

МАРИОН ДЕЛИ

КРЪСТОСАНИ ПЪТИЩА

Превод от френски: Олга Тодорова, Сирак Скитник, 1993

chitanka.info

I

Паска вдигна бялата коприна. Един слънчев лъч се плъзна през заплетените клони на старите дъбове и погали цъфналия сноп, пръснат по нежния плат от ръката на девойката. Момините сълзи, незабравките, хиацинтите, лалетата сякаш оживяха и трепнаха за миг от тази мимолетна игра на светлината. В това време свежият ветрец от гората Силви довърши илюзията, донасяйки нежното благоухание на скритите цветчета.

Усмивка на задоволство озари устните на девойката. Мерните ѝ кадифени очи се любуваха няколко минути на нейното ръкоделие. После тя разгъна на коленете си копринената материя и наведе към нея нежната си глава, която сякаш с усилие удържаше великолепната златисторуса коса.

— Струва ми се, че ще стане хубаво — пошепна Паска.

Нейните пъргави пръсти събраха бродерията и я загънаха в едно бяло платно. Паска я сложи до себе си, на старата каменна скамейка, после кръстоса ръце над коленете си и устреми тъжен поглед напред. Изглеждаше задълбочена в мислите си.

Тя се намираше на една малка поляна — нейното любимо място, където идваше да работи всеки ден, когато имаше време. Сядаше на старата пейка, закована в стената на древния параклис, в който се пазеше чудотворната статуя на Мадона дел Фиоре. Това полуразрушено параклисче имаше украса, на която биха завидели много по-разкошни сгради — то бе обвито в рози. Те бяха го превзели от основата до покрива, промъкнали се във вътрешността му през тесните прозорци, простираха се надлъж по колоните на малкия портал и се спускаха до земята, обвивайки дори и позеленялата пейка. Нежното и омайно благоухание на тези рози се носеше далеч в гората.

Паска бе наследила от майка си привързаността към стария малък параклис. И Анджиолина Нералди бе идвала на младини да работи и мечтае сред розите... И тук един ден, когато тя пееше някаква тарантела, се бе появил елегантен рус ездач — французин, заблуден в

гората Силви. Той бе попитал за пътя и Анджиолина му го посочи, смутена и очарована едновременно от възхищението, в което странникът изпадна пред изящната красота на тази тосканска девойка.

На другия ден той дойде по някакъв повод при бащата на Анджиолина, учител в селцето Менафи. Искаше да нарисува няколко прелестни кътчета в гората Силви и търсеше да си наеме жилище. Паоло Нералди му намери стая у един бръснар. Французинът беше любезен и разговорлив. Паоло обичаше да приказва с умни и образовани хора, каквито липсваха в Менафи. Без да мисли за друго, той често канеше чужденеца вкъщи и сякаш падна от небето, когато един ден той му каза:

— Синьорина Анджиолина и аз се обичаме. Ще позволите ли, синьоре, тя да стане моя жена?

Смаяният Паоло каза веднага „да“. Французинът беше богат и от благородно семейство. Каква мечта за Анджиолина!

Сватбата стана скромно и младоженците се настаниха в Менафи. Франсоа дьо Комбейр не съобщи на чичо си, който го бе отгледал, за своята женитба. Той постоянно отлагаше деня, в който трябваше да се завърне във Франция и да представи на сродници и познати младата италианка. Красотата на неговата съпруга не би могла да замени в очите на аристократичните му приятели липсата на изящни маниери...

Най-после, шест месеца след женитбата им, тъй като получаваше все по-настойчиви писма, Франсоа реши да замине за Франция сам. Всъщност беше щастлив, че напуска тази страна, която го бе възхитила отначало, но която вече този човек не понасяше.

— Ще дойда скоро да те взема, cara mia — каза той, целувайки жена си, която ридаше. — Чичо ми ще те приеме като роден баща, ще видиш, и ние ще се настаним във Франция, в Париж — единствения град в света.

Отначало той писа редовно две седмици поред. После писмата започнаха да идват все по-рядко, станаха по-кратки, по-студени. И най-сетне престанаха съвсем. Анджиолина разбра тогава, че е изоставена от този чужденец, който се бе оженил за нея в миг на увлечение.

Тя не изрече нито един упрек, нито една гневна дума. Но започна бързо да чезне, разяждана от своята голяма болка, и в деня, когато Паска се роди, Анджиолина се помина.

Паоло Нералди бе слабохарактерен човек и на неговото неблагоприятие се дължеше нещастната женитба на дъщеря му. Ала бедният баща беше тъй жестоко наказан, че никой в Менафи не се сети да му напомня грешката, особено когато го видяха как обгражда с трогателна грижа малкото нежно момиченце, оставено от покойната.

Паоло не можеше да съобщи на господин Дьо Комбейр за смъртта на Анджиолина и за раждането на Паска. Свещеникът пое това задължение. Скоро дойде писмо от Франция — много сухо и гузно, в което бащата съобщаваше, че ще изпраща една сума за издръжката на детето.

Паоло му отговори, чрез посредничеството на свещеника, че няма нужда от парите и ще отгледа детето, което бащата не иска да види.

Наистина никой не чу вече да се говори за Франсоа дьо Комбейр. Той изостави със същото нехайство малката Паска на тъста си, чиито доходи бяха много оскъдни.

Въпреки това Паоло отгледа грижливо детето и го изпрати в един манастир във Флоренция, за да получи образование. Колкото и да беше възмутен от бащата, Паоло Нералди не забрави, че течеше благородна кръв в жилите на Паска и не искаше тя да бъде възпитана като малките селянки от Менафи.

Мъдрост или неблагоприятие беше това? Трудно би могло да се каже. Кой би предвидил участието на тази потомка на патриции и на прости селяни? Във всеки случай това образование допадна на нежната и изтънчена натура на Паска. Детето наистина беше аристократка по рождение.

Дълго време тя вярва, че е пълно сираче. Едва след излизането от манастира дядо ѝ откри истината за баща ѝ. Това стана по време на една болест, когато той помисли, че ще умре и горчиво осъди лекомислието на френския благородник.

Дотогава Паска беше весело дете и нейните 17 години не познаваха още тъжните сенки на живота. След това разкритие тя сякаш узря с няколко години. Нейните големи очи отразяваха тъга и сериозност, неподходящи за възрастта ѝ. Набожността ѝ, вече доста голяма, се увеличи още повече и тя споделяше свободното си време с бедните, отказвайки се от развлеченията, които ѝ доставяха удоволствие дотогава.

— Паска ще постъпи в манастир — говореха в селото.

— Наистина добре ще направи! Само да не пострада като майка си, горката! — казваха други.

— Тя би могла да си намери някой добър младеж! Ето Рино Бади, който е безумно влюбен в нея! А Джовани Авери! Той е добра партия!

Рино Бади беше син на богат земевладелец от Менафи. Джовани Авери беше млад учител, красив, с добро бъдеще, чиито родители притежаваха малък имот извън селото. И двамата бяха лудо влюбени в Паска, която бе още по-красива и изтънчена от майка си. Те ѝ направиха почти едновременно предложения за женитба. Но девойката, винаги равнодушна към възхищението, което предизвикваше, бе отказала решително, заявявайки, че не желае да се омъжи.

— Но ако аз умра, сага mia? Ще бъда толкова отчаян да те оставя сама! — каза старият Паоло, който много харесваше Джовани.

— Не бойте се, дядо, ще се оттегля в някой манастир. Но сигурно бог ще ви остави още дълго при вашата малка Паска.

Дядото не посмя да настоява. Внучката му беше като икона за него, съвършено създание и той отстъпваше без борба пред нейния сериозен и енергичен характер.

... За какво ли мислеше Паска през тези дълги часове до стария параклис? Сигурно мислите ѝ бяха сериозни, дори тъжни, защото дълбока печал покриваше хубавите тъмни очи и на нежно очертаната ѝ уста се появяваше горчива гънка.

Обикновено нищо не смущаваше самотата ѝ. Гората Силви, която се простираше зад градината на дома на Паоло, беше кръстосвана само от дървосекачи. И затова, чувайки в този следобед шум от бързи стъпки по пътеката, която минаваше край параклиса, Паска дори не обърна глава.

— Най-сетне, ето и един жив човек! Помислих, че гората е пуста!

Паска се обърна бързо, чувайки тези думи, изречени от мъжки глас на добър италиански език, с леко чуждо произношение.

Тя видя пред себе си млад висок и строен мъж, облечен в изпокъсани дрехи и покрит с прах. Челото му бе превързано с кърпа и на нея имаше широко кърваво петно.

Паска пребледня и неволно се дръпна.

В очите на новодошлия блесна за миг възхищение и изненада. Снемайки бързо шапката си, той се поклони със свободата на светски човек.

— Простете ми, синьора! Може би ви изплаших? Но ние претърпяхме катастрофа с нашия автомобил; братовчедка ми и нейната компаньонка са ранени и аз тръгнах да търся помощ...

Паска беше се овладяла вече напълно.

— Оттук вие се отдалечавате от селото, синьор. Нататък се намира само домът на дядо ми. Но ето там, в една градина, работят няколко души; ще ги изпратя при колата ви. После, тъй като нашата къща е най-близко, ще пренесем там ранените и аз мога да им дам първа помощ, докато дойде лекарят.

— Как да ви благодаря, синьора?

— Аз изпълнявам само човешкия си дълг. Кажете ми къде е станала злополуката?

— По пътя на края на тази гора... Ще ида да успокоя нещастните жени. Благодаря ви хиляди пъти, синьора, за вашата отзивчивост.

Той се отдалечи, а Паска тръгна бързо към дома си. На минаване тя предупреди градинарите и няколко минути след това стигна малката, потънала в рози къщичка на семейство Нералди, където Паоло живееше спокойно след пенсионирането си.

Разказвайки за станалото на смаяния си дядо, тя пригответи спалнята си и една съседна стаичка за ранените. Всичко бе готово, когато пръв дойде чужденецът.

Щом го видя, старият Паоло пребледня и пошепна:

— Той трябва да е французин!

Нежното лице на Паска доби суров вид, докато отвърщаше:

— Да, познах го по акцента.

Паоло пристъпи към младия човек и го посрещна с няколко любезни, но пропити със стеснение думи. Паска видя да се появяват ранените и се качи бързо в спалнята си. Тя посрещна двете жени, едната, от които — по-възрастната — беше слабо контузена, а на другата, изглежда, й бе счупен кракът.

Младата беше около 18-годишна, дребна и нежна, с жълтеникава кожа и неправилни черти. Тя имаше черни гъсти къдрави коси, под които почти изчезваше дребното й лице с тъмносини подвижни и пламенни очи. След като дойде в съзнание, тя дълго гледа Паска и

момичето изпита неприятно чувство от този поглед, който сякаш беше враждебен.

— Какво се е случило с мен? — попита рязко непознатата.

Тя говореше на френски, но Паска разбираше този език, защото го бе учила в манастира.

— Нищо сериозно, доколкото виждам, госпожице. Лекарят скоро ще дойде и ще ви осведоми по-добре от мен.

— Сигурно счупен крак, нали? Братовчед ми Жил ми предсказва отдавна подобно нещо — и дори нещо по-лошо.

Гневна искра блесна в сините ѝ очи.

— ... А той, Жил, ранен ли е?

— В главата. Но не мисля, че е нещо лошо.

В този момент се появи лекарят. Той поклати глава, разглеждайки ранения крак, и заяви, че трябва да повика хирург от Флоренция.

— Значи работата е сериозна? — попита на лош италиански език девойката с невъзмутимо лице.

— Кракът ви е счупен, госпожице, и аз не бих желал да поема отговорността за гипсирането и наместването.

— Но не може ли да ме пренесат във Флоренция?

— Това ще бъде според мен много неблагоприятно... Сигурно вашите родители са там?

— Не, аз бях сама с мисис Смитън, моята компаньонка. Баща ми трябваше да дойде едва следващия месец. Но кажете, докторе, да не смятате да ме оставите тук?

Тя огледа с презрителен поглед скромната стая на Паска.

— ... И после, ще искат ли да ме приемат?

— Ако е опасно да бъдете пренесена, ние няма да ви изгоним, госпожице.

Този път отговори Паска, но с леко надменен тон. Чужденката я обгърна с погледа си, в който блесна недоброжелателна искра.

— Щом не може да направим друго!... — каза тя и вдигна нетърпеливо рамене. — Надявам се обаче, че този хирург няма да е толкова строг като вас, докторе, и няма да ме кара да безпокоя дълго синьорина...

— Паска Нералди! — каза младата италианка, отговаряйки на въпросителния поглед на чужденката.

— Съмнявам се, синьорина — отговори старият лекар, поклащайки глава. — Във всеки случай ще телефонирам незабавно и ако той тръгне с автомобила си, може да бъде тук още довечера.

Лекарят се оттегли, след като даде първа помощ на двете жени. Долу той намери Паоло и шофьора на чужденците, който беше останал невредим при злополуката.

— Е, къде е третият ранен?

— Господин Дьо Себр отиде да телеграфира — отговори шофьорът. — Той казва, че раната му е лека и няма нужда от лекарска помощ.

— Хм, такива рани не трябва никога да се пренебрегват! Но синьорина Паска ще му направи превръзка, в това отношение тя знае толкова, колкото и аз.

Когато Паска слезе, след като бе настанила чужденките възможно най-добре, намери в залата току-що завърналия се Жил дьо Себр, който разговаряше с дядо й.

— Вашата братовчедка би желала да ви види, синьор — каза тя, след като отвърна на неговия поздрав.

Гневна искра блесна в очите на Жил — тъмнорозовисти проникателни очи, с лек ироничен оттенък, които биваха ту нежни, ту сурови и раздразнени, като в този миг.

— Нека това лудо хлапе ми даде време да се успокоя! Подозира ли тя поне, че едва не ни строши костите заради своето упорство да кара с такава скорост?

— Казах й, че вие сте ранен, синьор... Но доктор Лерго, изглежда, не ви е прегледал още?

— Синьорът беше излязъл, пък и не искаше преглед — обясни Паоло. — Обаче докторът каза, че ти би могла да направиш много добре превръзката.

— Разбира се, ако раната не е сериозна. Позволете ми да видя, синьор.

— С най-голямо удоволствие, синьорина — каза Жил любезно.

Въпреки сръчността на Паска, чужденецът не можа да потисне лекия болезнен стон, когато тя махна много предпазливо плата, който се беше залепил за раната.

— Но тази рана не е за пренебрегване — каза тя. — Трябва да се лекува.

— Е, добре, излекувайте я, синьорина! Поверявам се на вашите ръце! — отвърна той с усмивка, която смекчи ироничния и студен израз на лицето му.

След като проми грижливо раната, Паска я превърза и господин Дьо Себр възкликна:

— Какъв късмет, че не се предадох в грубите ръце на доктора! Те щяха да ме измъчат, за разлика от тези малки прелестни пръстчета! Те заслужават наистина да им благодаря!

И хващайки ръката на Паска, той се докосна с устни до пръстите ѝ.

Тя се дръпна бързо назад и матовото ѝ лице пламна.

— Как си позволявате? — каза девойката с разтреперан глас.

Големите ѝ очи блеснаха от раздразнение и студено гледаха леко смутения Жил. Овладейвайки се бързо, младият човек скочи от креслото, където беше седнал за превръзката.

— Но, синьорина, как може да се чувствувате оскърбена от тази проява на признателност? — извика той с изненада и съжаление в гласа си.

— Една обикновена селянка като мен не е свикнала на такива обноски, синьор — каза тя и вдигна глава.

— Простете ми! Ще ми е много мъчно, ако ми се сърдите за това!

— Щом съжелявате за станалото, аз ще го забравя, синьор.

И кимвайки със студено достойнство, тя излезе от салона.

Жил се обърна към стария Паоло, който бе останал мълчалив и малко слисан по време на тази кратка сцена.

— Боя се все пак, че синьорината ми е сърдита — каза той меко, въпреки неспокойния си вид.

— Не, не, синьор! Няма защо да ви се сърди. Но Паска е много сериозна и в първия миг се смути... Вие сте непознат и при това чужденец. Но ще ѝ мине, синьор!

— Надявам се! Но моля, кажете ѝ, че не съм имал намерение да я оскърбя... А сега ми кажете къде да намеря братовчедка си?

Паоло го заведе на първия етаж до вратата на стаята, заета от младата чужденка. Господин Дьо Себр почука и влезе в скромната спалня, изпълнена от розовата светлина на залязващото слънце.

Неговата братовчедка, опитвайки се да се повдигне, му протегна двете си ръце...

— Ранен ли сте, Жил?

Гласът ѝ трепереше от вълнение и лека тревога се появи в тъмносините очи.

— Както виждате, Мати! Но изглежда, че вие сте се наранили по-зле от мен! Боли ли ви много?

— Доста. А вас, Жил?

— Мен малко. Нашата млада домакиня ме превърза по всичките правила... Но както и да е, скъпа моя, занапред ще се въздържам да се возя в автомобил, чийто шофьор е подчинен на лудетина като вас!

От лицето на девойката внезапно изчезна всякаква следа от вълнение, когато отвърна с насмешлив и предизвикателен тон:

— Добре правите, че ме предупреждавате. Никога вече няма да ви каня. Не обичам да ми отказват! По всяка вероятност трябва да ви бъда благодарна, че сте превъзмогнали гнева си и сте дошли да ме посетите.

— Да, защото наистина имам основание да ви се сърдя. Но си спомних, че в отсъствието на баща ви мой дълг е да се грижа за вас.

— О, аз ви освобождавам от това задължение! — каза тя, вдигайки рамене. — Свикнала съм да се справям с всичко сама... И тъй като сте много състрадателен, сигурно ликувате, като ме гледате в това жалко положение, наказана за своето неблагодарност, нали?

— Прекалено е да се каже така. Но не мога да не помисля, че заслужавате това, което ви се случи, след като си го търсихте отдавна.

Мати рязко се изсмя:

— Слава богу! Тук сте поне искрен! Вие сте наистина очарователен братовчед, Жил!

— Толкова очарователен, колкото и вие, щом не се боите да рискувате живота на другите, за да задоволите амбициите си!

— Не мислете, че животът е толкова ценен! — отвърна тя и сви подигравателно устни. — Нима толкова държите на живота си?

— Зависи. Понякога дори го мразя.

— А има дни, когато го обичате?

Той се усмихна иронично.

— Да го обичам! Какви крайни изрази! Не обичам нищо и никого, вие знаете това, Мати.

— О, зная, че независимостта на вашето сърце няма граници. И тъй, разочарован господине, животът ви се вижда по-скоро грозен и мрачен?

— Често пъти — да! И на вас също, нали?

— Вярно. Намирам го понякога дори за толкова безцветен! И започвам да желая нещо, някое трагично събитие, голяма вътрешна буря — с една дума някое нещастие, дори да страдам и да умра от него.

Бледото лице пламна и в студения и насмешлив глас прозвуча страст.

Жил, който се бе изправил срещу нея, я обгърна с острия си проникателен поглед.

— Вие сте много интересно създание, скъпа моя! — каза спокойно той. — Обсипана от всички земни блага, изпълнявате всичките си прищевки, разглезена сте от баща ви, който ви боготвори, и ето че на 18 години сте преситена от всичко!

— А вие? — попита с жар тя. — Вие се опитвате да скриете вашето отвращение и презрение към всичко, като се отдавате на безпощадното наблюдение на чуждите слабости и прегрешения! Изследвате сърцата, които умеете да очаровате за миг, и ги отблъсквате презрително, щом това изследване не ви интересува вече. Осмелявате се да твърдите, че и вие не сте преситен от всичко, а сте пълен скептик!

— Но аз съм съгласен с вас, скъпа ми братовчедке! Наистина съм такъв и бях като вас на вашите години... Само че сега виждам, че започва да ви тресе, като се вълнувате толкова. И затова ще се оттегля незабавно.

— Не! Почакайте! Кажете ми докога смятате, че трябва да остана тук?

— Как бих могъл да знам? Трябва да потърпите, докато дойде хирург.

— Как ще остана задълго в тази колиба?

— Първо, тази колиба е много приветлива къщичка. После — това приключение е много приятно за всеки преситен от живота човек.

— Винаги с вашите иронии! — каза гневно тя. — Но както и да е, мисля, че баща ми ще пристигне веднага, щом получи вашата телеграма... А вие, Жил, нали няма да ме изоставите тук?

— Ще отбележа, Мати, че току-що ме уверихте в безполезността на моето присъствие.

— Вашите разсъждения са винаги непоносими! Ако бяхте полюбезен, щяхте вече да ми кажете: „Няма да ви изоставя, Мати, и ще положа всички усилия да ви забавлявам“.

Иронична усмивка се появи на устните на господин Дьо Себр.

— Много добре, значи вие искате „машина за забавление“?... Но какво, за бога, ще правя аз в това загубено село, докато оздравее счупената ви кост?

— Човек като вас винаги си намира занимание. Съчинете стихове за прелестите на тосканските равнини, започнете един акварел, правете разходки... И после — ще пофлиртувате с нашата хубава домакиня! — довърши тя със смях, който звучеше фалшиво.

Русите вежди на Жил се сбърчиха гневно.

— Тя не е от онези, с които се флиртува — каза сухо.

Мати го изгледа изненадано.

— О, значи вие сте имали време да я наблюдавате достатъчно, за да разберете това? Или пък тази мисъл ви е хрумнала, като сте гледали всичките тези икони?

Тя посочи с пръст малкия иконостас, който си бе направила Паска в единия ъгъл на стаята и пред който денонощно гореше кандило.

— Тук е нейната спалня? — прошепна Жил.

Неговият поглед на мъж, свикнал да открива и най-малките подробности, обгърна тази стая с варосани стени, със стари, добре поддържани мебели и бели завеси. Под голямото разпятие от черно дърво бяха сложени портретите на Паоло Нералди и на неговата дъщеря. В библиотекката бяха наредени отбрани книги... Жил се приближи и се наведе, за да прочете заглавията им.

— Само религиозни книги, нали? — попита насмешливо Мати.

— Има и такива, но не всички са религиозни. Все пак това са сериозни творби с морална и литературна стойност... Тази девойка не е от глупавите. Но личи си, че е много набожна.

— Във всеки случай тук е доста грозно! Какви отвратителни стари мебели! Но вие не ми казахте, Жил, дали само впечатлението от тази религиозна атмосфера ви кара да мислите, че хубавата синьорина не ще и да чуе за флирт?

— Много сте любопитна, скъпа ми братовчедке! — каза той с ирония. — Това обаче е женски недостатък и е редно да го притежавате. Довиждане. Ще дойда още сутринта да разбере какво е решил хирургът.

Той стисна небрежно протегнатата му ръка и излезе от стаята.

Мати се отпусна на възглавниците. Нейното слабо лице се сгърчи и очите ѝ блеснаха от гняв и от болка едновременно.

— О, защо не умрях днес? — прошепна тя. — Така щях да престана да страдам. Старая се да крия от него, че го обичам, но той знае отдавна. Жил отгатва всичко, не може нищо да се скрие от неговите проникателни очи. Той не ме обича! Понякога ми се струва, че дори не съм му и симпатична, че той се забавлява с моето страдание. О, какво ужасно нещо е животът! Какво глупаво нещо! Единствен Жил би могъл да ми донесе малко щастие... ако искаше!

Тя заглуши риданията си и пхна глава във възглавницата с глух болезнен стон:

— О, този Жил!

II

Господин Дьо Себр се беше настанил в единствената странноприемница в селото. Още на другия ден неговият слуга пристигна от Флоренция и младият човек можа да се преоблече в чисти дрехи и да подреди вещите си.

— Господин виконтът няма да се чувства добре тук! — забеляза слугата, хвърляйки презрителен поглед на стаята, чиято първобитна и оскъдна мебелировка не беше най-големият ѝ недостатък.

— Надявам се да не остана вечно тук! Да беше поне чисто! Постарайте се да уредите това, Антоан; повикайте да ви помогнат и почистете всичко.

След това Жил обядва набързо и се запъти към дома на Нералди.

Вратата беше полуотворена, той я бутна и влезе. В малкия салон, където го бяха поканили предишния ден, компаньонката на неговата братовчедка, мисис Смитън, обядваше и въздишаше.

— Вие сте вече съвсем добре? — изненада се той. Разстроеното лице на англичанката се сви.

— Не, боли ме още много. Обаче мис Мати настоя да стана. Тя каза, че няма нужда да се изтягам и че трябвало да се грижа за нея.

— Чудесно! — продума иронично Жил. — Идва ли хирург?

— Да, късно през нощта. Каза, че счупването на костта е много сложно, положението е сериозно и не може да позволи пренасянето, преди да измине поне месец. Той направи необходимото и мис Мати издържа всичко много храбро.

— О, тя има сили, когато поиска! А как посрещна присъдата да остане тук?

— Каза ми само: „Утре ще ви продиктувам списъка на нещата, които трябва да ми изпратят, за да се забавлявам. Поне ще си почина. Наситила се бях на развлечения, пътешествия и спорт“.

Ироничната гънка, очертана край устата на Жил, се откри още повече. Той познаваше добре братовчедка си. Знаеше, че постоянната

промяна на заниманията е в основата на живота на това глезено дете, израснало без вяра, без определена цел.

— Толкова по-добре, че приема всичко тъй леко! Мога ли да я видя?

— Тя току-що задряма, господине, тази нощ никак не е спала.

— Тогава ще дойда по-късно... Знаете ли, мисис Смитън, дали синьор Нералди е тук?

— Видях го, като отиваше в градината преди пет минути, господине. Той изглежда много добър човек. А внучката му е очарователна и тъй красива! — каза англичанката с възхищение.

— Ще отида да го намеря, щом Мати остава тук, трябва да уговоря с него всичко. Налага се да доведем камериерката ѝ, а не знам дали ще имат място да я настанят.

— Тя е толкова придирчива! — въздъхна мисис Смитън. — Мис Мати се разсърди вече тази сутрин, чаят бил отвратителен според нея. Наистина тукашният чай нямаше аромата на онзи, с който е свикнала, но все пак беше добър. Синьорина Паска се беше постарала да го приготи сама. Бедната, много ѝ беше неприятно да слуша мърморенето на мис Мати.

Жил свъси вежди.

— Как, нима тя е посмяла да се оплаква пред госпожица Паска? Това момиче, което я прие с такава доброта, което се грижи вчера за нея и се лишава заради нея от спалнята си? Това е възмутително и аз ще ѝ го кажа!

— Моля ви се, господине, не ѝ казвайте, че от мен сте научили! — викна изплашено жената.

— Не, не се бойте... Довиждане, мисис Смитън, ще ида да намеря синьор Нералди.

Той излезе през стъклената врата и се озова в градината, пропита с благоуханието на розите.

Тръгна напосоки по една тясна сенчеста алея и на края ѝ видя заградено дворче, в което бяха затворени домашните птици.

В средата стоеше Паска с кошница, пълна с житни зърна, и хвърляше грациозно храната на птиците. В този миг тя се усмихваше и им говореше. Жил бе поразен от благородната красота на тази млада селянка.

Той беше я виждал само сериозна или ядосана. В този момент тя му се стори по-млада и още по-очарователна в скромната си домашна рокля, с голямата сламена шапка, която пропускаше слънцето да играе със златистата ѝ коса, с развеселеното си от хвъркатия свят лице.

Внезапно Паска вдигна поглед и го видя. Усмивката ѝ изчезна, лицето ѝ пламна и доби строго изражение.

Жил пристъпи и сне шапка.

— Простете ми, синьорина! Тръгнах да търся синьор Нералди.

— Да, синьоре, ще го намерите в края на тази алея.

— Благодаря ви, синьорина.

Той се канеше да отmine, когато Паска, правейки видимо усилие над себе си, попита студено:

— Как е вашата рана, синьор?

— Не знам! Превръзката, която ми направихте вчера, не е сменяна.

— Ще трябва да идете при доктор Лерго да ви я смени. Той живее близо до странноприемницата и ще ви бъде удобно.

Жил пристъпи още няколко крачки и се спря пред дървената ограда.

— Наистина съм бил прав, като казах вчера на дядо ви, че ще ми се сърдите.

Тя се изчерви леко под насмешливия му поглед.

— О, не, вие се лъжете...

— Напротив! Иначе защо ще ме изпращате при добрия доктор, вместо да продължите вие да ме превързвате?

— Сгреших, не трябваше да се занимавам с тази работа при наличието на лекар — каза сухо тя.

— Ето, виждате ли! Сърдите ми се още! Но вие сте ужасно мнителна, синьорина! Какво да сторя, за да измоля прошка?

Той говореше с полусаркастичен, полусериозен тон, гледайки Паска с усмивка.

— Аз ви простих — каза тя с леко раздражение. — Но е за предпочитане лекарят да се занимава с тази рана.

— А аз не искам вашия лекар! Толкова по-зле, превръзката ще си остане и ако се появи усложнение, вие ще сте отговорна!

Тя извърна глава и това движение означаваше ясно: „Ваша си работа“.

Обаче в погледа на Жил блесна искра на упоритост, която бе признак, че смята още да се бори.

— Вие сте неумолима, синьорина! Виждам, че ще ми се сърдите винаги. Тъй като тази перспектива ми е много неприятна, ще се реша да напусна селото преди идването на господин Дьо Комбейр...

— Господин Дьо Комбейр!

Кошницата падна от ръцете ѝ. Паска, смъртнобледа, гледаше Жил с широко отворени очи.

— Да, господин Дьо Комбейр, мой братовчед и баща на Мати... Защо ви развълнува толкова това име?

Тя се поколеба за миг, после, без да отговори на въпроса, попита с разтреперан глас:

Как е малкото име на вашия братовчед, синьор?

— Той се нарича Франсоа.

— Франсоа!... Франсоа дьо Комбейр! — промълви тя. — Да, той е!

— Познавате ли го? — попита Жил, който гледаше учуден разстроено лице.

— Не... и нямам желание да се запозная с него, макар че е мой баща — каза рязко девойката.

Жил трепна смаян.

— Ваш баща!

— Изглежда, че е съумял да скрие женитбата си дори от своите сродници! — изрече тя с горчива ирония. — И смъртта на моята бедна майка дойде много навреме, за да му позволи да склучи нов брак... Ако съдя по годините на госпожица Мати, той не е чакал дълго време, за да се ожени отново.

— Наистина не знаех нищо подобно! — каза Жил, които изглеждаше изумен. — Но нима той не се грижи за вас?

— Не, за щастие! Защото какви чувства искате да изпитвам аз към този баща, който е изоставил горката ми майка шест месеца след женитбата им и който никога не се е заинтересувал от мен?

— Наистина не бих повярвал, че моят братовчед Франсоа е способен...

Лек саркастичен смях го прекъсна.

— О, той вероятно е като мнозина други!

Жил я изгледа учудено.

— Как казахте това! Нима вече изпитвате толкова недоверие към мъжете изобщо?

Погледът на Паска, много сериозен и пряк, се устреми към него.

— Защо да крия от вас? След като научих за нещастieto на моята майка, реших да не се доверявам на искреността на мъжете и особено на онези от кръга на моя баща!

Господин Дьо Себр остана за миг в недоумение — той, човекът, който намираще винаги духовит или злъчен отговор.

Отвърна след малко, стараейки се да влезе в свойствения си ироничен тон:

— Но знаете ли, че това е ужасно за мен! Значи всичко, което бих могъл да кажа, ще бъде смятано за лъжа... само защото се числя към мъжкия пол! Сега си обяснявам вашата мнителност... Но слушайте, искам да разбера нещо. Само ми позволете да не стоя толкова надалеч, ние сякаш бягаме един от друг като чума̀ви.

И без да дочака разрешение, Жил бутна вратичката на двора и влезе вътре.

— Значи аз съм ваш братовчед. Позволете ми тогава малко свобода! — каза той, виждайки хубавите златисти вежди да се навъсват.

— Мой братовчед! Братовчед на една селянка! Хайде де! Може би — докато сте тук, но после колко бързо ще се отречете от тази роднинска връзка!

Тя говореше с жар, устремила в Жил великолепните си очи.

— Откъде знаете? Може пък, напротив, да съм горд от това роднинство!

Той се засмя с горчивина:

— Разбира се! Щом това признание излиза от мъжка уста! Но представете си, синьорина, че изпитвам към женския пол недоверие, подобно на вашето към мъжете... Не, недоверие не е може би точната дума; презрение би било по-добре... Аз се подвизавам из аристократичните салони и в качеството си на драматург. Имам връзки с множество жени. Е, добре, след като ги проуча отблизо, откривам у тях само една жалка празнота, прекалено кокетство или пък луда гордост. Ето това са жените!

Паска вдигна ръка, за да протестира.

— Не всички! Вие не говорите за сериозните жени, за християнките, достойни за това име. Сигурно и вие имате такива във вашата родина!

— Но защо искате аз да вярвам, синьорина, а пък вие осъждате изцяло, без изключение, всички мъже? И аз правя същото, като вас!

— Не съм казала това! Знам, че съществуват добри и почтени сърца...

— Но вие не ми давате надежда, че ще бъда в това число... Ето, да допуснем, че вие запитате някои от моите парижки познати: „Какво мислите за Жил дьо Себр?“. Той или тя ще ви отговори: „Жил дьо Себр ли? Той е ужасен и очарователен човек. Никой като него не умее така да се харесва и той си служи с този си дар, за да изучава другите, за да рови в сърцата и умовете им. Изглежда своеобразен, защото щом довърши своето проучване, вече не се занимава с онези, които са помислили, че са спечелили приятелството му“. Ето един много лош портрет, нали?

Той се засмя, срещайки изплашения и учуден поглед на Паска.

— Аз не лаская себе си, нали? Но чуйте и това: чудовището — защото съм уверен, че съм такъв във вашите очи — притежава едно качество, което биха могли да ви докажат неговите приятели, истинските, които са двама. Единият е млад, строг и мълчалив учен, другият — възрастен, 60-годишен артист, който ме нарича „мое дете“. И двамата ще ви кажат: „Жил дьо Себр не е изменил никога на доверието на своите приятели!“. Простете ми, че това прилича на самохвалство. Имам само това малко качество и го обявявам гласно. С това искам да ви кажа колко осъждам Франсоа дьо Комбейр, задето е изоставил съпругата, която го е обичала и е имала доверие в него — с това искам също да ви кажа, че вашият братовчед няма да се отрече никога от вас, ако му подарите вашето приятелство.

Всяка следа от ирония беше изчезнала от лицето на Жил. Неговият сериозен поглед не изпускаше лицето на Паска, което отначало бе учудено, после трогнато...

— ... Може би искам много от вас?... Защото подозирам, че приятелство като вашето трябва да е ценно и много сигурно?

— Откъде знаете?

— Защото ви познавам вече — каза спокойно той.

— Вие ме познавате, след като сте ме виждали едва три пъти? Признавам, че не съм силна в наблюдението и не мога още да съдя за вас.

Жил отвърна отново с присъщия си тон:

— Вие сте права, защото мога да бъда и голям лъжец! Разучете ме, братовчедке, и след като се убедите в моята искреност към вас, ме предупредете.

Тя каза нервно:

— Не ме наричайте братовчедка. Нямам желание да изпрося тази роднинска връзка, а освен това не искам тя да знае...

Паска посочи с пръст към къщата, където лежеше Мати.

— Защото не ви е симпатична, нали?

Паска се изчерви леко.

— Не мога да отрека това, синьор. Като християнка съм готова да сторя всичко за нея, но чувствам, че много неща ни разделят... И не знам защо си въобразявам, че тя ме намрази още в първия миг, когато ме видя.

— Това е съвсем сигурно — каза господин Дьо Себр с лека ирония.

— Но защо? Аз бях готова да ѝ услужа и да ѝ бъда полезна според силите си.

— Разбира се. Но не забелязахте ли, че Мати е почти грозна и не разбирате ли, че още от пръв поглед тя започна да ви завижда? Тя ненавижда всички хубави, даже и само приятните жени. Бедната Мати, странно създание е тя! — добави той с презрително движение на раменете.

— Може би не са се опитали да променят характера ѝ, когато са я възпитавали?

— Възпитавали? Тя се е възпитала сама. Майка ѝ, англичанка, дъщеря на богат австралийски търговец, е починала шест години след раждането ѝ. Баща ѝ я разглези ужасно. Тя знае само едно правило на тоя свят: прищевките си, които понякога са непоносими.

— Съжалявам я! — каза сериозно Паска.

— Но докато не съм забравил, синьорина, съветвам ви, не се старайте да изпълнявате неразумните искания на Мати. Мисис Смитън ми каза, че тя е била много неучлива към вас...

Паска го прекъсна спокойно и с гордост:

— Това не ме тревожи! Правя онова, което мога. Разбрах веднага, че имам работа с едно разглезено създание.

— Възможно е, но аз няма да й позволя да се отнася грубо с вас. Впрочем защо да не ви кажа онова, за което исках да говоря с дядо ви? Хирургът смята, че не бива да пренасят Мати...

— Няма значение, ние ще уредим всичко, за да може да остане тя тук — каза студено Паска. — Боя се само, че няма да се чувства добре в нашето скромно жилище.

Жил вдигна небрежно рамене.

— Това не е важно и ще бъде полезно за нея! Но ще говоря с доктора да докара болногледачка от Флоренция. Мисис Смитън, с която Мати се отнася като с робиня, няма никакво влияние над нея, а камериерката й ще има доста работа да приготвя храната и да й слугува. Естествено вие няма да се занимавате с това, синьорина. Достатъчно е, че сте принудена да й дадете спалнята си!

— Напротив, смятам, че това не е голяма работа... Колкото до камериерката, ще я настаним в една стая на втория етаж... Но мислите ли, че... че господин Дьо Комбейр ще дойде? — попита тя колебливо и неспокойно.

— Разбира се, че не — как ще дойде! Представете си, в моята телеграма аз му дадох вашия адрес! Какво ще прави той тук при вас, при тъста си, при всички онези, които го познават? Не, не, той няма да дойде, синьорина!

Паска въздъхна с облекчение.

— Толкова по-добре! Това би било... неприятно! И тъй, синьор, вие ми обещахте, че ще пазите в тайна онова, което ви поверих?

— Щом желаете! Но ви предупреждавам, че се смятам за ваш сродник и ще успея да извоювам правата си.

Говореше полусериозно-полушеговито, обгръщайки Паска с погледа си, в който иронията в този миг беше много нежна. И покланяйки се, той се запъти към къщата.

III

Мати току-що беше се пробудила, когато мисис Смитън въведе при нея братовчед й. Тя му протегна горещата си от треската ръка и каза раздразнено:

— Е, знаете ли решението на тези глупави лекари? Ето ме осъдена да остана тук! И на всичко отгоре те не могат да ми кажат със сигурност дали ще остана куца или не!

— Не си създавайте главоболия предварително, мила моя! — успокой я Жил, сядайки до леглото. — Ще има време да се ядосвате, ако това се случи.

Мати сви устни.

— Да, това ви е съвсем безразлично! Щом вашата ценна личност е незасегната!

— Струва ми се, Мати, че и аз получих малка рана?

— Нищо и никаква рана, която няма да накърни вашата елегантна фигура, Жил дьо Себр! Ако ви остане някой белег, ще си измислите нова прическа, която веднага ще усвоят всички елегантни младежи в Париж.

— Щом това ще ги забавлява! Най-сетне и техните кухи глави трябва да имат някакво занимание... А вие какво ще правите по време на затворничеството си, Мати?

— Ще умра от скука! — каза мрачно тя. — Но най-напред ще ви искам една услуга, Жил.

— Кажете, мила моя! Ще видим дали е възможно.

— Никога не давате предварително съгласието си! Друг на ваше място би ми отговорил: „На ваше разположение съм за всичко, което бихте пожелали!“.

— Възможно е! Но аз ви познавам и знам, че вашите желания невинаги са осъществими.

— Те биха могли да се осъществят, ако бяхте по-любезен. Но ето какво искам днес и то, както ще видите, е много разумно: можете ли да

изпратите утре вашия слуга във Флоренция, за да намери някой тапицер, който да направи по-прилична тази ужасна стая?

Веждите на Жил се навъсиха застрашително:

— Луда ли сте, Мати? Как не си помислихте, че ще оскърбите тези хора, които ви приеха с толкова доброта?

Гневна червенина се появи по бузите на Мати:

— Важно ли е това? Тези хора не ме интересуват!

— А мене ме интересуват! Вие имате тук всичко необходимо и това е достатъчно. Не ви позволявам да променяте каквото и да било в тази стая.

— Вие... се противопоставяте? — каза тя с прегракнал от изненада и гняв глас. — И с какво право?

Господин Дьо Себр отговори с насмешка:

— С правото, което си присвоявам, много просто!

— Това е вече много! Ще видите дали ще ви се подчиня! Впрочем глупаво е, че ви искам тази услуга! Баща ми сигурно ще пристигне утре и ще се погрижи за тези неща.

— Наистина така ще е много по-просто — каза спокойно господин Дьо Себр. — Но докато сте под моя опека, няма да вършите каквото ви хрумне.

— Ваша опека! Това е вече нахалство! И кой ви е дал правото да бъдете мой опекун?

— Правото ми произлиза от това, че съм 12 години по-възрастен и ми отива да играя тази сериозна роля пред момиче като вас.

Тя му хвърли предизвикателен поглед:

— Ами ако не искам да ви се подчиня?

Той се усмихна подигравателно:

— Вие ми се подчинявате винаги, Мати! Надявам се, че тъкмо сега няма да се бунтувате... Хайде, не се мусете, защото погрознявате, или ще си ида веднага.

Гласът му беше повелителен и гальовен. Лицето на Мати се успокои постепенно, тя се укроти и протегна покорно ръка на Жил...

— Вие ме ядосвате винаги! Е, добре, за да ви направя удоволствие, ще се откажа от мисълта за мебели. Но наистина не сте прав да се безпокоите какво щели да помислят тези хора.

Лицето на Жил отново доби суров вид.

— Тези хора са отлично възпитани, а девойката е образец на благородство! — каза той с леден глас. — Моля да не забравяте уважението, което ѝ дължите.

Гневна искра блесна в погледа на Мати.

— Какво значи тази заповед? Да не би да се обявите за рицар на синьорината?

— Така да бъде, щом желаете! — каза мъжът. — Сигурен съм, че морално тя е толкова прелестна, колкото и физически, и няма да допусна да понася вашите прищевки на глезено момиченце.

С тези думи той напусна стаята и влезе в салона при Паоло и Паска.

Състрадание, примесено с гняв, изпълни сърцето на Жил при мисълта, че цялата обич и милувки на бащата бяха предназначени за малкото егоистично и безсърдечно създание, което лежеше там горе, докато другата, прелестната девойка, познаваше от него само забравата.

— Тъй като моята телеграма не е разтревожила много бащата на Мати, явно е сметнал за безполезно да се излага на неприятностите, които го очакват тук — обясни им младият човек. — Той ми поверява грижата за Мати, а също знае, че мисис Смитън и камериерката ще я гледат добре.

— Значи вие ще бъдете принуден да останете тук, синьор? — каза Паоло.

— Да. Да беше само странноприемницата малко повече... не казвам удобна, но чиста и да имах малко по-добра храна...

— Изглежда, че там никак не ви е добре... Бих могъл да говоря със свещеника. Той има една излишна стая и ще може да ви осигури храна. Обстановката е много скромна, но сестра му, която се занимава с домакинството, готви много добре.

— Голяма услуга ще ми направите! Иначе няма защо да се оплаквам, че останах във вашата хубава страна. Ще се захвана да рисувам, да пиша стихове, ще се разхождам и времето ще мине бързо — прекалено бързо може би! — прибави Жил усмихнато.

Той гледаше Паска, но тя беше заета с нареждането на розите върху масата и не забеляза нищо.

— Сега ще ида в жилището си да видя дали има нещо за ядене. Добрият въздух, който дишам тук, ми отваря апетита.

— Боли ли ви раната? — попита Паоло.

— Тази сутрин ме заболя малко. Предполагам, че трябва да се смени превръзката. Но аз упорствувам и искам да я поверя само на моята лечителка...

Паска обърна глава към него и се усмихна:

— Щом толкова държите... Не искам да се упреквам, ако стане някое усложнение.

— Знаех, че ще победя, щом се позова на вашето милосърдие! Ето моята глава, синьорина. Правете с нея каквото искате!

Жил дьо Себр се чувствуваше добре в малкия салон с варосани стени и скромни мебели, в който благоухаеха пръснатите на масата цветя. Беше щастлив, че това младо грациозно създание се грижи за него, че чува няколкото думи, произнесени от звучния ѝ глас. И виждайки, че превръзката е готова, той възкликна със съжаление.

— Вашата рана ще оздравее сега бързо, синьор — каза Паска. — На пръв поглед изглеждаше по-сериозна, отколкото е всъщност.

— Хайде де! Толкова по-добре!

Ала той каза това неубедително. После стана и хвърляйки поглед към розите, попита умолително, с усмивка:

— Мога ли да поискам едно от любимите си цветя?

— Разбира се! Вземете си колкото искате, синьор — каза смутено Паска.

— Искам само една, и то избрана от вас.

— Вие ще си я изберете по-добре от мен и по ваш вкус.

Леко сърдито и иронично блеснаха очите на Жил.

— Колко сте любезна към своя беден братовчед! Е, добре, щом е така, оставям ви ги всички! Така поне няма да си казвате, че една от розите се намира в ръцете на злосторника Жил дьо Себр.

Той се поклонил прел Паска, стисна ръката на Паоло и излезе от къщата.

Старецът погледна с недоумение красивото му, малко помрачено лице.

— Ти би могла все пак да му дадеш тази роза, сага mia! В края на краищата той е твой братовчед.

Поглед, примесен с тъга, с низхождение и сдържано раздражение, се устреми към набразденото от бръчки лице на Паоло.

— Аз не го смятам за такъв, дядо! Ако е такъв по кръв, то нашите навици, нашият живот се различават напълно... Преди малко в градината му казах, че той признава нашето родство сега само за развлечение, за да се позабавлява с тази братовчедка-селянка, която ще забрави, щом се върне в своята среда... А вие ще ми направите голяма услуга, дядо, ако занапред приемате сам господин Дьо Себр.

IV

На другия ден Жил се настани в дома на свещеника. Естествено той не намери там удобствата и разкоша на парижкото си жилище, но домът на свещеника беше добре поддържан, а кухнята на синьорина Джована — превъзходна. Нещо повече — свещеникът, старец пъргав и здрав, беше умен и образован. Жил разбра с удоволствие, че в негово лице ще има един приятен събеседник.

През целия ден Жил си беше създал достатъчно занимания. След утринното си посещение при Мати отиваше да се разходи. Следобед се връщаше по онези места, които му бяха харесали, за да нарисува някоя скица или пък да съчини някое от онези нежни малки стихотворения, които интелектуалният свят ценеше много и получаваше рядко, тъй като Жил се бе посветил почти изключително на театралното творчество.

Към 5 часа той отиваше в дома на Нералди, за да пие чай с Мати. Слизайки от горния етаж, срещаше почти винаги Паоло и двамата разговаряха, седнали в малкия салон или разхождайки се из тесните пътечки на градината.

Но Жил не виждаше вече Паска.

— Внучката ми е много заета — отговаряше старецът на въпросите на господин Дьо Себр. — Тя се грижи за бедните, преподава вероучение на децата и винаги има много друга работа.

— Сигурно не ви е весело, щом ви оставя толкова често сам!

— А, не толкова често! Но понякога се случва... Очевидното смущение на стареца убеди Жил в онова, което той бе отгатнал. Паска странеше от него и беше удвоила заниманията си, за да избягва срещите им.

Това отначало раздразни мъжкото му честолюбие. Но после прецени държането ѝ като много интересно. Каква горда душа имаше тази девойка! Наистина той трябваше да намери начин, за да я опознае отблизо.

Това трябваше да стане, още повече че този малък дявол Мати го питаше от време на време с ирония:

— Напредват ли вашите изследвания?

А той отговаряше небрежно:

— Не съм се заловил още с тях. Имам достатъчно работа и без това.

Обаче Жил разбра, че тя беше узнала — вероятно от мисис Смитън, — че той не вижда Паска и сега ликуваше от неговата несполука.

„Но аз ще си отмъстя, мис Мати — мислеше си мъжът ядосано. — Синьорина Паска няма да остане невидима и аз ще се забавлявам най-напред да предизвикам твоята ревност.“

Само че се питаше какво да направи, за да може да се срещне с Паска. Една сутрин Жил отиде в църква по време на литургията с надеждата, че ще я срещне и наистина я видя коленичила, молейки се с усърдие. Макар че бе безбожник, той уважаваше чуждите убеждения и затова не се осмели да я безпокои. Не можеше да я заговори и на излизане от църква, на този малък площад, където се събираха всички селски клюкари. За нищо на света не би желал да причини и най-малката неприятност на Паска.

Той бе ходил няколко пъти в гората Силви, надявайки се да я види до параклиса, както в деня на злополуката. Един следобед — изминала бе седмица, откакто Жил беше в Менафи — той взе статива и четките си и се настани пред параклиса, който толкова го бе очаровал.

Голямата горещина не се чувствуваше тук от гъстата зеленина на дъбовете. Жил работеше усърдно, скицирайки оригиналния параклис и вдишвайки благоуханието на розите.

Лек шум го накара внезапно да обърне глава. В началото на пътеката видя Паска, която щом го зърна, понечи да се върне.

Той скочи тъй живо, че всички принадлежности — бои, четки, платно — паднаха на земята.

— Вие ме отбягвате... Значи аз ви плаша? Говорейки, пристъпи към нея:

Срещна един поглед, в който се четеше смущение и раздразнение.

— Не ви отбягвам, синьор, но ви отстъпвам тук всички места, за да се чувствувате свободен — каза тя студено.

— А това означава, че обикновено всичко тук е ваше. Е, добре, в такъв случай не ми остава нищо друго, освен да си ида.

Тя го спря с движение на ръката, като видя, че прибира статива си.

— Разбира се, че не! Продължете работата си, има стотици други места, където бих могла да отида.

— Нищо подобно, държа непременно да кажат, че вие сте ме изгонили оттук! И аз съм толкова упорит, колкото и една млада италианка, моя позната, която продължава да се отнася с нещастния си френски братовчед като с чумав.

Паска се изчерви отново, навъсвайки леко вежди.

— Никой тук не знае за тези роднински връзки — каза тя сухо.

— Питам се защо не ги оповестите? Мати е затворена в стаята си, а нито мисис Смитън, нито камериерката разбират италиански. Нека допуснем, че от страх от онези, които не знаят да пазят тайна, вие не казвате на вашите съграждани, че Жил дьо Себр е ваш братовчед. Но какво ви пречи да се отнасяте с мен не толкова строго... с по-малко недоверие, защото това е чувството, което изпитвате, нали?

Тя наведе леко глава, без да възрази, и нейните пръсти започнаха да навиват машинално дръжките на чантата с ръкоделието ѝ.

— Какво трябва да направя, за да разсея това толкова оскърбително за мен чувство? — поде Жил развълнувано. — Каквото и да ви кажа, вие не ми вярвате... и наистина това е ужасно за мен!

— Не преувеличавайте, моля! — каза тя. — Не отричам вашата искреност, но моето положение ми налага голяма предпазливост и въздържаност, вие трябва да ме разберете.

— Разбира се, но не е това, което ме смущава. Повтарям, усещам у вас едно истинско недоверие.

Светлият ѝ поглед се повдигна изпитателно към Жил, тя гледаше неговите загадъчни очи, от които иронията в този миг бе прогонена и те отразяваха искреност.

— Съжалявам... да, наистина съжалявам — каза девойката колебливо. — Виждате ли, аз съм обикновена селянка и не знам...

— Селянка! Кажете по-скоро очарователна дама! — прекъсна я с жар Жил.

Матовата кожа пламна, златистите вежди се сближиха. И Жил, изплашен, че отново я бе оскърбил, възкликна:

— Простете ми! Обещавам никога вече да не ви правя комплименти, щом те не ви харесват. В замяна на това ми обещавайте, че няма да се държите така студено с мен и ще ми позволявате понякога да разговарям с вас.

— Но вие сте много взискателен! — отвърна тя полусериозно. — Не мога нищо да ви обещаая, ще видим.

— Искате да кажете, че ще се въздържате, докато ме опознаете! Но как ще ме опознаете, щом не искате да ме виждате?

— Не отказвам да ви виждам, нито пък да говоря понякога с вас, макар че се питам какво удоволствие би могъл да изпита човек с вашия ум и култура от разговор с невежа като мен.

— Наистина ли сте такава?

— От ваша гледна точка — да. До 17 години учих, но после, след като се завърнах тук, нямаше как да продължа образованието си, макар че желание не ми липсваше. Така че мога да говоря за исторически събития, за шедьоврите на древността, на средните векове или Ренесанса, но малко съм запозната с творбите на съвременниците ни... Впрочем предупреждавам ви, че не съм свикнала да слушам и да знам всичко, както повечето днешни момичета.

— Поздравявам ви за това. Такива като вас не съществуват вече, поне в семействата от моя кръг. Но знам много добре, че другаде ги има — те се придържат към някогашните традиции, морал и религиозност. Признавам това, макар че съм безбожник.

— Съжалявам ви! — прошепна Паска.

— Вие може би сте права — каза той с горчива усмивка. — Но какво да правя, израснал съм, както съм искал... До 12-годишна възраст ми дадоха повърхностно християнско образование. Майка ми почина, когато взех първото си причастие. Баща ми беше свободомислещ и нещо повече — той смяташе, че удоволствието е единственото правило в живота. Той не се занимаваше никога с мен, а само ми даваше пари и ми казваше: „Забавлявай се, приятелю, годините ти го искат!...“. За щастие аз обичам да работя. Може би трудът ми попречи да стана по-лош, да се унижа с компромисите, които правят толкова хора. Но станах скептик, виждайки в човечеството само недостатъците и смешната му дребнавост...

— Колко жалко! — каза замислено Паска.

— Много жалко наистина. Има моменти, в които моят живот ми се вижда отвратителен, признавам.

— Но защо не потърсите доброто? Във всяка човешка душа има по една малка искра доброта!

— Това ми се вижда много рисковано!

— Не, уверявам ви. Само че горката искра понякога е толкова заровена под пепелта, че е невъзможно да я видим.

— И все пак съществуват такива чудовища, толкова извратени души!

— Признавам това, но там искрата е много слаба. Аз мисля, че всеки човек, докато диша още, е способен на добри дела и на разкаяние.

— Това, което мислите, е много утешително... Значи този нещастен Жил според вас не е напълно загубен?

— Разбира се, че не! — каза тя убедено. — Надявам се, че бог ще ви посочи къде се намира истината.

— А вие не знаете ли къде е тя?

— О, да!

— Уверена ли сте?

— Съвсем!

— Вие сте щастлива! Сигурно е много хубаво да вярваме в нещо възвишено, чисто и справедливо, когато виждаме лъжата около нас да тържествува, порокът и престъплението да остават ненаказани. Така животът става поносим. Но когато се съмняваме, както аз, уверявам ви, че съществуването ни изглежда жалко!

— Колко ви съжалявам! — повтори Паска.

Хубавите ѝ очи изразяваха състраданието към този човек, което изпълваше душата ѝ. Той изглеждаше един от щастливците на света, а признаваше, че е разочарован от него. Симпатията се ражда от състраданието... И това съчувствие — странно нещо — изглеждаше много приятно на гордия Жил дьо Себр, който никога не беше говорил така, както на тази девойка с дълбок и чист поглед.

— Ако наистина ме съжалявате, би трябвало да бъдете добра към мен — каза той полусериозно. — Ето, ще ви помоля още нещо: да седнете тук, на тази пейка, за да ви направя една скица сред розите.

— Вие искате много!

— Защо? Аз ще оставя моята малка картина на синьор Нералди, който ще бъде щастлив да има портрет на своята Паска.

— Добре, няма да ви карам да ме молите! — каза тя и вдигна нетърпеливо рамене. — Но вие сте доста настоятелен братовчед, синьор!

— Ето че вече ме признавате за такъв! Тогава да премахнем церемониите. Вие ще ме наричате Жил, а аз — Паска.

— Колко бързате!... Това е невъзможно...

— А защо? Публично ще се държим официално, след като не искате да се знае, че сте прибрали сестра си тук. Но пред дядо ви или когато сме сами, ще бъдем Жил и Паска... Държа много на това, братовчедке.

— Но ние едва се познаваме!

— Това, което ви казах, Паска, тази изповед за страданието, което измъчва понякога моята скептична душа, не съм го поверявал на никого. Явно сте ми вдъхнали голямо доверие, такова, каквото не съм изпитвал преди... Но аз виждам, че още не съществува взаимност.

Горчива тъга прозвуча в гласа му. Нещо трепна в сърцето на Паска и в изблик на съжаление тя му протегна ръка.

— Простете ми! Може би съм прекалено недоверчива. Но аз съм много млада и неопитна...

— Права сте — каза бързо той. — Аз искам много, а вие не знаете дали съм искрен. Всичко, за което ви моля сега, е да се постараете да ме опознаете. Много ли е това?

— Не, това е разумно — каза тя, усмихвайки се. — И щом като искате тази картина да бъде за дядо ми, ще приема да ви позирам.

Тя седна на старата пейка, Жил се захвана да рисува, но разговорът им продължи. По негово желание тя му разказа исторически подробности за стария параклис, легенди за тази местност, запозна го с традициите и обичаите на страната. Той слушаше, очарован от прелестния глас, от нейния дълбок ум и тънката ѝ чувствителност.

— Вие сте прекрасна събеседница — вметна Жил усмихнато.

— Толкова по-добре, че не ви отегчавам много! — отвърна тя със същия тон. — Ето, ще ви разкажа още една хубава легенда. Нали сте поет, може да я напишете в стихове, това ще е много интересно.

— Чудесна идея! Започвайте, Паска, и ще видим тогава.

След като девойката завърши, Жил попита с лукава усмивка:

— Може би ще ме сметнете за много любопитен, но позволете ми да знам дали сте се опитвали да пишете стихове?

Матовите бузи на Паска пламнаха.

— Да, понякога — призна тя. — Но никой не ме е учил да пиша и мисля, че те са много лоши, въпреки добрата оценка на милия ми дядо.

— Ще трябва да ми ги покажете, ще ви кажа искрено мнението си... Можете ли да изрецитирате някои сега?

— Защо не? Ще ви кажа онези, които се опитах да съчиня по тази легенда.

С очарователна простота Паска издекламира на звучен италиански език няколко строфи. Несъвършената форма накърняваше много малко, дори за майстор като Жил дьо Себр, другите им достойнства.

След като тя свърши, мъжът стана и се приближи до нея.

— Виждате ли как отгатнах! — каза весело той. — Заподозрях ви от поетичния начин, по който разказвахте легендите, и от някои ваши изрази... Няма да ви кажа как оценявам тези стихове, защото ще ме упрекнете, че искам да ви лаская... Но като безцеремонен братовчед ще ви посоча недостатъците.

— О, ще ми направите голяма услуга! Но изглежда, че вие знаете италиански толкова добре, колкото и френски?

— Приблизително. Майка ми знаеше великолепно този език и винаги говореше с мен на италиански.

След като Жил направи преценка на стиховете, девойката му благодари и поиска да ѝ каже нещо свое. Жил изпълни желанието ѝ, без да го моли много — той, който винаги бе отказвал да говори сам за своето творчество. Правеше ѝ удоволствие да го слуша, той ѝ изрецитира с рядка изразителност малки стихотворения, избрани от него, за да ѝ се харесат.

— Колко са прелестни! — възкликна Паска със светнали от възторг очи. — Вие сте голям поет и аз не бих се насатила да ви слушам.

— Ще ви кажа и други, когато пожелаете, Паска.

— Приемам и ви благодаря много. Дядо също ще бъде възхитен да ви чуе... Но сега аз ще си ходя, защото часът е почти пет. Накарайте

ме да бърбя, а ръкоделието ми така си остана.

Жил хвърли поглед на копринената лента, която тя беше започнала да изпъстря с букетчета.

— За какво е това хубаво нещо, ако смея да ви попитам?

— Ще бъде продадено в един голям магазин във Флоренция. Печалбата от моите бродерии помага на ниските доходи на дядо ми.

— Но вашият баща е богат, Паска, и непоносимо е да мислите...

Тя го прекъсна рязко:

— Не искам парите на баща си. Предпочитам да изкарвам сама прехраната си и това не ми струва много, уверявам ви!

— Все пак по-справедливо ще е...

— Моля, не говорете вече за това — каза тя гордо. Паска пхна ръкоделието в чантата си.

— Довиждане, братовчеде! — каза тя, подавайки му ръката си.

— Не искате ли да ме наричате Жил?

— Но аз ще го казвам много смешно с моето италианско произношение... И тъй, довиждане, Жил!

— Най-последно!... Това име звучи очарователно, произнесено от вас.

— Пак ли? — каза тя с упрек.

— Ох, вярно, това прилича на ласкателство! Простете ми, ще се поправа, уверявам ви... И довиждане до скоро, нали?

Тя кимна утвърдително с глава и се отдалечи. Жил я гледа, докато изчезне, после започна да прибира четките си.

— Странно създание — прошепна той. — Ето една откровена и енергична душа, непоколебима в изпълнението на човешкия си дълг. И при това — добра и състрадателна. Тя се съжали над мен, а това ми се стори естествено и приятно. Право да си кажа, не помислих нито за миг, че съм решил да я опознавам. Отдадох се само на удоволствието да я слушам и гледам... Но сега след ангела трябва да видя и дявола.

Дяволът беше Мати, която очакваше братовчед си за чая и се ядосваше на закъснението му. Когато го видя, тя реши да го обсипе с упреци. Но той я прекъсна сухо:

— Нали знаете, Мати, че не мога да понасям сцените. Трябва веднъж завинаги да разберете това и да се въздържате от подобен прием.

Мати сви устни, без да се осмели да възрази, защото изразът на Жил я накара да замлъкне. Но тя се нацупи, когато наливаше чая на господин Дьо Себр, който седна край малката масичка до леглото ѝ.

Той беше мълчалив, разсеян, гледаше малкия иконостас на Паска с угасналото кандило. Домакинята не влизаше в своята стая, откакто мисис Смитън, малко смутена, ѝ беше казала, че мис Мати не желае тя да се грижи за нея.

— Вие изглеждате много съсредоточен, Жил — ненадейно изрече Мати със своя злъчен глас. — Да не би да съчинявате някоя нова пиеса, която ще ви прослави още повече?

— Може би — отговори студено той.

— А коя ще е героинята? Вероятно красивата Паска?

— И това е възможно. Разговарях надълго с нея и установих, че умът и сърцето ѝ не отстъпват на нейната чудна красота.

Мати побледня и устните ѝ потрепериха.

— Запалихте ли се вече? — каза тя с пресилен смях. Погледът на Жил, студен и ироничен, се спря на нея.

— Виждали ли сте ме някога да се паля за някого или за нещо? Възхищавам ѝ се като артист и поет — ето всичко.

— С няколко комплимента, нали, Жил? Вие умеете да ги правите, когато поискате!

— Ще ви кажа, Мати, че ги правя само на горделивите или глупави жени. Разбрах, че синьорина Паска не се числи към тези категории...

Мати се изсмя злобно.

— Не сте прав да ѝ спестявате комплиментите си, сигурна съм, че тя ще се чувства много щастлива да ги получи от един елегантен и прочут парижанин като вас. Вие изглеждате ловък. Но тя трябва да е по-хитра от вас, защото под сериозната ѝ външност сигурно се крие умело кокетство.

— Ще видим! — каза спокойно той и протегна ръка, за да вземе чашата чай. — Ако открия кокетство у нея, ще ви го кажа, Мати... Но аз съм уверен още отсега, че се лъжете.

— Какво доверие! — каза ядно тя.

Лека иронична усмивка се появи на устните на Жил. Ако Мати знаеше какво доказателство за това доверие беше дал преди малко на тази девойка, която доскоро не познаваше... Защото Мати, която

знаеше от дете, никога не бе разбрала, нито пък някой друг, че Жил страдаше от своя скептицизъм, от това презрение към човечеството и от това безверие, с което изглеждаше, че се хвали пред всички. Господин Дьо Себр се ласкаеше, че вече познава добре тази тъй неочаквано намерена сродница — Паска, но тя не можеше да се похвали със същото. Тя чувствуваше, че характерът на Жил е от онези, които мъчно могат да се определят и в които се прониква трудно. Колкото и сериозна да беше, Паска признаваше, че е още млада и неопитна и не може да разбере този чужденец с много приятна външност, чийто загадъчен поглед понякога я тревожеше.

Добре ли беше сторила, че му позволи да се отнася с нея като с роднина? Тя обмисли това и реши, че е прибързала. Нямаше съмнение, че неговата изповед беше я трогнала и той й се бе сторил много искрен... Но и излиянията на Франсоа дьо Комбейр пред Анджиолина сигурно са звучали също така искрено. Вярно е, че сега ставаше дума само за едно приятелство между братовчеди. Но в приятелството, както и в любовта, мъжете знаят сигурно да лъжат и тя не трябваше да се доверява сляпо на този позлатен език.

На другия ден Паска изказа тревогата си на свещеника, който бе благословил някога брака на майка ѝ. Той я изслуша внимателно.

— Ах, значи това е ваш братовчед! — почуди се свещеникът. — Много умен, любезен, умее да омайва хората... А как да се разбере какъв човек е всъщност? Хм, това е трудна работа! Той сигурно се изплъзва като змиорка! Добър ли е? Лош ли е? Изглежда и едното, и другото — според случая. Знам само, че е пълен безбожник. Но според онова, което ми казвате, неговите родители са отговорни за това. Господ ще го накара може би да прозре, бедния момък!

— И мислите ли, че съм постъпила зле, отче.

— Щом е ваш сродник, не можете да го държите винаги настрана, дете мое. Само бъдете предпазлива — най-напред, защото сте момиче без, майка, и после, защото истинският характер на този момък ни е още непознат.

— Знаете ли какъв писател е той!

— Макар че не познавам френската литература, знам, че неговото име като драматург е известно, и то с право. Той е голям сатирик, враг на всички морални слабости и пороци, но четенето или

слушането на негови творби предизвиква странно разочарование, горчиво презрение към другите, разочарование от всичко и от всички.

— Значи това творчество не е добро?

— Разбира се, че не! То дори вреди много на душите. Ето защо ви повтарям още веднъж: бъдете предпазлива и не вярвайте сляпо на мнението на господин Дьо Себр. Той може да е много честен човек, но едновременно и заблуден от криворазбрани идеи и от опасен скептичен ум. А не би трябвало вашата душа да бъде смутена от всичко това.

Паска се върна вкъщи почти със същия смут, както и на отиване. Онова, което ѝ каза свещеникът за господин Дьо Себр, не беше я успокоило. Напротив, Жил ѝ се виждаше все по-енигматичен. За една християнка като нея беше неприятно, че толкова даровит човек използваше тъй зле таланта си.

Тя го видя на другия ден, когато той слизаше от Мати. Жил се спря в малкия салон, където синьор Нералди четеше, докато Паска слагаше трапезата. Той се показва въздържано любезен и докато беше там, Паска почувствува, че се изпаряват съмненията ѝ в неговата искреност. Неговият топъл глас звучеше откровено. Погледът му, въпреки ироничната си искра, ставаше прям и нежен, когато се устремяваше към Паска.

Но след излизането му недоверието ѝ се появи отново.

То беше още по-силно, защото момичето виждаше, че се е отдало на очарованието, което излъчваше господин Дьо Себр.

При по-нататъшните посещения на Жил тя започна да го наблюдава внимателно, без той да забележи. Обаче Паска беше права, като мислеше, че такъв човек трудно можеше да се разбере.

Един следобед, когато работеше в градината под свод, покрит с рози, тя видя господин Дьо Себр да се появява с някакъв пакет.

— Тук ли е синьор Нералди? — попита той, след като стисна ръката, която му подаде Паска. — Донесох му някои от моите съчинения, преведени на италиански, защото ми изказа завчера желанието си да ги прочете.

— Не, дядо излезе, но ще се върне след малко. Много мило от ваша страна, че искате да му направите това удоволствие.

— Удоволствие ли ще е наистина? Множество идеи, които са изразени тук, не са мои и ще го смутят, може би.

Две големи и сериозни очи се вдигнаха към него.

— Защо ги споделяте тогава? — прошепна Паска. Господин Дьо Себр се засмя горчиво.

— Защо?... А как бихте искали? Аз следвам фантазията си, тя е пътеводител, който може да изпрати човека много надалеч — дори до престъпление... Не искам да кажа, че съм стигнал дотам, но все пак знам, че моите творби не могат да направят добро никому и че могат да извършат много злини.

— Вие знаете и продължавате да пишете така! Това е ужасно!

Бродерията падна от ръцете на Паска, тя гледаше Жил с широко отворени от възмущение и уплаха очи.

Лек саркастичен смях се изтръгна от устата на господин Дьо Себр.

— Но какво значат душите на другите? Да допуснем, че вярвам в съществуването на душата, това ми се случва понякога, когато съм при вас например... Обичам да пиша остри сатири, в които героите изказват презрението и отвращението си в лицето. Не се безпокоя какво впечатление биха направили те на моите съвременници, не мисля дори за това, уверявам ви.

— Ужасно е! — прошепна тя.

Хубавите черни очи се извърнаха от този зъл поглед. Жил седна до нея на пейката и хвана ръката ѝ.

— Вие се постаряхте тези дни да ме опознаете по-добре — каза той нежно, с лека ирония. — Не се заемайте с такава трудна задача. Ако аз не разкрия себе си сам, вие никога няма да узнаете какъв е всъщност вашият братовчед...

Тя се опита да освободи ръката си, но той я държеше здраво. При последните му думи Паска вдигна очи и видя загриженото му развълнувано лице.

— Знам, че съм зъл. У мен няма съчувствие към мъките на другите, особено към моралните страдания. Аз съм безпощаден и страдам от това. Моят егоизъм не ми дава щастие. Но какво искате от човек, който е срещал по пътя си само ласкателства и угодничество, който се е отдал на изучаването на пороците и мизерията на човечеството, без да подозира, че на този свят съществува и добро, често пъти засенчвано от тържествуващото зло? Паска, без да знаете,

вие разколебахте моя скептицизъм. Благодарение на вас Жил дьо Себр е може би по-добър днес.

Какво й говореше той? Тя почти не го разбираше... — Наистина не знам какъв сте!

— Да, моята личност е много сложна и както ви казах, и аз самият не се познавам добре. Дълго време вярвах, че съм неспособен да извърша нещо добро. Ала откакто ви познавам, струва ми се, че при удобен случай бих сторил малко, съвсем малко добро!

Той се засмя отново, но този път с вълнение.

— Бих искал да ме научите как да стана по-добър, за да не ви плаша вече. Вашите очи са толкова изразителни, че в тях прочетох цялата ви мисъл.

— Да, толкова е ужасно да причиняваш зло на чуждите души!

— Започнах една пиеса, но ще я скъсам и ще напиша друга, която да бъде одобрена от вас, Паска.

Тя го гледаше с поглед, който казваше: „Истината ли говорите... или се подигравате с мен?“.

Той се усмихна горчиво.

— Наистина няма начин да ви убедя! За вас съм безвъзвратно загубен!

— О, не, Жил, не говорете така! Аз ви вярвам сега... Вярвам, че страдате, че сте изморен от вашия скептицизъм, че искате да се доверите на вашата братовчедка-селянка, защото сте разбрали, че тя може да пази тайна...

Говореше с жар и нейното състрадание блестеше в хубавите й очи.

— Така ли е, Жил, кажете?

— Да, Паска. Никога не съм се доверявал на никого, но почувствувах, че вие ще ме разберете.

— Да ви разбера? Мисля, че това ще е много трудно.

— Аз ще ви помогна — каза Жил усмихнато. — А вие ще ме научите да откривам доброто и да го изобразя в моите творби.

В този момент се появи Паоло Нералди, а зад него — мисис Смитън. Тя беше видяла господин Дьо Себр и му предаде молбата на Мати да се качи горе при нея.

— След малко — отвърна Жил, — сега съм зает, както виждате.

Паска протестира:

— Защо не идете, щом вашето присъствие я забавлява, не трябва заради мен...

Той отговори с най-любезна усмивка:

— Извинете, но ще ида заради вас.

Когато мисис Смитън предаде тези думи на Мати, тя побледня и зла искра пламна в погледа ѝ.

— Така ли отговори той? — процеди през зъби. — И вие казвате, че бил седнал до нея и изглеждало, че разговарят приятелски?

— Стори ми се, че е така, мис Мати. Забелязах също, че господин Дьо Себр нямаше присъщия си ироничен вид, какъвто има при другите си флиртове.

Мати се изсмя подигравателно.

— И той твърдеше, че тази девойка не флиртувала! Тъй като не мога да го смятам за наивен, предполагам, че се е подигравал. Човек като него не може да не е направил силно впечатление на малката селянка.

— Селянка, която прилича на знатна дама!... И е толкова красива! — каза англичанката с възхищение.

Бедната мисис Смитън! Едва изрече тези думи и се разкая, като видя гневния поглед на Мати.

— Все пак... селянка... — промълви англичанката, опитвайки да се поправи. — Господин Дьо Себр сигурно я намира за глупава...

— Глупава ли? — каза Мати през дрезгав смях. — Не забелязахте ли очите му, когато говори за нея? Вие ме отвращавате с вашата глупост!

Англичанката излезе, без да възрази. Тя се радваше, че Мати е прикована в леглото и има нужда от нея, иначе капризната девойка би я изгонила за тази неуместна похвала, която възбуди още повече ревността ѝ.

„Тя е толкова красива!“ Мати си повтаряше тези думи с отчаяние. Виждаше пред себе си изящния силует на Паска, прелестното ѝ лице, чудните очи...

Можеше ли Жил да устои на толкова хубост, въпреки пълната си независимост, с която се хвалеше?

„Аз я мразя! — прошепна Мати. — Ако не заповядвах на шофьора да кара толкова лудо, за да си отмъстя за неговия сарказъм, нямаше да катастрофираме и той нямаше да се запознае с нея. И преди

това беше съвсем равнодушен към мен, но поне не обичаше никоя друга. А сега? Жил е сфинкс, никой не знае какво мисли той всъщност. Но тъй като не иска и да знае за общественото мнение, няма да се посвени, стига да реши, да вземе за жена тази селянка. Тя — виконтеса Дьо Себр! Негова жена! Жена на Жил!“

Мати се отпусна на възглавницата си, шепнейки: „Това не трябва да стане никога!... Не, ще успея да му попреча!“.

V

Мати се ядосваше на баща си, задето си бе навехнал крака и не можеше да дойде при дъщеря си.

И затова тя упорито отказваше да отговори на нежните и тревожни писма, които господин Дьо Комбейр ѝ пишеше по няколко пъти седмично. Жил дьо Себр се заемаше с тази задача и отговаряше на баща ѝ. Той се сърдеше на братовчед си за тъгата, която беше посял с недостойната си постъпка в душата на Паска.

Един следобед, когато Паоло изпращаше госта си, те бяха срещнали висок мургав младеж със симпатично лице, който ги поздрави.

— Уверявам ви, че това е много добър момък, синьор! — обясни после Паоло. — И има чудесно бъдеще като учител. Нарича се Джовани Авери... Ако Паска бе пожелала! Той я поиска за жена и тя можеше да бъде щастлива с него... Но виждате ли, синьор, тя мисли винаги за съдбата на бедната си майка и не вярва никому. Тогава по-добре е да не мисли за женитба, нали?

— Да, в такъв случай тя би била много нещастна. Но жалко, че е толкова разочарована на тези години.

Всъщност това съжаление не беше може би много искрено от страна на господин Дьо Себр. Тази девойка му се виждаше много интересна и в това отношение приличаше на него, отдавна престаналия да вярва в човешката обич.

Но засега Паска вярваше в неговата искреност. Тя разбра, че Жил не беше лош и че би могъл да бъде добър, ако е имал друго възпитание. Симпатията се бе породила у нея и укрепваше всеки ден, като виждаше Жил по открит, и се убеждаваше, че неговото внимание не беше продиктувано от желание за развлечение.

Тези приятелски връзки обаче щяха да се прекъснат. Хирургът бе казал, че след няколко дни Мати ще може да се върне в Париж, където баща ѝ, „напълно оздравял“, я очакваше с нетърпение.

— Най-последно! — извика Мати, узнавайки от Жил приятната новина. — Умирах от скука тук. Освен вас и мисис Смитън, нямаше кого да видя.

— Кой е виновен за това? Ако бяхте пожелали, синьорина Паска, която е тъй добра, щеше да идва при вас.

— Оставете ме на мира с вашата Паска! — прекъсна го Мати и бузите ѝ пламнаха гневно. — Само вие ѝ намирате всевъзможни качества. А на мен ми стана неприятна още от пръв поглед.

— Разбирам ви много добре! — каза той спокойно.

— Защо ме разбирате?

— Защото една толкова красива жена само може да събуди завист у другите.

Устните на Мати се свиха.

— Вие мислите, че ѝ завиждам? — каза тя предизвикателно.

— Уверен съм, скъпа ми братовчедке.

Тя вдигна рамене и хвърли презрителен поглед.

— А аз ви казвам, че се лъжете! Да завиждам на това селянче, аз?

И тя се изсмя иронично. Жил се навъси и очите му блеснаха.

— Селянка, да, тя е такава по майчина линия, защото бащата на синьор Нералди е бил обикновен земеделец. Но от страна на баща си произхожда от старо благородно семейство и мога да ви кажа, че нейното родословие е равно на вашето, Мати!

Девојката се изчерви. Тя знаеше, че дядо ѝ по майчина линия беше син на скромен селянин.

— Колко добре сте осведомен! — каза тя, опитвайки се да скрие гнева си. — Личи си, че се ползвате с пълното доверие на синьорината.

— Тя наистина ми направи честта да ме осведоми.

— Но вашето заминаване ще я отчае, бедни ми Жил! Мъжът отвърна с присъщия си смях:

— Бъдете спокойна, Мати, тя не е толкова глупава!

След като Жил излезе, за да съобщи на слугата си да приготви всичко за пътуването, Мати се замисли: „Как всъщност той приема тази девојка? Обикновена прищявка ли е, която ще забрави утре? Нямаше да се страхувам, ако тази чужденка не беше толкова красива.

Аз съм искрена, макар че я мразя — признавам, че лицето ѝ ме поразя. Ще може ли Жил да я забрави?“.

... Ако Мати би могла да проникне в мислите на Жил, щеше да види, че вместо забрава, той търсеше начин да продължи поне писмено тази приятелска връзка. Защото между тях съществуваше само приятелство, желано и от единия, и от другия.

Жил смяташе любовта за верига, а той се ужасяваше от веригите. Не, не можеше да се влюби. И макар да изпитваше истинско съжаление, че ще се раздели с Паска, от друга страна, разбираше, че е по-добре така. Жил беше достатъчно опитен и можеше да предвиди, че приятелството им ще се превърне неизбежно в друго чувство. Раздялата ще отстрани тази опасност.

В деня преди заминаването им, Жил дойде рано в дома на Нералди с намерението да остане по-дълго с Паска. Старият Паоло го посрещна и му каза, че неговата внучка е взела ръкоделието си и е отишла при параклиса.

— Мога ли да ида при нея? — попита Жил.

След утвърдителния отговор на стареца той тръгна към гората. Вървеше много бързо и след десет минути стигна до параклиса.

Паска беше там, седнала на старата пейка. Тя се усмихна на Жил и му посочи място до себе си.

— Вие идвате, за да се сбогувате, Жил?

— Още не, братовчедке. Но започвам от днес по малко, защото утре ще трябва да се сбогуваме като чужди, тъй като вие до края не пожелахте да съобщя на Мати за роднинската ни връзка.

Лека сянка мина по лицето на Паска.

— Ако съдим по държането на госпожица Дьо Комбейр към онази, която смята за чужда, можем да предвидим чувствата ѝ, когато узнае коя съм аз.

— Е, тя няма да бъде толкова непочтена! Но щом искате... И тъй, аз ще бъда осъден да се разделя за дълго време с вас, Паска?

Той беше хванал ръката на девойката и я галеше с усмихнатия си поглед.

— ... Възможно е обаче през зимата да прескоча дотук, за да ви видя.

— Кой знае дали няма да забравите дотогава новата си братовчедка!

— Колко малко доверие имате в мен!... Впрочем мислите ли, че вас биха могли да ви забравят тъй лесно?

Той се учуди от топлината, с която произнесе тези думи. Бузите на Паска порозовяха и дългите мигли закриха очите ѝ, за да не види Жил нейното вълнение.

— Искам да ви вярвам, Жил... Да, искам да вярвам, че ще мислите понякога за братовчедка си от Менафи.

— Винаги когато ще се залавям за работа, ще си казвам: „Дали това и това мнение би било одобрено от моята мъдра малка братовчедка?“. И после, ние ще си пишем, нали, Паска?

— Мислите ли, че ще можем?

— Как така, нали сме братовчеди!... И аз съм уверен, че вие пишете прелестно.

Те продължиха разговора под старите дъбове, докато иглата на Паска бързо бродираше.

Но времето летеше неумолимо. Жил погледна часовника си и извика:

— Пет и петнайсет! Вече!... Толкова по-зле за Мати! Тя ще има достатъчно време да ме вижда в Париж!

— Не, вървете! Не трябва да бъдете лош към нея! Тя е за съжаление, защото е била така възпитана... И тъй като имате влияние над нея, постарайте се да я преобразите малко.

— Аз! — изсмя се Жил. — Нали най-напред ще трябва себе си да променя! Нямам нито желание, нито средства да го направя... Не ме гледайте с такъв упрек! Признавам, че съм лош, много лош.

Между тях настана мълчание. Жил стоеше с наведени очи, сякаш разглеждаше ръкоделието, сложено на коленете на Паска, или по-скоро малките нежни ръце, които леко трепереха.

— Добре, за да ви направя удоволствие, ще ида за малко при непоносимата Мати! — каза той внезапно и стана. — Но в замяна на моето покорство ще искам нещо от вас.

— Какво е то? — попита тя, вдигайки към него усмихнатия си поглед.

— Да ми дадете онова, което ми отказахте веднъж... спомнете си, нали, когато ви поисках една роза?

Тя се изчерви, после отвърна:

— Ще ви отговоря като тогава — изберете си!

— Вие няма да бъдете толкова жестока към бедния братовчед, който ще си заминете. Ето, искам на колена това цвете от вас!

И той коленичи пред нея.

— Жил, вие сте луд! Станете бързо! Престанете с тази шега! Някой може да дойде...

— Дайте ми моята роза, Паска!

Тя стана бързо, извързвайки се малко, и протегна ръка към цветята, които покриваха старата стена. Откъсна една червена роза и я подаде на Жил.

— Ето, тиранино! И гледайте колко пострадах заради вас!

Тя му посочи пръста си, на който се беше появила капка кръв.

— О, простете ми, Паска! Съжалявам вече за това неуместно желание!

Паска го прекъсна усмихнато:

— Не ме гледайте тъй отчаяно. Нищо ми няма, радвам се, че ви доставих удоволствие, преди да се сбогуваме.

— Благодаря ви за тези думи... Но позволете ми на заминаване да целуна малката ръка, която се нарани заради мен!

Лека червенина покри бузите на Паска, вероятно си спомни сцената, която се разигра в деня на пристигането на Жил.

Той разбра това, защото прошепна с упрек:

— Още ли ми се сърдите?

— Не, Жил.

И тя му подаде ръката си. Устните на Жил се докоснаха до нея.

— Благодаря, скъпа Паска. Сега почувствувах, че съм спечелил вашето доверие. Довиждане и мислете понякога за мен.

— Да, ще се моля за вас.

— Ще бъда много щастлив.

Той стисна за последен път пръстите, които държеше още, обгърна с поглед развълнуваното прелестно лице... и се отдалечи, отнасяйки със себе си образа на Паска.

Тя го проследи с очи, докато изчезна. Тогава вдигна ръкоделието, което беше паднало на земята. Но Паска дълго стоя, питайки се с изненада защо заминаването на нейния роднина, когото познаваше отскоро, я натъжи толкова...

На другия ден Жил беше доволен, че се бе сбогувал вече с братовчедка си, защото се оказа, че предишната вечер тя е заминала за

Флоренция, извикана от някаква болна сродница.

Впрочем той предпочиташе да не я вижда в присъствието на Мати. Те щяха да бъдат принудени да играят комедия и да се отнасят като чужди един към друг.

Освен това Жил чувствуваше, че образът на Паска се бе запечатал в него и ще е по-добре да не я вижда поне известно време. Той беше разбрал, разделяйки се с нея, че една дума, един поглед биха имали силата да го задържат завинаги при нея.

VI

— Болен ли сте, Себр?

— Защо, драги? Така ли изглеждам?

— Не, но след завръщането ви от Италия живеете като отшелник, не ви виждам никъде и сте станали много сериозен!

— Да, вмъкнах се в кожата на сериозен човек. И не е вярно, Боди, че не ходя никъде. Във вторник бях у контеса Дьо Саблан; в четвъртък — на премиерата у Макс Брюнол; днес ходих на автомобилната изложба, за да мога да говоря за нея у принцеса Алескин и да дам мнението си на Берта Дорбах, нашата видна артистка, която смята да си купи кола. Така че неуместно ме нарекохте отшелник.

— Казвам ви, че има някаква промяна у вас! Всички го чувствуват, повтарям ви.

— И всички са прави. Ще го забележат впрочем в последната ми пиеса.

— Наистина ли? Значи нещо съвсем ново?

— Да... Виждам по очите ви, че ви се иска да ме разпитате. Безполезно е, защото никой няма да узнае нищо до деня, в който ще я предам. Хайде лека нощ, драги, защото вятърът е доста студен.

И стискайки ръката на Леон Боди, известен романист и критик в един голям всекидневник, Жил дьо Себр тръгна към своята кола, която го чакаше наблизко.

— Вкъщи, Мартен — каза той на шофьора.

Колата потегли към булевард „Сен Жермен“. Жил следеше машинално движението на автомобилите.

„И все пак е вярно, че не съм съвсем същият — помисли си той. — И не мога да бъда такъв. Откакто я видях, животът не ми се струва толкова мрачен и изпитвам повече състрадание. Тя ме преобрази за толкова кратко време. Каква магия има в тази Паска? И защо мисля постоянно за нея, въпреки раздялата? Трябва да внимавам, защото не

бих искал да отида много далеч. Нежност, симпатия — добре, но не и любов.“

Той разгърна вестника. Но веднага спря четенето, спомняйки си, че този месец не бе получавал писмо от Паска.

„Дали не е болна?“

Досега тя му бе писала всеки месец в отговор на писмата, които ѝ изпращаше той. Какво си споделяха те в тази кореспонденция? От всичко по малко: за една книга, която Паска бе прочела, за новата пиеса, която бе започнал Жил, размишления върху това или онова събитие.

Щом пристигаше писмо от Паска, той спираше всяка работа, сядаше на бюрото си и изписваше с острия си почерк няколко листа.

Жил четеше многократно нейните писма, написани на проста бяла хартия и толкова различни от напарфюмираните изящни послания, изпращани на господин Дьо Себр от почитателките на неговото дарование — послания, които отиваха в коша, след като биваха преглеждани набързо.

Но Жил запазваше ревниво тайната на кореспонденцията си с Паска. И за да избегне коментарите на прислугата, сам пускаше писмата в пощенската кутия.

Тази сутрин, влизайки в апартамента, който заемаше на третия етаж в една хубава сграда, попита веднага слугата:

— Идва ли раздавачът, Жан?

— Да, господин виконт.

Той влезе в работния си кабинет — грамадна стая, обзаведена разкошно. Жил дьо Себр имаше вкус и беше си подредил прелестно жилище, с великолепни стари семейни мебели и художествени предмети, за купуването, на които неговият баща бе похарчил огромни суми.

На писалищната маса пощата бе сложена в оригинален поднос от слонова кост. Един малък плик, обграден в черно, привлече веднага погледа му. Той го грабна и извика учудено:

— От Паска ли е това писмо! За кого ли ще е в траур? Дали за дядо си?

Жил разкъса бързо плика и разгърна листа.

„... Пиша ви само няколко думи, Жил, защото горката ми глава е толкова уморена и моето сърце — тъй скрушено! Скъпият ми дядо предаде Богу дух. Едно белодробно възпаление го отнесе за няколко дни. Той умря много примирен, въпреки скръбта си, че оставя сама своята Паска.

Аз съм още под влияние на тази раздяла и се чувствам съвсем слаба и немощна. Бедният дядо беше тъй добър! И той беше наистина моят единствен близък.

Не се сърдете, че ви казвам това, Жил. Доскоро вие бяхте чужд за мен. Освен това на нас ни е съдено да се виждаме много рядко. Но в моята скръб вашето приятелство е голяма утеха. Тъкмо защото вярвам в него, вместо да ви изпратя едно банално известие, ви изказвам цялата си мъка, знаейки, че вие ще ми съчувствувате.

Сестрата на свещеника ще се настани при мен до деня, в който, след като си уредя нещата и дам под наем скъпата ми къща, ще се оттегля в някой манастир във Флоренция. Там ще имам една малка стая и ще се заломя за работа. Ще се занимавам с ръкоделие и ще давам уроци по френски... И Бог ще ми даде куража да се примиря.

Простете ми, че не ви пиша повече, Жил. Главата ми е замаяна. Вярвайте, моля ви, във винаги вярното приятелство на вашата италианска братовчедка.“

Паска

Сълзите се бяха стичали по хартията и образували малки жълтеникави петна.

Истинско вълнение сви сърцето му. В този момент той би искал да бъде при нея, за да я утеши, да ѝ докаже, че не е вече сама, защото има обичта на своя братовчед. „И тя ще се затвори в някой манастир да се трепе като обикновена работничка, за да изкарва прехраната си... Толкова изящна и тъй красива, с такъв богат баща! Тя предпочита това, отколкото да му иска нещо и аз разбирам гордостта ѝ... О, каква е тя! Ако бях срещнал подобна жена преди осем години, животът ми щеше да бъде друг.“

Той остана за миг замислен, с писмото на Паска в ръце.

„Не, не, само това не! — възкликна мъжът с нетърпение. — Ти бълнуваш, Жил! Трябва наистина да си луд, за да мислиш да се ожениш за тази прелестна Паска! Та ти ще се поробиш съвсем, знаеш предварително, че тя ще има голямо влияние над теб, с такъв ум и такова сърце като нейното! Спри, приятелю!“

Той седна на масата и започна да чете отново писмото ѝ.

„Тя е плакала, милата!... Колко самотна ли се чувства!... Разбирам защо не иска нищо от баща си, но на мен кой ми пречи да говоря с господин Дьо Комбейр? Обещал ѝ бях да не правя това, когато заминавах това лято от Менафи, но оттогава обстоятелствата се промениха... Може би моят братовчед Франсоа се е разкалял? Сега моментът е благоприятен, Мати отсъства. Иначе тя сигурно би се противопоставила на едно помирение.“

Когато Жил вземаше решение, го изпълняваше незабавно. След като позвъни на своя слуга, той нареди да докарат колата му. След половин час тя спря пред дома на барон Дьо Комбейр.

Жил пристигна тъкмо навреме. От две години господин Дьо Комбейр страдаше от неизлечима болест, за която той знаеше. Знаеше, че е осъден и при тази мисъл някогашните му спомени възкръсваха. И разкажанието също. Много пъти в безсънните си нощи Франсоа дьо Комбейр си бе спомнял за хубавото лице на Анджиолина. Той мислеше също за непознатата си дъщеря... И се срамуваше за своето престъпно поведение.

Тогава, заедно със спомена за мъртвата, го обземаше ужасът. Той знаеше, че един ден ще му се иска сметка за целия му живот, и особено за това, че е изоставил жена си и детето си.

Страдаше още повече от неуравновесения характер на Мати. Егоистичното безразличие на това дете, което обожаваше, изпълваше душата му с горчивина.

Този следобед Франсоа се намираше в един от най-тежките си мигове. Без да помисли, че го оставя сам и болен, Мати беше заминала с приятелки за Ню Йорк, където смяташе да прекара зимата, за да се забавлява. След завръщането си от Италия тя беше станала още по-неприятна и капризна. Господин Дьо Комбейр нямаше помощта на Жил, който я укротяваше, защото през тези няколко месеца той бе идвал само три пъти у тях, и то за кратко време. Господин Дьо Себр се

бе държал много студено към братовчед си при тези посещения и Франсоа беше отгатнал причината. Мати бе говорила вече на баща си за Паска Нералди и за предполагаемия флирт на Жил с младата италианка. И веднага господин Дьо Комбейр си бе помислил: „Тя му е съобщила всичко и Жил ме осъжда. Учудвам се, че не ми е споменавал нито дума“.

И този ням упрек на човек, който се отнасяше с безразличие към компромисите на съвестта у близките си, беше засегнал честолюбието на Франсоа дьо Комбейр и го накара още повече да осъзнае престъпното изоставяне на по-голямата си дъщеря.

Когато слугата въведе Жил в пушалнята, където баронът прекарваше дните си в отсъствие на Мати, господин Дьо Комбейр трепна от изненада и досада, което бе забелязано от прозорливото око на госта.

— Много любезно от ваша страна, че дойдохте да видите един изоставен баща! — каза домакинът, подавайки ръка на младия мъж. — Мати отсъства още, както знаете може би?

— Да, научих за това у принцеса Алескин. Вашата по-малка дъщеря е очарователна, драги ми братовчедо!

Господин Дьо Комбейр пребледня, отвърщайки поглед от ироничните очи на Жил.

— По-малката ми дъщеря?... Защо казвате това? — промълви той.

— Сигурно сте се сетили, че след като престоях толкова време в Менафи, съм имал случай да говоря често с Паска дьо Комбейр и с дядо ѝ и съм в течение на всичко. Веднага след катастрофата разбрах коя е тази девойка и оттогава смятах за дълг и удоволствие да се отнасям към нея като с братовчедка.

— Така е!... Няма защо да отричам!... — промълви господин Дьо Комбейр.

Той прокара ръка по челото си, на което се бяха появили капки пот.

— Проявих слабост... Чичо ми нямаше никога да ми прости. Но аз я обичах, Жил! Обаче мъжкото сърце е толкова колебливо!

— Сърцата на някои мъже — да! — процеди господин Дьо Себр през зъби.

— А после нямах смелостта да призная брака си! — продължи господин Дьо Комбейр. — Оженил се бях повторно и знаех, че жена ми никак нямаше да бъде доволна, ако узнае, че Мати има сестра... Знаете, че въпреки огромното си богатство, тази бедна Сара беше голяма сребролюбка. После аз се боях много от общественото мнение... Отстраних няколко смътни упреци на съвестта си, като си казах, че детето сигурно е щастливо при дядо си и че той отказа помощта, която му предложих за отглеждането на малката...

— Сега не бихте могли да кажете това — прекъсна го Жил, — защото синьор Нералди е починал и Паска е сама, без средства, принудена да работи, за да изкарва прехраната си.

Господин Комбейр трепна.

— Наистина ли, Жил? Как научихте?

— Току-що получих писмо от нея... Братовчеде, нека говорим без заобикалки. Вие имате чудно дете, чиято красота, колкото и да е съвършена, не е най-ценното ѝ качество. Уверявам ви, тя не би изоставила баща си заради една разходка!

— Не се сърдя на Мати... Тя има нужда да се забавлява... — прошепна господин Дьо Комбейр.

Жил вдигна рамене.

— Не се опитвайте да я оправдавате пред мен, аз я познавам добре! Но нека се върнем към Паска; струва ми се, че е настъпил моментът да поправите злото. Вие сигурно подозирате какви са нейните чувства към вас. Като християнка тя ви прощава и се моли за вас, но иначе се опитва да забрави, че има баща. Нарочно ме помоли да не ви говоря за нея, защото не иска да ви дължи нищо. Аз се подчинявах досега, но пред нейната самота сметнах, че съм освободен от обещанието си и дойдох да ви питам какво смятате да направите за дъщеря си.

— Какво смятам да направя ли?... Но това е много деликатно, Жил?... Вие сам казахте, че тя не би приела нищо...

— Не дойдох да ви говоря за това. Вашият дълг е един. Трябва да отидете при Паска, да я уверите, че съжалявате за миналото, да ѝ кажете, че нейното място занапред е под бащиния ѝ покрив, където ще се отнасят към нея, както с Мати...

— Но, Жил...

Господин Дьо Комбейр гледаше смаяно своя млад братовчед.

— ... Аз ще трябва да съобщя на всички... и на Мати..., тя няма да понесе това!

— Не е важно дали Мати ще се разсърди или не, трябва да изпълните задължението си към по-голямата ви дъщеря. За да ви пощада от неприятни обяснения, заемам се да разнеса новината за първия ви брак. А на Мати ще съобщите с писмо — това ще е по-лесно, и първият ѝ гняв ще се излее там. При завръщането си тя ще се цупи, но после ще се успокои.

Жил познаваше слабия характер на братовчед си. Освен това той подозираше, че угризенията бяха подготвили пътищата в тази душа и почувствува, че победата ще бъде лесна и близка.

Господин Дьо Комбейр възрази отново:

— Но според това, което казахте, Паска ми се сърди. Тя ще откаже значи да ме изслуша...

— Не, ако знаете как да постъпите. Паска е много състрадателна и добра християнка. Ще ѝ докажете, че е длъжна да дойде да се грижи за вас, въпреки вашите прегрешения. Ще се покажете готов да ѝ дадете вашата обич. Уверен съм, че тя ще ви последва.

В душата на Франсоа дьо Комбейр настана буря и Жил следеше фазите ѝ по това изтощено от болестта лице със сини, изморени очи.

— Не, Жил, това е много трудно — промълви той.

— Повтарям, че е справедливо. Не признавате ли и вие, че е така?

— Да! Не мога да скрия, че тази мисъл ме измъчва, особено от известно време.

— Ето начин да се успокоите!

В погледа на барона блесна неочаквано решение.

— Тъй да бъде! Ще го направя. Ще пиша на Паска да дойде...

— Тя няма да дойде. С писмо вие не можете да се обясните. Ще трябва да се видите. От тази среща ще излезе нещо, което ще ви сближи. Иначе бих ви предложил да ида сам в Менафи и да говоря с Паска. Но аз я познавам добре и знам, че трудно бих я убедил. Ще трябва вие да сторите това, да съумееете да я трогнете с искрено разкаяние.

Господин Дьо Комбейр отпусна глава на гърдите си, шепнейки:

— Ако смятате това за необходимо, ще отида... Но аз съм много изморен... и там спомените ще възкръснат отново...

— Толкова по-добре! Ако Паска види, че страдате истински, че вълнението ви е искрено, вие ще успеете да я убедите.

— Тя била много хубава, ми каза Мати. На майка си ли прилича?

— От майка ѝ съм виждал само една снимка, и то доста лоша, но струва ми се, че Паска прилича повече на нея. Във всеки случай тя е много красива и притежава редки качества.

— Анджиолина беше такава! — каза господин Дьо Комбейр.

Той остана вгълбен в мислите си, което Жил уважи. Очевидно Франсоа дьо Комбейр се връщаше към изминалите години: виждаше младата жена, която бе обичал и изоставил тъй жестоко. Тези спомени можеха само да засилят угризенията му и да го накарат да поправи злото.

Баронът вдигна внезапно глава и погледна Жил, който беше запалил цигара и изглеждаше унесен в съзерцаването на тънката струя синкав дим.

— Ако тази девойка е толкова очарователна, както казвате, аз ще я омъжа скоро, особено със зестрата, която ще ѝ дам. Така ще избегна всички усложнения, които неизбежно ще изникнат от глезената Мати.

Лицето на Жил се разстрои.

— Ще има една малка пречка. Паска е решена да не се омъжва никога.

— Какво ми разправяте, драги?

— Тя ми го каза.

— Но... да не би... вие да сте...

Жил навъси вежди.

— Какво си измисляте? Не, разбира се, никога не съм възнамерявал да искам ръката ѝ. Вие знаете, че съм закоравял ерген. Тъкмо заради това се разбираме добре, Паска и аз... Обаче тя е отказала на няколко кандидати, решена е да отказва на всички и знам причината. Смята се за неспособна да обича, защото за нея любов без доверие не може да съществува, а тя не би могла да има пълно доверие... защото ще мисли винаги за нещастieto на майка си.

Господин Дьо Комбейр пребледня и извърна глава.

— Мисля, че това ще мине... И все пак един добър брак ще бъде най-доброто разрешение за нея, защото знам отлично какъв ще бъде животът ѝ при Мати.

Искра блесна в очите на господин Дьо Себр.

— Само да смее да я изтезава! — каза той заканително.

— Бих предпочел...

Той млъкна и навеждайки се към пепелника, хвърли бързо цигарата си. Луд ли бе той? Да се ожени за Паска, защото била нещастна при баща си? Не, наистина сърцето му започна да става опасно със своята слабост.

Стана и запита:

— Кога ще заминете, братовчеде?

— По възможност най-скоро. Щом трябва, ще го направя! — каза господин Дьо Комбейр с въздишка.

— Много разумно. Спомнете си, че бедното дете е само, много тъжно и угрижено. Сега е най-неотложно да бъдете при нея.

— Ще замина утре вечер... Благодаря ви, Жил, че дойдохте да ме известите за нещастieto, което я е постигнало, и че ми напомнихте моя дълг.

Докато колата му го връщаше вкъщи, господин Дьо Себр мислеше:

„Наистина ли действах за доброто на Паска? Ще бъде ли пощастлива при баща си, когато този дявол Мати се върне? Тя ще има всички блага, които дава богатството, но при нейния характер те не са от значение и не могат да възнаградят моралните терзания и неприятности. Може би щеше да е по-добре да я оставят там... И за мен това решение щеше да е за предпочитане. Тук ще бъда принуден да я виждам понякога... О, не много често! И нашата чудна кореспонденция ще приключи. Наистина много глупаво постъпих! Сега съм принуден да желая несполука на братовчед си Франсоа!“

VII

Малката къщица в Менафи беше почти дадена под наем. В желанието си да имат тихо летовище наблизко до града, флорентински търговци я бяха посетили и ангажирали, запазвайки си правото да размислят няколко дни.

И затова днес, след като се помоли Богу, за да ѝ даде сили, Паска се залови за една работа, която бе отлагала дълго. Трябваше да разгледа всички книжа, запазени в писалищната маса на покойния ѝ дядо, и да изгори някои от тях.

Докато правеше това, сълзи се лееха по бледите ѝ страни. Бедният ѝ дядо, който обичаше толкова тези книжа и ги подреждаше с такова удоволствие!

В малко чекмедже тя намери пожълтяла фотография на баща си и майка си, нежно облепени един до друг в градината. Паска виждаше за пръв път портрета на баща си, тъй като Паоло Нералди бе изгорил онези, които дъщеря му бе запазила до смъртта си. Тази снимка беше оцеляла, защото бедният баща не бе имал смелостта да унищожи и скъпото лице на Анджиолина.

Първата мисъл на Паска беше да отвърне поглед от бащиния лик. Но скоро червенина покри челото ѝ. О, каква лоша християнка беше тя!

И Паска направи усилие да погледне снимката... Взирайки се в изящното усмихнато лице на Франсоа дьо Комбейр с неговия мил, кротък, но нерешителен поглед, тя помисли: „Струва ми се, че ако бях на мястото на мама, щях да отгатна какъв е бил той всъщност“.

Защо в този миг образът на Жил изникна пред нея? Защо тя започна мислено да сравнява тези двама мъже?

Лицето на Франсоа дьо Комбейр не беше загадъчно като на Жил. Но този неин братовчед бе се разкрил пред Паска и тя вярваше сега, че е способен на искреност и дори на доброта. Освен това бе разбрала, че той е човек със силен характер. В деня, когато би пожелал да тръгне по правия път, ще иде докрай, без да мисли за общественото мнение.

Погледът на Паска попадна на едно писмо, сложено от нея до куп други, запазени от дядо ѝ. Господин Дьо Себр бе писал на синьор Нералди няколко месеца след заминаването си от Менафи. Това писмо бе прелестно, духовито и в него личеше симпатията, която старецът и внучка му бяха вдъхнали на Жил.

И наистина той не я беше забравил досега. Тя имаше доказателство за това в тези писма, които препрочиташе понякога. Какъв хубав стил имаха те!... Освен това тя изпитваше щастие от доказателствата за приятелство, които ѝ даваше нейният френски братовчед. Но колко щеше да трае това? Единствен бог беше неизменно верен приятел и Паска, в отчаянието на скръбта си, се бе уповавала само на него.

След погребението на дядо ѝ, на излизане от гробищата, сърцето ѝ се бе свило болезнено, като се видя сама, без роднини край себе си. И в този миг си бе спомнила за Жил, а не за баща си. Тогава съжаляваше, че не му беше телеграфирала веднага за смъртта на дядо си. Кой знае, може би той щеше да си направи труда да присъствува на погребението на този, когото наричаше в писмата си „моя стар приятел“!

След като размисли, Паска си каза, че е постъпила правилно. Утехата, която би ѝ донесло присъствието на Жил, щеше да бъде временна и би я накарала после да почувствува още по-силно самотата си.

Но тя очакваше писмо от него. След малко раздавачът щеше да мине и се надяваше да види кремавия плик, на който изпъкваше едрият почерк на Жил...

Звънецът позвъни и прекъсна размишленията на Паска. После на вратата се потропа леко, колебливо.

Девојката си помисли: „Може да е раздавачът“ — и слезе бързо долу.

Не, това не беше раздавачът. Пред Паска стоеше един около 50-годишен мъж с благородна външност, облечен в богата шуба. Той беше много блед и когато видя момичето на прага на отворената врата, в изморените му очи блесна изненада и тревога.

— Анджиолина! — промълви той.

Паска трепна и отстъпи инстинктивно назад...

В човека с леко прегърбени рамене, с посивели коси тя позна красивия рус момък, чийто образ бе видяла редом с този на майка си.

Те се гледаха в продължение на няколко мига: господин Дьо Комбейр, разтреперан от нозете до главата, Паска — вкаменена от изненада, питайки се дали не сънува...

— Бих искал да говоря с вас, дъще моя! — каза най-последно с развълнуван глас баронът.

Тя успя да се овладее. Нейната красива глава се вдигна гордо, когато отвърна, пристъпвайки към вратата на салона.

— Благоволете да влезете тук, господине.

Но под това привидно спокойствие какви силни чувства я вълнуваха от неочакваното посещение! Какви сурови думи, какъв неумолим отказ бе готов да бликне от устата ѝ! Никога Паска не бе усещала по-силно влиянието на религиозното си възпитание над своята душа, само то ѝ попречи да отговори на баща си: „Не ви познавам!“.

Кръвта се отдръпна от лицето на Франсоа дьо Комбейр, когато видя някогашния малък салон, който не се бе променил. На тази маса вечеряха тримата. До този прозорец, Анджиолина и той като годеници, после като младоженци бяха разговаряли често. В голямата ваза тя слагаше скъпите и редки цветя, който той поръчваше за нея от Флоренция.

Всичко тук му напомняше за изоставената съпруга. И повече от всичко друго — тази девойка, която приличаше толкова на Анджиолина.

Тя стоеше безмълвна, със стиснати устни, сякаш за да спре думите, които биха бликнали неволно. Навеждаше поглед, за да прикрие борбата в нея между глухото възмущение и уважението, което все пак дължеше на човека, който беше неин баща.

Той отмести поглед от нея и каза със слаб глас:

— Узнах за смъртта на вашия дядо, Паска. Научих, че сте сама...

— Да. Навярно господин Дьо Себр ви е уведомил, въпреки обещанието си да не ви споменава никога за мен.

Баронът трепна при този рязък и студен глас и я погледна отново.

— Защо не сте искали да ми каже, Паска? Той ми посочи моя дълг, благодарение на него съм тук.

— Вече 21 години, откакто сте ме забравили. Защо сте благоволили днес, господине, да си спомните, че имате друга дъщеря?

Лека червенина се появи по бледото лице на господин Дьо Комбейр.

— Паска, знам, че съм бил лош баща...

Тя пошепна:

— Ако бяхте само лош баща!

Той отвърна глухо:

— Към майка ви също, към бедната Анджиолина, се отнесох най-подло. Признавам всички мои грехове пред вас, дъще. Не мога да скрия, че угризенията ме преследваха от известно време. И Жил ми посочи правия път. А сега от вас зависи дали ще простите на баща си...

Великодушната и християнска душа на Паска трепна пред унижението на този човек с посивели коси, на този престъпен съпруг и баща, който не искаше да се извини, но признаваше искрено греховете си пред своята дъщеря.

— Дядо ми каза, че горката ми майка ви е простила на смъртния си одър и поръчала да се моля за вас. Не пропуснах тази молитва нито ден. И по примера на мама ви простих, че бяхте ме забравили. Но трябва да бъде искрена, татко: тази прошка беше тежка за мен, която нямам толкова издигната душа, понякога гневът се опитваше да се промъкне в моето сърце.

— А сега, Паска?

— Сега, татко, няма да забравя никога днешната ви постъпка и спомена, който ще запазя за вас, ще бъде без горчивина.

— Засега не мога да искам повече. Ще трябва с моята обич аз да ви накарам да забравите миналото.

Той ѝ протегна двете си ръце, в които тя сложи без колебание своите.

— ... Защото, дете мое, ще ви отведа у дома, където е вашето място...

Тя се дръпна бързо.

— Само това няма да стане, татко. Искам да запазя цялата си независимост и да изкарвам сама прехраната си!

— Това ще е смешно! Дали искате или не, част от моето богатство ще ви се падне по закон след смъртта ми. Много естествено

е да го използвате още отсега, както прави Мати.

Челото на Паска се набърчи леко при това име.

— Моето положение не е същото като на втората ви дъщеря, която е имала и богата майка.

— Ето защо трябва да ви дам повече. Впрочем аз съм длъжен да допълня за годините, през които съм ви оставил при дядо ви, където сте живели бедно и в лишение може би...

— Аз не съм страдала от това. Никога не съм желала богатство, освен, за да правя с него добрини около себе си. Впрочем казвам ви пак, татко, че съм млада и здрава, предпочитам да запазя независимостта си дори ако трябва да работя непрестанно. Не бих желала да ви дължа нищо.

— Но вие сте моя дъщеря и детето може да получава всичко от баща си, без гордостта му да бъде засегната.

— Не настоявайте, татко, решението ми по този въпрос вече е взето.

— Но тогава... значи вие не искате да дойдете при мен?

Искрена тревога се изписа по лицето на господин Дьо Комбейр. Откакто беше влязъл в тази къща, откакто се намираше пред тази девойка — негово дете, разкаянието бе овладяло напълно душата му, прогони последните колебания на честолубието. Очарованието, което излъчваше Паска, подействува и върху него.

И друго чувство караше господин Дьо Комбейр да желае сега неговата по-голяма дъщеря да дойде да живее в дома му. Голямата му суетност щеше да бъде поласкана от впечатлението, което щеше да направи красотата на Паска, която бе по-блестяща от тази на майка ѝ. Анджиолина не бе притежавала тия изящни маниери, благородната външност, която го порази у Паска, нито този умен поглед. Според него нито една жена в Париж не можеше да ѝ съперничи и той беше уверен, че кандидатите за женитба няма да липсват, особено с хубавата зестра, която щеше да ѝ даде.

На въпроса на баща си Паска отговори рязко:

— Да дойда при вас ли? А какво ще правя там? Вие имате другата си дъщеря, която обичате...

— Паска, вие засягате жива рана! Да, аз обичам моята малка Мати, горкото дете, което не можах да възпитам! Но тя е тъй... тъй различна! — И в очите на бащата блесна сълза. — Тя замина неотдавна

за Ню Йорк и не знам кога ще се върне... Това става често. Какво искате, никой не е мислил да ѝ внуши, че има да изпълнява задължения, че животът не е изтъкан само от капризи и развлечения. И затова съм често сам, и болен при това...

— Болен ли сте, татко?

Великодушното сърце на Паска, трогнато от истинското страдание, изписано по лицето на баща ѝ, се сви от съчувствие. Дотогава тя не бе забелязала изтощения вид на баща си.

— Да, много съм болен, Паска... Благодаря, дете мое — прибави той, виждайки, че девойката му подаде старото кресло на Паоло. — Както виждате, във вълнението си не се сетих дори да седна!

— Нито пък аз да ви покаян. Извинете ме, татко! Той седна и хвана с отслабналите си пръсти едната ръка на девойката.

— Ти имаш хубави ръце, като майка си — каза баща ѝ, обръщайки се за пръв път на „ти“. — И приличаш на нея. А Жил ми каза, че си и добра като нея.

— Много бих желала да бъда добра, татко, но се боя, че понякога съм зла!

— Например, когато отказваш да дойдеш с мен... И при това знаеш каква утеха ще ми е това! Сам, болен и тъжен, аз прекарвам лоши дни! Не мисля, разбира се, да направя от теб болногледачка, нямам нужда от това! Но ти ще бъдеш като слънчев лъч в моя живот, ще се опиташ да обикнеш малко твоя баща, който те обича вече само защото те видя и прочете добротата в очите ти.

Никаква друга дума не би могла да разколебае решението на Паска. Франсоа дьо Комбейр прочете в изразителното ѝ лице раздвоението, което се появи у нея. Той разбра, че беше нужна още една атака, за да се предаде крепостта.

— Жил също ми каза, че си била много религиозна, като нея. Аз отдавна забравих бога. Но откакто страдам и знам, че болестта ми е неизлечима, вярата в него се връща у мен. Само че нямам никого около себе си, който да ми помага и да ме утешава.

Паска склочи ръце. Небосклонът неочаквано се изясни пред нея. Нейният дълг беше там, при този самотен болен баща, когото тя трябваше да върне към бога.

Това щеше да бъде жертва от нейна страна. Но Паска беше от хората, у които изпитанието засилва волята.

— Щом желаете, татко, ще ви последвам и ще се постарая с всички сили да смекча самотата и страданията ви.

— Благодаря, дете мое! Колко си добра и мила! Жил не е преувеличавал... Знаеш ли, сигурно си му направила силно впечатление, щом дойде да се застъпи за теб. И колко пламенно говори той! Не можех да позная моя равнодушен братовчед, който се надсмива на всички и на всичко. Той беше неவிжданo сериозен!

Лека червенина изби по бузите на Паска.

— Той е много добър — каза тя развълнувано.

В погледа на господин Дьо Комбейр се появи изненада.

— За пръв път чувам да казват такова нещо за него. Досега добротата не беше от изявените му качества. Но кой знае? Жил е такава загадка! Ухажва ли те той, дете мое?

Паска пламна и се намръщи:

— Аз не бих му позволила подобно нещо! — каза надменно тя.

— О, каква горда дъщеря имам! Жил сигурно е направил интересни изследвания над характера ти. Струва ми се, че за пръв път му отказват флирт и този факт трябва да му се е сторил много любопитен. Ето защо е запазил такъв спомен за тосканската си братовчедка.

— Надявам се, че не е само за това — каза Паска развълнувано.

— Аз разбрах, че той е много по-ценен, отколкото изглежда, и имам доверие в неговата искреност и приятелство!

— Нима си въобразяваш, че го познаваш, дете мое? Аз не бих могъл да твърдя това, макар че толкова отдавна се знаем... Но нека го оставим, кажи кога ще заминем?

Тя хвърли дълъг поглед наоколо. Колко тежко ѝ беше да напусне тази скъпа къща! Но щом жертвата е обещана вече, по-добре да не се бави.

— Когато пожелаете.

— Ще бъдеш ли готова след два дни?

— Мисля, че да, защото бързах да уредя всичко — ще давам къщата под наем.

— Но сега ти нямаш нужда от това. Нали щеше да ти е мъчно да я дадеш под наем, дете мое?

Очите на Паска се напълниха със сълзи.

— Да, щеше да ми е тежко!

— Е, добре, ти ще си я запазиш и ще идваш понякога да я наглеждаш.

— Благодаря ви, татко! — каза с вълнение тя.

Той я обгърна с продължителен поглед и попита тихо, умолително:

— Не искаш ли да целунеш баща си, Паска, за да му докажеш, че си му простила?

Тя се наведе и допря устните си до челото му.

— За бедната ми майка и за мен — прошепна девойката.

Сълзи бликнаха от очите на господин Дьо Комбейр и потекоха бавно по бледите му страни.

— Благодаря, дете. Ти си светица като нея.

Същата вечер раздавачът донесе на Паска писмо от Жил.

„... Най-напред ще ви изкажа искрените си съболезнования по повод сполетялата ви скръб, малка братовчедке — пишеше господин Дьо Себр. — Аз можах да оценя благородството на вашия дядо, както и обичта, с която ви обграждаше той, и затова разбирам пустотата, която ще почувствувате сега. Бих искал една по-близка родствена връзка да ми дава право да дойда незабавно при вас и да ви донеса утеха — малка, но придружена с моята искрена обич.

Сега, Паска, ще моля да ми простите. Мисля, че в този момент баща ви е при вас и че вашето великодушие ще заличи миналото и ще позволи на Франсоа дьо Комбейр да поправи злото, което ви е сторил. Но какво ще кажете за този, който не удържа обещанието си, за да помогне за това сближение?

Ако бяхте на мое място, скъпа Паска, нямаше ли да направите същото? Християнка като вас щеше да сметне за свой дълг да помогне за такова помирение, за да разпръсне последните колебания на една слаба душа, измъчвана от угризенията. За злосторник като мен това бе едно добро дело.

Кажете ми бързо, че не ми се сърдите, моля ви. Кажете ми също, че сте съгласна да последвате баща си и ще ви види скоро в нашия Париж. Той е сив в този миг, но вие ще донесете, за мен поне малко от тосканското слънце и благоуханието на вашите рози в Менафи.

Целувам ръката ви, скъпа Паска, молейки я да ми напише една дума, с която да ми прости.“

Жил дьо Себр

Няколко минути след това Паска писа:

„Не само че ви прощавам, Жил, но ви благодаря. Вие бихте средството, с което Бог си послужи, за да ми посочи задължението, което ще изпълня при баща си. Ако го бях видяла щастлив, щях да си остана далеч, но той страда и аз разбрах, че мога да му помогна поне малко. Ето защо той няма да се върне сам в Париж.

Сърцето ми се свива, че трябва да напусна родната земя и преди всичко скъпия дом. Страх ме обзема също и при мисълта за новия живот, който се открива пред мен. Най-напред ме тревожи една мисъл: Как ще се отнася Мати? Поверих това опасение на баща си. Той ми отговори смутено: «... Тя е разглежено дете, с което ще трябва да имаш търпение, но съвсем не е лоша, ти ще успееш да я накараш да те обикне».

Не съм много уверена в това! Още когато беше тук, тя не изпитваше голяма симпатия към мен. Това ще бъде трънният венец, нали?

Най-сетне. Бог ще ме крепи и помага! В този голям Париж, който малко ме плаши, аз ще имам един приятел. Вие знаете как ме радва това!

Благодаря за вашите съболезнования за смъртта на дядо ми и за съчувствието, чиято цена усещам още повече в тези тежки часове. И аз също. Жил, съжалявах за миг, че не сте мой брат, когато след погребението се видях съвсем сама сред чужди хора.

Но не ме съжалявайте много, аз съм по-щастлива от толкова други бедни души, защото имам винаги бог със себе си. Бих желала да познаете един ден тази утеха, братовчеде и приятелю! До скоро виждане, нали? Вашата предана братовчедка.“

Паска

VIII

Желанието, изказано от Жил на излизане от братовчед му Дьо Комбейр, не беше съвсем искрено, защото прочитайки писмото на Паска, той прошепна радостно:

— Той е успял! Толкова по-добре за нея, бедната девойка.

После, вдигайки рамене, допълни:

— И толкова по-зле за мен, ако не бъда благоразумен и предпазлив.

Той взе писмото и го препрочете.

„Добре ще е да ида да я посрещна на гарата и да я поздравя с добре дошла... Паска ще се зарадва да види едно познато лице.“

После хвърли писмото на масата и се изсмя на себе си.

„Признай, че бързаш да я видиш, глупако! Впрочем вдругиден ще вечерям у Брьоз. Няма да пропусна една хубава вечеря с умни хора заради удоволствието да видя по-рано черните очи на малката италианска братовчедка.“

Но на следващия ден, когато колата му минаваше край дома на Комбейр, той спря, за да разбере дали братовчед му е съобщил за пристигането си. Отговориха му, че баронът е телеграфирал да изпратят колата му за вечерния влак от Италия.

„Ще дойда тези дни да я видя!“ — помисли си Жил.

През целия следобед той беше нервен и разсеян. Към 5 часа започна да гледа постоянно часовника си, мислейки, че Паска се приближава към Париж...

„Ако не беше тази вечеря, щях все пак да отида на гарата. За една петминутна среща... И Паска може би щеше да бъде доволна.“

Когато часовникът удари пет и половина, той скочи от стола.

„Не, наистина не мога да я оставя да пристигне така! Толкова по-зле за Брьоз!“

Той написа набързо няколко думи, за да се извини и позвъни на слугата да занесе писмото у прочутия поет. В седем и половина Жил

отиде да вечеря в ресторант. В 9 часа колата му го отведе до Лионската гара.

Първия човек, когото видя Паска на слизане от влака, беше той. Жил се спусна към нея с протегнати ръце. Тя беше бледа, очевидно изморена, защото бе имала да урежда много работи, за да може да тръгне тъй бързо. Паска изглеждаше трогателна в черното си облекло, с тази умора, която Жил не бе виждал никога, с протегнатите си към него ръце.

— Знаех, че ще бъдете тук! Баща ми не искаше да вярва...

Господин Дьо Комбейр слизаше зад дъщеря си. Смаяният му поглед се спря на Жил, който се бе навел да целуне двете ръце на девойката и чийто треперещ от вълнение глас казваше:

— Бързах да ви видя отново, Паска! И мислех, че ще ви бъде приятно да видите още с пристигането си единствения човек, когото познавате в нашия Париж.

— Добре сте постъпили, никога няма да забравя това ваше внимание.

— Много ли сте изморена, скъпа Паска?

— Не, но баща ми е много изморен.

— Изморен и все пак доволен — каза Франсоа дьо Комбейр, протягайки ръка на младия си сродник. — Благодаря ви, Жил, защото на вас дължа идването на това дете, което се прояви като най-предана дъщеря... Но ние ще поговорим отново за това по-спокойно. Искате ли да дойдете да вечеряте у нас утре, драги, ако не сте зает, което ще бъде чудо?

— Наистина съм зает, но ще се извиня, също както тази вечер, когато отказах вечерята у Брьоз.

Господин Дьо Комбейр го изгледа с недоумение.

— За да ни посрещнете ли?

— Но да! Нима мислите, че не си заслужава труда? — каза Жил с полуподигравателна усмивка.

— Но вие не сте ни свикнали, драги приятелю, на толкова...

— Любезности? Наистина това не е в моите обичаи. Но веднъж случайно... и в чест на Паска!... Дайте ми това, Паска...

Той взе дребните пакети на девойката и тримата се запътиха към изхода. Жил помогна на братовчедка си да се качи в автомобила на господин Дьо Комбейр и ѝ стисна горещо ръката. После отиде към

колата си, а в това време баронът, на чието лице бе изписана голяма изненада, казваше на дъщеря си:

— Ти имаше право, дете мое, че той ще бъде тук. Жените често имат усета да различават приятелството, на което могат да разчитат. Но това е истинска победа, знаеш ли, дъще, защото Жил е най-големият егоист на света!

Паска промълви замислено:

— Дали е толкова, колкото изглежда?

* * *

Жил не си правеше вече илюзии. От момента, в който беше видял Паска да слиза от влака, бе почувствувал неизпитвано дотогава възмущение да обзема сърцето му. Той разбра, че я обичаше и че ако не я отбягва, тази любов ще го завладее напълно.

Да я отбягва? Той и не мислеше вече за това. Всички негови намерения за егоистична независимост се изпариха под кротката светлина на големите кадифени очи. Паска ще стане царица в неговото огнище, нежна, обичана и уважавана съпруга.

Но пред осъществяването на този проект се издигаше една пречка. Тя бе решила да не се омъжва. Ще бъде ли той достатъчно силен, за да може да победи недоверието ѝ и да я накара да му повярва, да го обикне, както можеше да обича това дете с благородна, предана и нежна душа? Но не го ли обичаше вече тя?

Той си задаваше този въпрос на излизане от дома на Комбейр след вечерята с барона и неговата дъщеря. Жил не беше забравил, че при влизането му в салона позлатената бледнина на Паска порозовя, черните очи пламнаха и девойката пристъпи към него като към очакван с нетърпение гост. Но не беше ли това само радостта на дете, което вижда в една чужда земя единствения познат човек?

Под предлог, че носи на Паска една книга, за която бе говорил, той пак дойде след няколко дни. Поканиха го отново на вечеря и после започнаха да го канят по няколко пъти седмично. Той винаги подаряваше на братовчедка си цветя, избрани лично от него при прочут цветар.

— Това ще ви напомня цветята на вашата родина — беше казал Жил.

Господин Дьо Комбейр, който разбра всичко, не обърна вниманието на дъщеря си за тази любезност, странна за Жил. Баронът се задоволяваше да се усмихва лукаво, преструвайки се, че дреме, когато ги слушаше да говорят в единия ъгъл на салона за много важни неща. Франсоа дьо Комбейр не се лъжеше — този път Жил не търсеше само флирта. Неговото сериозно лице, лишено от ирония, както и трогателната топлина в погледа му, когато гледаше Паска, приятно изненадваха барона.

„Няма нужда да правя големи усилия, за да ги оженя! — мислеше си той със смесица от доволство и съжаление. Тя ще бъде щастлива с Жил, щом той я обича достатъчно, за да пожертвува скъпата си независимост на ерген-егоист. Но ще ми липсва на мен!“

И наистина господин Дьо Комбейр беше оценил вече нежните грижи на по-голямата си дъщеря. Често с въздишка мислите му отлитаха отвъд океана към Мати, галеното дете.

Мати не беше отговорила на писмото на баща си, с което ѝ съобщаваше много предпазливо за съществуването на сестра ѝ. Той не би узнал какво става с нея, ако приятели, завръщащи се от Ню Йорк, не бяха дошли да му съобщят, че тя е здрава и че е постоянно на празненства и забавления.

— Тя ми се сърди — каза тъжно господин Дьо Комбейр на Паска. — Когато нещо не ѝ харесва, винаги прави така. Но сега ще чакам с по-голямо търпение, защото ти си тук.

Ако не беше тъгата, която баща ѝ изпитваше по отсъстващата си по-малка дъщеря, Паска би желала тя да не се връща никога. Мислеше си за завръщането на Мати със страх.

Жил се радваше искрено, че неговата млада братовчедка е далеч. Мати би развалила тези прелестни разговори, от които му се струваше, че излиза все по-добър.

Сега той не се опитваше да се противопоставя. Опиваше се от любовта, която го преобрази.

— Вие сте способна да ме промените съвсем, скъпа Паска! — каза той с по-сериозен тон един ден, когато беше прочел началото на пиесата, над която работеше и бе получил от нея това одобрение: „Не намирам нищо да възразя, Жил! Това е чудесно!“.

— О, много бих желала да успея! — отговори тя, обгръщайки го със своя развълнуван поглед.

За миг той помисли да разкрие чувството, което изпълваше сърцето му, и да я попита не иска ли да продължи делото си в семейна обстановка. Но нали трябваше Паска да го опознае по-добре и да се откаже от решението си да не се омъжва...

Познатите на господин Дьо Себр коментираха тези чести посещения у неговия братовчед, които съвпадаха със сериозната промяна на навиците му, държането му, дори на характера му. Макар траурът на Паска да забраняваше на баща ѝ да я представи тази година в обществото, всички я бяха забелязали — било при разходките ѝ, било в църквата „Сен Пиер“, където баронът я придружаваше всяка неделя на литургията. Всички бяха убедени, че Жил дьо Себр е влюбен в чудно красивата си братовчедка.

Една вечер младият конт Д'Арбел, сродник на господин Дьо Себр, каза, влизайки в салоните на клуба на улица „Роаял“:

— Знаете ли, че Себр е сгоден?

— Нима?

— Срегнах следобед колата на господин Дьо Комбейр, в която Жил беше сам с братовчедка си. Уверявам ви, че приличаше на щастлив човек.

— Я гледай! Но кога ще ни съобщи той новината? Този годеж обаче съществуваше само във въображението на господин Д'Арбел. Вярно бе, че Жил придружи братовчедка си до музея в Люксембург. Няколко дни преди това господин Дьо Комбейр се беше оплакал пред него от все по-разклатеното си здраве, което му пречеше да води Паска из църкви, музеи и из по-големите парижки паметници. И той бе прибавил:

— Но ако понякога имате малко свободно време, Жил, ние бихте могли да ме заместите, Паска не би загубила от това.

Жил отговори с готовност:

— Ще бъда на нейно разположение, когато пожелае! Паска, която не знаеше още френските обичаи, не се осмели да възрази, макар че това решение ѝ се стори много неуместно. Що се отнася до господин Дьо Комбейр, американското възпитание на Мати го бе накарало отдавна да забрави обичаите в своята родина.

А Жил беше толкова щастлив, че ще може да прекара следобед с тази, която обичаше, че не сметна за нужно да възрази нещо.

Няколко дни след това обаче на една вечеря принцеса Алескин, видна и образована дама, която събираше при себе си интелектуалния елит на Париж, му пошепна, когато той се навеждаше, за да ѝ целуне ръка:

— Трябва ли да ви поздравя, тайнствени господине?

— А за какво, госпожо?

— Така е, преструвайте се, че нищо не знаете! Вие единствен не знаете, че сте сгоден, и то за един бисер, нали?

Жил щеше да възрази: „Сгоден, аз?“, но се задоволи да отговори с най-загадъчен вид:

— Твърдя, че не знам още това, госпожо.

— Вие сте винаги такъв! — отговори тя с тон, който означаваше: „Знаете много добре, че не ви вярвам!“.

Тази случка даде на Жил да разбере, че не можеше повече да забавя предложението си за женитба. Паска, макар и негова сродница, не беше като Мати братовчедка, позната от детството. Освен това честото посещение у братовчедка Комбейр, усърдното му ухажване на девойката даваше правдоподобност на плъзналата новина.

Но безгрижният скептик се боеше — боеше се да не чуе отказ от Паска.

Защото тази Паска с ясните очи си оставаше загадка за него и Жил не можеше да разбере какви чувства ѝ вдъхваше той.

На другия ден трябваше да отиде да вземе Паска, за да посетят „Нотр Дам“. Пристигайки в дома на Комбейр, я намери седнала в малката зимна градина, до двата салона.

— Съжалявам, че ви обезпокоих, но допреди един час не можех да предвидя, че главоболието ми ще стане толкова непоносимо, та да ме принуди да остана вкъщи.

— Е, добре, ще видим „Нотр Дам“ друг път. Но ако моето присъствие не ви изморява, ще остана при вас.

— Да, останете, Жил... Ще ми прочетете ли стихове?

— Какви, Паска?

— Вашите — най-напред. Вие ще напишете и други, нали? Не трябва да изоставяте поезията.

Той щеше да ѝ отговори: „Поезията за мен сте вие. Останете в моя живот като вдъхновителка и пътеводител...“.

Ала господин Комбейр влезе в този момент и признанието остана на устните на Жил, потрепващи от тревога пред спокойния поглед на Паска.

— Ето че това момиченце се е сетило да се обяви за болно — каза баронът, стискайки ръката на господин Дьо Себр. — Доскоро тя изглеждаше много добре... Слушай, кажи ми откровено, Паска, да не би това да е станало заради малката неприятност, която ти се случи тази сутрин?

— Тя помогна само да се увеличи главоболието, което вече имах, татко.

— Неприятност ли? — попита Жил заинтригуван. Тя кимна с глава и погледна баща си.

— Добре, друг път няма да я приемаме, малко и строго девойче — каза той с нежен упрек. — Отнася се до братовчедка ми Любрак, разведена и неотдавна отново омъжена, както знаете — прибави баронът, обръщайки се към Жил. — Тя дойде, когато Паска не беше вкъщи, и понеже искаше да се запознае с дъщеря ми, я поканих да обядва с нас. Но ето че Паска се разсърди — да, тя беше сърдита, Жил... и ме упрекна, че приемам такива жени! Като че ли разводът днес не е нещо обикновено!

Лицето на Жил леко побледня.

— Съвсем обикновено наистина — каза той рязко. — Ще направите добре, ако се откажете от вашата нетърпимост, Паска, защото често ще се натъквате на разведени и ще трябва да отстраните много хора от себе си.

Тя вдигна към него поглед, в който се изписа изненада и упрек.

— Какво говорите! Нима приемате развода?

Лицето на Жил се разстрои. Но преди да отговори той, господин Комбейр отвърна с убеденост, която изненада малко дъщеря му:

— Той го приема като всички сега! Това е обичай вече, проникнал в нравите, и противодействието на неколцина няма да може да го отстрани.

— А защо те са неколцина? — попита девойката с глас, разтреперан от възмущение. — Как допускате в католическа Франция да се възприема лесно едно нарушение на божия закон? Това става,

защото и едните, и другите одобряват и прощават. Някога разведените са били отстранявани от обществото.

Господин Себр каза рязко:

— Какво зло може да причини разводът? Без него двама души, които се мразят и страдат, ще живеят под един покрив. Разводът им дава право да се освободят и да потърсят другаде щастието.

— Но преди щастието — винаги проблематично и във всеки случай нетрайно — съществува дългът, поне за нас, католиците. Защото ако говорите за новото поколение от свободомислещи, сигурно е, че тези бедни души не могат да възприемат закона на страданието, на моралните тежести, които трябва да се понасят, за да се запази брачната връзка.

— Но какво предимство намирате в това бракът да се запази на всяка цена? — попита Жил с глухо нетърпение — Защо би трябвало двама души да останат свързани за цял живот, когато разберат, че не са създадени един за друг.

— Извън евангелския закон, който трябва да знаем първо място пред всяко друго съображение, не разбират ли, че в развода се крие голямо социално зло? Вижте какво стана поради развода със семейството по време на упадъка на Римската империя! Натам разводите водят днес и френския народ. Брачните връзки се разтрогват от капризи, за някое недоразумение, за разногласия в характери. Някога, след продължителна разпра, имаше надежда, че помирението ще дойде и съвместният живот ще се възобнови. Днес разводът дава възможност да се опита друг брак, който ще бъде може би още по-нещастен, и бракът е осъден да стане един нетраен договор, без достойнство и без стойност. А децата? Достатъчно е да си помислим, Жил, за тези бедни създания, подхвърляни от едно семейно огнище в друго, жертви на разстроеното семейство. Нима това не е достатъчно, за да намразим разводите?

Господин Дьо Себр се усмихна пресилено.

— Каква пледоария, Паска! Кой ви даде тези идеи?

— Онези, които ми дадоха вярата. Тези идеи придават на живота повече достойнство и на душата повече мир, отколкото всички големи теории за еманципацията.

Господин Дьо Комбейр възрази:

— Но, дете мое, ти не подозираш ужасните страдания в някои семейства. За тях разводът е необходимо освобождение.

— Татко, позволете ми да ви отговоря просто: във всички времена страдания от този род са съществували. Защо днес, когато разводът се представя, както казахте вие, като средство за освобождение, достъпно за всички, виждаме изобилие от трагедии и самоубийства, каквито не са познавали миналите столетия, когато неразривността на брака беше не само божи, но и човешки закон? Според вашите теории съгласието би трябвало да цари днес по широко във възобновяваните семейни огнища... Опитът доказва обаче, че не е така, а обратно. Старата католическа доктрина е права и към нея ще се върнат в най-близко време, след като оберат всички печални плодове на развода.

Жил беше извърнал леко глава и подръпваше нервно листата на една малка палма до него.

Господин Дьо Комбейр се наведе и сложи ръка на горещото чело на дъщеря си.

— Ти си великолепен защитник на една кауза, която, след като размислим, виждаме, че е чудесна. Но аз съм уверен, че и главоболието ти се увеличи.

— Вярно е, татко. Затова ще помоля за позволение от двама ви да се оттегля — каза тя с усмивка.

Жил вдигна поглед към нея.

— Да, вървете, скъпа Паска, защото изглеждате наистина изморена. Боли ли ви много?

Той стана и наведе към нея лицето си, на което беше изписано нежно съчувствие.

— Много, но утре всичко ще мине.

— Надявам се, че нищо няма да ви попречи да дойдете с братовчед ми на обяд у дома, както обещахте, за да видите моите малки сбирки.

— Надявам се и аз, Жил, иначе ще съжалявам.

Тя му подаде ръка и вдигна към него големите си очи, в които имаше упрек.

— Защо ме гледате така, Паска?

Тя каза със сериозен глас, който трепереше:

— Наскърбихте ме. Не мислех, че можете да имате подобно мнение за развода.

Лек трепет мина по лицето на Жил. Той се наведе и допря устните си до нейната ръка.

— Простете ми, Паска! Занапред вашите схващания ще бъдат и мои — каза мъжът със сдържан плам.

Паска се отдалечи, а Жил се сбогува веднага с братовчед си. Леон Боди, който го срещна на булеварда, видя, че изглежда много мрачен и заключи, че с годежа нещо не е наред.

IX

Паска имаше навик да ходи всяка сутрин на литургия в „Сен Пиер“ — църква, която се намираше близо до дома на баща ѝ. Тъй като на другия ден главоболието ѝ беше минало съвсем, тя стана, облече се набързо и към 9 часа отиде в църквата.

Там оставаше обикновено около час, защото се намираше по-близо до бога. А и трябваше да се моли толкова много! Баща ѝ и Жил бяха винаги в най-горещите ѝ молитви. Снощи тя бе болезнено засегната, когато установи пълното им безразличие към нарушението на божия закон. Вярно, че не беше много изненадана, защото си спомни, че бе чула един френски свещеник в разговор с отчето от Менафи да казва с тъга, че някои, дори много добри католици, се отнасяли снизходително към развода. А господин Дьо Комбейр и Жил, които бяха католици само по име, са били равнодушни, значи са готови да се повлияят от съвременните теории.

Въпреки това Паска разбираше донякъде само баща си, с неговия слаб характер, но изпитваше неприятна изненада, че срещаше и у Жил тази морална слабост. Досега бе имала радостта да установи, че той беше способен да прецени доброто и злото. Но и Жил не разбираше величието на тихата саможертва, на душевното страдание, понасяно по задължение, за да се изпълни евангелската заповед и да се запази достойнството на семейното огнище.

— Той не разбира това... но може би един ден ще стигне дотам.

Не ѝ ли бе казал: „Занапред вашите схващания ще бъдат и мои, Паска“? Не означаваше ли това, че признава всъщност правотата на нейния светоглед и че е готов да го възприеме?

— Господи, накарай ги и двамата да разберат истината — молеше се тя от цялата си душа.

Към края на литургията Паска отвори молитвеника си, за да потърси, както винаги, една мисъл, която да си спомня през целия ден, и попадна на следните думи от Светото писание:

„Не се бой, не се плаши, защото вечният твой Бог е с теб във всичко, което ще предприемеш.“

Когато затваряше книгата, някакво странно чувство обзе сърцето ѝ, някакъв тайнствен страх — като предупреждение за опасност и за страдания.

Но нейната волева натура превъзмогна това чувство и тя започна да се моли с доверие, уповавайки се на бога, както ѝ предписваше божие слово.

— Ако някога опасност ме застрашава, господи, ти ще спасиш малката си Паска — шепнеше девойката.

Паска излезе от църквата след последна молитва за душата на скъпия си дядо, когото не можеше да забрави, въпреки обичта на баща си и промяната в живота ѝ. Както разкошната обстановка на новия дом не ѝ пречеше да съжалява за малката къщичка в Менафи.

Тя вървеше малко разсеяно ѝ внезапно чу писък близо до себе си. Видя жена, просната на пътя, която едва не бе сгазена от кола, и едно дете, паднало малко по-далеч.

Паска се спусна и вдигна детето. Беше шест или седемгодишно момиченце, русо, нежно и добре облечено. То беше загубило съзнание, но не изглеждаше да е ранено.

— Детето не беше засегнато от колата — каза един от тези, които се бяха притекли на помощ. — Неговата гувернантка запази самообладание и го блъсна встрани.

Паска седна на тротоара и прегърна момиченцето. Скоро то отвори големите си изплашени очи.

— Жан! — промълви детето, оглеждайки боязливо всички тези непознати хора.

— Вашата бавачка ли е тя, миличко? — попита тихо Паска.

Момиченцето кимна с глава.

— Тя е малко болна и няма да може да те заведе вкъщи. Но ти ще ми кажеш къде живееш...

— Не... Жан... искам Жан!

Едри сълзи изпълниха очите на детето и Паска почувствува как нежното малко тяло трепереше в ръцете ѝ.

В този момент се бе приближил един полицай.

— Каза ли детето къде живее? — попита той.
— Не още... Кажи, миличко, къде е твоята къща?
— Улица... „Дьо Шайо“... — прошепна малката, ридаейки.
— Кой номер?
— Не знам.
— Това е без значение, тя ще познае къщата — отбеляза полицаят. — Как се казват родителите ти, госпожице?
— Мама е сама... Тя се нарича госпожа Алиер.
— Добре, ще те заведе при нея. Ала детето се притисна към Паска.
— Не!... Жан! Жан!
— То ще получи нервен припадък! — каза Паска, гледайки с тревога бледото малко личице. — Не е ли по-добре да заведе аз момиченцето при майка му, господине?
— Щом искате, още по-добре, госпожо. След малко ще дойда и аз у тази дама, за да я попитам за името на бедната девойка и да разбера дали ще трябва да я пренесем в болницата.
— Тежко ли е ранена? — попита тихо Паска.
— Не, поне така изглежда, но е още в безсъзнание. Паска погледна изплашеното лице на момиченцето и го попита:
— Искаш ли да дойдеш с мен при майка ти, миличко? Твоята бавачка трябва да се лекува, защото се е наранила при падането.
— С вас искам да си ида, а не с него — прошепна детето.
Паска го изправи и също стана. И двете, последвани от одобрителните погледи на минавачите, тръгнаха към улица „Дьо Шайо“.
— Ще ми покажеш ли вашата къща, миличко?
— О, ние не сме далеч.
И наистина те спряха пред една доста хубава сграда. Водена от детето, Паска мина през двора и влезе в скромно здание в дъното. Момиченцето се спря едва на шестия етаж.
— Тук живеем ние — каза то, сочейки една от вратите.
Паска позвъни. Вратата се отвори скоро и една млада жена, облечена в дълга бяла вълнена рокля, се появи.
— Мамо!... О, бедната Жан! Ако знаеш!
И детето се хвърли в прегръдките на майка си.

— Какво има? Какво се е случило? — извика младата жена с уплаха, устремила към Паска сините си невиждащи очи, докато прегръщаше момиченцето.

— Вашата прислужница пострада при една катастрофа, госпожо — отговори Паска. — Наех се да доведа детето ви, защото то не искаше да върви с полиция.

— Но тя... Кая... нали й няма нищо?... Кажи, съкровище мое, нищо ли ти няма?

И ръцете й галеха нежно бледото личице.

— Не, нищо, мамо! Но аз треперя!

— Сега ще ти дам нещо успокоително!... О, госпожо, благодаря ви, че придружихте малката ми Кая! Тя е толкова чувствителна! Влезте, моля ви!

— Благодаря, госпожо, но не бих искала да се бавя... Ако мога да ви помогна обаче с нещо, ако вашата прислужница...

— Да, Жан е единствената ми помощничка и не знам какво ще правя... Аз съм болна и почти сляпа... Влезте, госпожо!

Паска я последва в тесния вестибюл и оттам в едно малко, доста елегантно салонче. Майката сложи детето си, което трепереше още, на един диван и влезе в съседната стая, а в това време Паска седна до него, стараейки се да го успокои.

Големите очи на Кая не се откъсваха от хубавото мило лице на Паска и когато майката се върна, съзря русата главица на дъщеря си облегната на гърдите на непознатата.

— Как, нима моята малка дивачка е опитомена? — каза тя с изненада. — Тя не е свикнала с чужди хора. Моите очи не ми позволяват да видя добре вашето лице, госпожо, но мисля, че в него има нещо особено, за да се хареса толкова бързо на Кая.

— Мамо, да можеш да видиш колко е красива! — каза детето с възторг. — Тя има такива черни като кадифе очи, иска ми се да ги гледам винаги!

Паска се изчерви леко и започна да се смее.

— Хайде, вземи успокоителното, което ти приготви майка ти, момиченце.

— Горчиво е! — прошепна Кая с лека гримаса.

— И все пак трябва да го изпиеш, миличко — каза нежно майката, коленичейки до дивана, за да бъде на височината на детето. —

Пий бързо, ще видиш, че след малко няма да трепериш... Това обикновено ѝ дават при нейните нервни припадъци — добави тя, обръщайки се към Паска.

— Често ли ги има?

— Да, защото е много нежна и впечатлителна! Тези припадъци не са много силни, но я омаломощават.

Паска погледна със съчувствие малкото създание, което се беше сгушило в ръцете ѝ. Това дете с нежна, почти прозрачна кожа и тъмноруси коси беше прекрасно. Очите му бяха много хубави, но тъжни и сериозни. Не приличаше на майка си. Докато тя караше Кая да пие бавно лекарството, Паска я разглеждаше крадешком. Жената беше по-скоро ниска и прекалено слаба, което личеше и под широката домашна рокля. Чертите на лицето ѝ бяха нежни, но повехнали като на болен човек. Кожата ѝ бе запазила известна свежест. Почти замрежените ѝ от слепота очи бяха бледосини. Измежду светлорусите коси Паска видя няколко бели кичура.

Тази жена сигурно беше страдала психически или физически, а може би и едното, и другото. Впрочем личеше, че беше болна.

— Ето, сега ще си починеш, любов моя — каза тя, когато Кая изпи успокоителното.

— А сега аз ще си тръгвам — добави Паска, след като сложи бавно русата главица на възглавницата.

— Но ще дойдете ли пак? — попита Кая умолително.

Паска се подвоуми. Та тя не знаеше в какъв дом е попаднала.

— А, ще дойдете, нали?

Тъмните очички я гледаха така умолително, че тя нямаше сили да откаже...

— Да, ще дойда да ви видя, миличко — отговори, целувайки бледото малко чело.

— Благодаря, госпожо!

— Наричайте ме госпожице — отвърна Паска, усмихвайки се.

Тя последва майката извън салона. Младата жена затвори вратата и дръпна Паска в една малка трапезария, където се виждаха остатъци от закуската.

— Сега можете ли да ми кажете нещо за Жан? Не исках да ви питам пред Кая...

— Полицаят ще ви осведоми точно, госпожо. Аз тръгнах бързо заради детето. Казват, че раните на бедната девойка не били много сериозни. Но все пак ще трябва да бъде пренесена в болница.

Младата жена се отпусна сломена на един стол.

— О, ужас! Какво ще стане с мен сега? Аз не мога нищо да правя, ето, вече съм уморена...

И наистина лицето ѝ беше бледо, дишаше като след голямо усилие.

— Но не познавате ли някого? Някоя жена, която да идва да ви помага?

— Може би портиерката знае...

— Искате ли да попитам, когато сляза?

— О, много ви моля! Колко сте добра!

— А ако тя не познава никого, ще питам прислужниците на баща ми, те биха могли да посочат подходящ човек.

— Не знам как да ви благодаря, госпожице!

Тя протегна към Паска дългите си изящни ръце. В този миг един пръстен се изплъзна от пръста ѝ и падна на земята.

Паска се наведе да го вдигне и забеляза красотата на сапфира, който беше поставен на халката.

— Благодаря, госпожице! Ако не бяхте тук, нямаше да мога да го намеря. Намалих халката, но като продължавам да слабея... Не искам да загубя този пръстен! Той е спомен от най-щастливите дни в живота ми, но за жалост тези дни не бяха много...

Бледите устни се свиха, сълзи покриха сините очи.

Паска не се осмели да попита дали е вдовица. Тя знаеше много добре от примера на майка си какви страдания могат да се крият в живота на една жена.

След като се сбогува с жената, която ѝ благодари отново за услугата, Паска слезе бързо и почука на портиерката. Там беше само мъжът ѝ, дребен човек с червендалесто лице, който благоволи, виждайки красотата на тази непозната, да стане от стола и да вдигне замърсената си шапка.

— С прислужничката на младата дама, която живее на шестия етаж, се случи злополука — каза Паска. — Тя ме помоли да ви попитам дали не познавате някоя жена, която би могла да ходи да ѝ помага в домакинството.

— Аз не знам, госпожо. Жена ми се занимава с това. Тя ще се върне след малко и ще ѝ предам.

Паска благодари и побърза да се прибере вкъщи.

Когато събличаше палтото си, лакеят на баща ѝ дойде да ѝ съобщи, че господин Дьо Комбейр я моли да отиде при него.

Баронът лежеше и не се чувствуваше добре тази сутрин. Той изслуша разсеяно обясненията на дъщеря си за забавянето ѝ и я помоли да му прочете нещо, тъй като нейният глас облекчавал болките му.

На другата сутрин Паска отиде отново да посети новите си познати, както бе обещала. Прислужницата, наета временно, ѝ отвори и я въведе в салона, където веднага се появи младата жена.

— Колко любезно от ваша страна, че се отзовахте на желанието на моята малка Кая! Тя вчера говори много за вас, направили сте ѝ силно впечатление.

— А как се чувствува?

— Има треска, главата я боли и е много съкрушена тази сутрин. Това се случва винаги когато преживее някоя тревога. Здравето ѝ е толкова крехко!

Младата жена въздъхна.

— Искате ли да я видите? Тя е още в леглото си. Паска я последва в съседната стая — елегантна спалня, където бяха леглата на майката и на Кая.

Момиченцето протегна ръчички към Паска.

— О, ето ви, госпожице! Колко сте мила, че дойдохте!

Паска я целуна и седна до нея.

Докато се осведомяваше от майката как е намерила жената, която да замести пострадалата прислужница, Кая не я изпускаше от поглед. Тя сякаш беше във възторг от нея.

— Нима си отивате вече? — попита момиченцето, виждайки я, че става. — Останете още! Толкова обичам да ви гледам!

Детето вдигна към Паска нежните си златистокафяви очи. Внезапно девойката почувствува, че е виждала вече подобни очи със същия израз.

— Останете още малко... само за миг! — помоли Кая, хващайки с горещите си ръчички ръката на Паска. — Искам да допра малко главата си до вас, струва ми се, че няма да ме боли толкова.

Паска, развълнувана, седна пак и притисна към себе си русата главица.

— Наистина моята Кая е много капризна! — каза младата жена с усмивка. — Но тя е малко разглезена... Само нея имам и ми е единствената утеха. — Беше се отпуснала в едно кресло. Изглеждаше още по-бледа и по-изморена от миналия ден.

Кая погали нежно бузата на Паска.

— Колко е гладка, като коприна! — каза тя с възхищение. — И какви златни коси имате! Бих желала и моите да са такива.

— Твоите са много хубави, миличко — каза Паска, повдигайки леко пепелявите коси, които се спускаха по раменете на детето. — Ние трите сме руси, но съвсем различни.

— Аз съм от Север, датчанка — каза младата жена.

— Но вие говорите френски без акцент, доколкото мога да съдя.

— Живея във Франция от десетгодишна възраст. Но вие, струва ми се, имате италианско произношение, госпожице?

— Да, аз съм италианка по майка и по месторождение, обаче баща ми е французин.

— Италия! Ходих някога там! — прошепна младата жена.

Болезнен израз се изписа на това изморено лице и изящните устни се усмихнаха горчиво.

Прислужницата почука в този момент на вратата и съобщи, че полицейският комисар иска да говори с госпожа Алиер. Паска стана, за да си отиде, въпреки протестите на майката и на детето. На тревожния въпрос на Кая: „Нали ще дойдете пак да ме видите?“. Паска отговори уклончиво. Преди да завърже връзки с тези чужденки, трябваше да се осведоми за тях. Щеше да натовари с тази задача камериерката си, която изглеждаше сериозна девойка. После, ако нищо не ѝ пречи, ще ги посещава, защото нейното състрадателно сърце беше трогнато от тази млада, тъжна и болна жена и бе привлечено от нежното дете, което проявяваше такава обич към нея.

Х

Този ден господин Дьо Комбейр и Паска обядваха за пръв път у Жил. Поводът бяха интересните художествени предмети и стари книги, които младият човек искаше да покаже на братовчедка си. Тя имаше усет към изящното и се възхити от обстановката в дома на господин Дьо Себр. А той следеше с радост впечатленията, които се отразяваха по изразителното лице на Паска. Сърцето му се разтваряше, като я гледаше сред тази рамка, сякаш създадена за нея, и мечтаеше да я настани тук като стопанка.

След обяда, поднесен във фламандската трапезария, за който готвачката на Жил беше положила големи усилия, господин Дьо Комбейр се настани в салона за следобедна почивка, която беше необходимост за него. Жил заведе Паска в работния си кабинет. Той искаше да ѝ прочете второто действие от пиесата, която беше довършил същата сутрин.

— Нима смятате да ме превърнете в критик? — каза тя весело, сядайки в голямото старинно кресло, което ѝ посочи той.

— На вашето мнение държа повече, отколкото на всеки друг! — отговори Жил сериозно.

Той я обгърна с развълнуван поглед. Да можеше да я вижда винаги така при себе си, в това жилище, където тя ще бъде живот и светлина! Трябваше да ѝ каже днес! Жил не можеше вече да живее в очакване и тревога.

Черните очи се вдигнаха към него, малко учудени от мълчанието му.

— Ще започвате ли?

Вместо да протегне ръка към ръкописа, сложен на масата, Жил взе един стол и седна до братовчедка си.

— Ще трябва да ви питам нещо, Паска... Кажете ми първо имате ли доверие в мен?

— Да! Колкото можем да имаме доверие в едно човешко създание.

— И докъде би достигнало това доверие?

— Как така докъде?

— Ами... Ето ако например ви помоля да се откажете от решението си... ако ви помоля да вярвате в моята любов и да станете моя жена?

Паска пламна и скочи като ужилена от стола си.

— Но вие сте луд, Жил! Какво означава това?

Жил също стана и хвана ръката ѝ.

— Това значи, че завладяхте сърцето ми, въпреки всички усилия на моя егоизъм!

Паска чувствуваше да я изпълват тръпки на уплаха и щастие.

Изведнъж истината я озари. Тя разбра какво място заемаше Жил в сърцето ѝ.

Тогава — и тя също? Недоверието, градено върху спомена за участи на майка ѝ, не беше я предпазило от това чувство, което винаги ѝ вдъхваше таен ужас. Тя се дръпна малко, изтегли ръката си, вдигна към Жил плахия си колеблив поглед.

— Жил, вие знаете, че не мога...

Той извика вдъхновено:

— Да, вие ме обичате! Видях го във вашите очи... И вие ми казахте преди малко, че имате доверие в мен!

— Имам доверие във вашето приятелство. Но съвсем друго е да избереш за целия си живот неразривната връзка... А всъщност ще я смятате ли за такава? — попита тя, поразена от неочаквания си спомен.

— Завчера вие оправдавахте и одобрявахте развода...

Лек трепет мина по лицето на Жил.

— Никога вече няма да одобря нещо, което вие не одобрявате, ще бъда винаги на вашето мнение! — каза той пламенно. — Ще трябва да бъдете снизходителна към мен, Паска. Досега съм бил един безбожник и е възможно някои мои разбирания да засягат понякога неволно вашите убеждения. Но кажете ми, скъпа, не ви ли показах, че съм човек с добра воля?

— Да, това е вярно! И ми се струва, че вие търсите истината.

— Не искате ли да ми помогнете да я намеря по-бързо с вашето присъствие, с вашия постоянен пример пред очите ми? Вече ви казах колко уважавам и колко се възхищавам от вашата вяра. Бъдете сигурна, че вместо да се противопоставям, аз ще се старая да възприема всичко!

— Надявам се поне! Ако наистина бог пожелае да ми повери тази задача, най-голямото ми щастие ще бъде да ускоря чрез молитвите си момента, в който вие ще станете вярващ като мен. Но, Жил, аз много се страхувам! — прошепна тя отчаяно.

— От какво се боите, Паска?

— От спомена за майка ми... Ако трябва да изпитам измяната, и аз ще умра!

Той хвана ръцете ѝ, притисна устните си до тях.

— Вие? Не вие, моя Паска! Да оставя вас, моето съкровище! Знаете ли, това съмнение е оскърбително!

Бузите на Паска пламнаха от смущение.

— Простете ми, Жил! Но само като си спомня за моята майка... Знам, че вие сте сериозен и... вярвам във вашата искреност — каза тихо девойката.

— Съгласна ли сте, Паска?

Той се наведе към нея и я обгърна със своя омаен нежен поглед.

Кой беше я гледал днес със същия поглед?

Да! Тя си спомни! Малката Кая. И тя имаше същите златисти очи. Но какво общо имаше с Жил тази малка чужденка и защо си спомни Паска сега за нея?

— Да приема ли? Много бързате, братовчеде! Ще трябва да говоря най-напред с баща си...

— Естествено! Но той ще желае онова, което вие желаете... Не бъдете жестока! Кажете ми, че ще станете моя жена, че скоро ще дойдете да ошастливите моя дом с вашата хубост и вашата доброта!

Лицето на Паска порозовя, тя остави ръката си в ръката на своя братовчед.

— Ще ви кажа това след малко, пред баща ми. Но докато той се събуди, прочетете ми второто действие.

Жил се подчини и седна срещу нея. Но никога не беше чел толкова лошо. Жил гледаше повече към нежната глава, която изпъкваше на тъмния фон на креслото, отколкото към ръкописа си. Паска мислеше, че сънува — чуден и малко страшен сън.

Тя винаги беше казвала, че няма доверие на мъжете, не вярва в постоянството на тяхната любов. Как да обясни щастиято, което изпълваше сърцето ѝ сега, при мисълта, че Жил я беше поискал за жена?

Значи той бе успял да ѝ вдъхне това доверие, което тя смяташе за невъзможно. Вярваше в неговата искреност, в силата на тази любов, която ѝ бе разкрил преди малко!

Гласът на миналото, макар и съвсем слаб, сега се опитваше да ѝ шепне: „Внимавай!“. Но гласът на разцъфналата от щастие душа, на любящото и отдадено сърце го заглушаваше с тържествувания вик: „Вярвам в неговата откровеност. Вярвам в тази обич, която го накара да пожертва заради мен егоистичната си свобода!“.

— Жил, вие иначе винаги четете добре, но днес сте много зле!

Това бе господин Дьо Комбейр, който лукаво изрече тези думи, отваряйки вратата.

Жил скочи, а Паска обърна сияещите си очи към баща си.

— Вярно е, че не съм на себе си! — каза младият човек развълнувано. — Очаквах с нетърпение да се събудите, братовчеде.

— Защо?

— Защото Паска иска да произнесе само пред вас думата, която ще реши моето щастие.

— Вярно ли е това, дъще?

Паска стана, приближи се до баща си и хвана ръката му.

— Да, той поиска да стана негова жена. Позволявате ли, татко?

— Как така дали позволявам? Само с радост и възторг, скъпо мое дете! Добро попадение имаш! Господинът, който беше се обявил за вечен ерген!

— Но искам да ви заявя, братовчеде, че и моето завоевание не е по-малко — каза засмяно Жил. — И Паска беше обявила, че никога няма да се омъжи.

— Я гледай! Това е вярно! Двойно завоевание. Слушайте, целунете гонимата си, драги Жил!

Устните на Жил се докоснаха до челото на Паска, цялата порозовяла от вълнение. Щастие то блестеше в очите на господин Дьо Себр. Неговият братовчед, гледайки го, си мислеше: „Този скептик, изглежда, си е загубил ума!“.

Когато господин Дьо Комбейр и дъщеря му тръгнаха да се прибират, Жил седна в колата им. Той щеше да вечеря с тях.

Прекрачвайки вратата на жилището си, господин Дьо Комбейр възкликна смаяно:

— Какви са тези чанти тук?... Но... те са на Мати!

— Госпожицата пристигна преди час, господин барон — каза слугата.

На Паска ѝ се стори, че нещо прободe за миг сърцето ѝ. А Жил свъси вежди и процеди през зъби:

— Много ни е дотрябвала!

В същия момент вратата се отвори и тънката фигура на Мати, още в пътно облекло, се появи. Тя дори не погледна баща си, а пристъпи веднага към Паска и Жил.

— Какво ти е хрумнало, та пристигаш без предупреждение, Мати! — каза господин Дьо Комбейр, приближавайки се до нея. — Можеше да не намериш никого...

Тя отвърна сухо:

— В такъв случай щях да потърся гостоприемството на някоя приятелка. Винаги съм намирала за забавно да изненадвам хората.

Докато говореше, пламналият ѝ поглед не изпускаше лицето на Паска, чиято красота изпъкваше още повече в черната ѝ елегантна рокля.

— Защо не ми писа, лошо детенце? — попита господин Дьо Комбейр, опитвайки се да я прегърне и целуне. — Много съм ти сърдит, знаеш ли?

Мати се дръпна рязко и отговори:

— Ще ти мине! И ще те науча друг път да не криеш нищо от мен... Значи вие сте моя сестра, синьорина Паска?

Тя пристъпи към нея.

— ... И вие, господин Жил, сте били наясно с тайната?

Сега гледаше братовчед си и очите ѝ блестяха странно под тъмните мигли.

— Да, имах удоволствието да узная много скоро за роднинските връзки, които ме свързваха с нашата прелестна домакиня от Менафи! — каза той със студена ирония. — И вие, Мати, щяхте да бъдете осведомена, ако бяхте показали малко повече симпатия към Паска.

— Симпатията не идва по поръчка, вие знаете това по-добре от всеки друг, драги мой! — отвърна тя с иронична усмивка. — Но щом не можем да променим станалото, ще се постареем да свикнем един с друг.

— Разбира се, това ще е най-разумното, Мати! — каза господин Дьо Комбейр, който се приближи до нея. — Но за нещастие, за нас

поне, Паска ще ни напусне.

— Искате да кажете, че ще се омъжи?

— Точно така. Отгатни за кого.

— Вероятно за Жил.

Гласът на Мати стана странен и лицето ѝ пребледня като на мъртвец.

— Как разбрахте? — попита Жил с насмешлива усмивка. — Нима у нас двамата има нещо особено?

Той млъкна. В тъмносините, устремени към него очи се изписа голямо отчаяние.

Няколко месеца по-рано Жил би намерил във всичко това само материал за интересни наблюдения. Но сега откакто благотворното влияние на Паска беше проникнало в душата му, той изпитваше искрено съчувствие пред мъката на това дете, което иначе не му беше симпатично.

— Годениците имат винаги нещо особено — каза рязко Мати. — И после, аз подозирах, че синьорината ви харесваше още в Менафи... Кога ще бъде сватбата?

Лицето ѝ бе добило отново студения си безгрижен израз. Малко пламъче единствено блестеше още в дъното на зениците ѝ.

— Не сме определили, Паска ще реши.

— О, когато пожелаете, Жил!

Паска бе обзета от силното желание да напусне по-скоро това жилище, защото се намираше в присъствието на чудноватата си сестра, която не ѝ бе подала дори ръка.

Жил отгатна чувствата ѝ, защото отвърна:

— Е, добре, ще определим една близка дата, защото сега няма да липсва много на баща си, щом той намери другата си дъщеря.

Господин Дьо Комбейр не възрази нищо. Виждайки държането на Мати към сестра ѝ, той разбра, че съвместният им живот ще бъде непоносим за Паска.

— Правете каквото искате и лека нощ! — каза Мати, завъртайки се на токовете си. — Ще ида да си легна, защото морето беше бурно и съм много изморена.

Баща ѝ я последва разтревожен, за да разбере какво става с нея. Жил съблече шубата си, помогна на Паска да снесе дрехата и шапката си. После я заведе до зимната градина.

— Ние ще уредим заедно дребните неща, защото сега Мати ще омотае главата на моя беден братовчед — каза той с лека усмивка.

— О, колко е неприятно това, Жил! Ние бяхме толкова спокойни! Бедната Мати! Може би е лошо от моя страна, че казвам това. Но нали видяхте...

— Не се безпокойте, моля ви! Мати е винаги повече или по-малко неприятна — според настроението ѝ. Възможно е утре да ви гледа с други очи. Но впрочем вие няма да прекарате дълго при нея. Ние ще съкратим до минимум срока на годежа и щом се оженим, какво ни интересува нейната злоба, нали?

Паска остана за миг замислена, гледайки разсеяно розите, които се виеха около прозорците на зимната градина.

— Но ако с много търпение и кротост бих могла да спечеля нейната обич?

В погледа на Жил се изписа нежност и ирония.

— Опитът ще бъде много рискован дори за ангел като вас. Но щом се омъжите, нищо не ще ви пречи да държите проповеди на нещастната Мати. Само че не се заблуждавайте по отношение на нея... А сега нека оставим Мати и ми кажете какъв годежен пръстен желаете?

— Изберете го по ваш вкус, Жил.

— Не, кажете ми какъв е вашият вкус! Искате ли да бъде с брилянт? Или предпочитате друг камък?

— Обичам много сапфирите.

Лицето на Жил пребледня и пръстите, които държаха ръката на Паска, потрепераха.

— Не мислите ли, че с изумруд ще бъде по-добре?

— Вземете изумруд! Обичам и тях, и щом те ви харесват, и на мен ще се харесат, бъдещи ми господарю!

Тя го гледаше засмяна. Той целуна продължително нежните ѝ пръсти.

— Господар, който ще има нужда от такъв любим водач като вас! Каква промяна настъпи в живота ми от деня, в който ви срещнах! Аз се ръководех единствено от фантазията и безгрижието си и няхах нито цели, нито надежда. Сега вие ще бъдете там, при мен, вие — избраницата на моето сърце, единственият мой довереник!

Очите на девойката се устремиха към него и погледът ѝ стана сериозен, почти тържествен.

— Жил, аз ви давам моето доверие.

Тя го гледаше развълнувана.

В продължение на няколко мига устните на господин Дьо Себр трепереха и клепките се спуснаха над очите му.

— Ще се постарая да го заслужи завинаги, скъпа моя Паска! — каза той.

Паска стана и откъсна една полуразцъфнала роза.

— Ето, вземете това цвете и го запазете. Розата от Менафи беше залог за приятелство, което ни обединяваше, а тази ще символизира взаимното доверие, което си обещаваме днес.

Той направи едва доловимо движение, сякаш да отблъсне цветето, и внезапно побледнелите му устни се отвориха, сякаш да изрекят някакво признание...

Но те се затвориха и с решителен жест той взе розата и я сложи в портфейла си до вече изсъхналата нейна посестрима, откъсната от параклиса на Мадоната.

XI

Паска спа малко тази нощ. Душата ѝ беше измъчвана от щастието и страха: щастието да мисли, че Жил я обича, че тя го обича, че те ще тръгнат заедно с божията благословия, съединени за скърби и радости. Страх от това съвсем ново бъдеще, което се разкриваше пред нея, без тя да е мислила някога за него.

Трябваше да размисли повече, да поиска съвет... Ала тя познаваше толкова добре Жил сега! За нея сфинксът беше снел покривалото на загадката си, бе ѝ разкрил под студената и скептична външност своята пламенна душа, жадна за истина и за добро. Единствено тази увереност в неговата лоялност, в добрата му воля и в помощта, която можеше тя да му даде, беше в състояние да я накара да се омъжи за човек, който не споделяше нейната набожност.

Впрочем струваше ѝ се, че щеше да е невъзможно да го обикне, ако беше иначе. Първият лъч — на симпатия към Жил бе предизвикан от състраданието, което ѝ вдъхваше заблудената и страдаща негова душа, която ѝ бе разкрил той в изблик на необикновено доверие. Тя беше се опитала да му стори малко добро... И сега бог сякаш ѝ поверяваше задачата да доведе докрай доброто си дело.

— Господи! Ще му се посветя с цялата си душа! — каза тя с жар. — О, колко ти благодаря! Аз съм щастлива.

Чудно щастие разтваряше сърцето ѝ. Тя си помисли с вълнение: „Бих желала скъпия ми дядо да беше тук и да види щастието на своята Паска“. Но той я благославяше и от небето.

Защо това неочаквано завръщане на Мати хвърли мраз в радостта през първия ден на годежа! Мати устреми към сестра си същия враждебен поглед, както в Менафи. След този прием лесно можеше да се предвиди, че съвместният живот ще бъде труден и че Паска ще трябва да прояви голяма кротост и търпение.

„Бедната, тя е тъй лошо възпитана и има нужда от снизхождение!“ — помисли си тя със съчувствие.

Тази сутрин, на излизане от църква, Паска бе радостно изненадана, като видя до входа годеника си.

— Знаех, че идвате тук в този час — каза той, обгръщайки я с нежен поглед. — Не бях далеч от вас по време на литургията... Уверен съм, че сте се молили много за мен, нали, Паска?

— Много, това е вярно. Толкова бих желала да станете вярващ!

— Надявам се, че и това ще стане. Но дори от любов към вас не бих желал да се преструвам на вярващ, защото не съм още напълно такъв!

— О, още не, Жил! Лицемерието е по-лошо от всичко друго... Ще ме придружите ли до дома?

— Разбира се! Но ако не бях обещал на един приятел, за когото ви говорих завчера, да ида да го видя — един беден и скромен артист, щях да се самопоканя на вечеря у моя братовчед. Но горкият човек, който живее във Венсан, е болен и знам, че моето посещение ще му достави удоволствие.

— Разбира се, че трябва да отидете! Ето истинската доброта, онази, която слага дълга на милосърдието над личното удоволствие.

— Дори когато това удоволствие е да бъдеш няколко часа при скъпата си годеница — похвална жертва! — прибави той с развълнувана усмивка. — Но вие ме насърчавате.

При вратата на дома на господин Дьо Комбейр, Жил се сбогува с годеницата си.

Паска видя сестра си по време на обяда. За голяма нейна изненада, въпреки бледото ѝ и изморено от безсъние лице, тя бе достатъчно любезна и учтива. След като станаха от трапезата, учудването на Паска нарасна, когато Мати я попита дали не би желала да я придружи следобед до Болонския лес.

— Имам силно главоболие и една разходка по това хубаво време ще ме ободри — обясни тя. — Използвайте случая, ако ви прави удоволствие.

Паска побърза да се съгласи, щастлива от тази промяна в държането на сестра си.

Това беше един великолепен, почти топъл февруарски ден. Двете сестри седнаха в откритата кола на господин Дьо Комбейр. Всички ги заглеждаха или по-скоро гледаха Паска, чиято чудна красота и благородство изпъкваха още повече край мургавата Мати с бледо лице

и ексцентрично облекло. Пък и всеки се интересувахе да види годеницата, избраницата на прелестния, но толкова безчувствен Жил дьо Себр, заради когото бяха примирали напразно много женски сърца.

Мати виждаше всичко това. Тя забелязваше както възхитените погледи към Паска, така и подигравателните, насочени към нея.

— Ах, вижте онази висока мургава девойка, испански тип, ето там — каза Мати внезапно. — В колата, седнала до един стар господин, баща й... Тя беше последният флирт на Жил — поне допреди заминаването му, защото после може да е променил предмета на своето внимание. Той е страшно непостоянен, нашият скъп братовчед!

Хубавите златисти вежди се навъсиха леко. Паска не благоволеше да отговори на злобните думи. Тя знаеше, че Жил беше известен със своите непрестанни, но кратковременни увлечения, за което самият й бе разправял. Жил си беше служил с тези „глупави малки комедии“, за да изучава по-добре лекомислените женски души, които е срещал по пътя си.

Мати я наблюдаваше крадешком и в погледа й пламна искра, когато видя, че Паска е съвсем невъзмутима.

Тогава тя се облегна, опря лицето на ръката си и се замисли за миг.

— Може пък вие да бъдете щастлива с Жил — прошепна внезапно, сякаш говореше на себе си. — Понякога първият несполучлив брак става причина вторият да бъде щастлив.

Паска я изгледа изненадано, питайки се дали Мати не бълнува.

— За какъв брак ми говорите, Мати?

— Ами за първата женитба на Жил!... Нима вие не знаехте?

Широко разтворените очи на Паска се устремиха към нея. Устните на Мати заприличаха на змийска уста, готова да захапне жертвата си.

— Я гледай, и таз добра! Значи Жил не ви е казал, че е бил женен веднъж — за една датчанка, дъщеря на писател, която е била луда по него?

— И... отдавна ли е вдовец?

Думите излязоха машинално от разтрепераните устни на Паска, която мислеше, че сънува някакъв лош сън.

— Вдовец ли? Той не е вдовец, а само разведен от седем години.

— Разведен!

Този път Мати отиде далеч в лошата си шега и Паска разбра играта на злата девойка.

— Не продължавайте да съчинявате подобни истории, в които не вярвам — каза Паска с гордо достойнство, опитвайки се да направи потвърд гласа си, който трепереше.

— Попитайте баща ми дали са истории! И попитайте и вашия тайнствен годеник. Той си е помислил, този скъп Жил, че няма да ви е много приятно да станете жена на разведен мъж, нито да научите, че бедната Тира не е била много щастлива с него. Нито пък да разберете, че не се е трогнал да види детето си, а само се е задоволил да внася чрез нотариуса си определената от закона сума за издръжката им.

В това време автомобилът зави и тръгна обратно по Шанз Елизе. Слънцето беше окъпало великолепия булевард и под това синьо небе животът изглеждаше приятен.

Ала слънцето и синьото небе бяха изчезнали за Паска. Всичко се беше замъглило пред погледа ѝ и тя трябваше да положи големи усилия, за да не загуби съзнание...

Мати я гледаше с крайчеца на окото си; тя се опиваше от радост, виждайки разстроеното бледо лице и мъката, която сломи в този миг сърцето на сестра ѝ.

Паска бе принудена обаче да изглежда равнодушна пред всички тези хора, които срещаше.

Изминатият кратък път ѝ се стори безкрайно дълъг. И щом се върна вкъщи, тя се втурна в салона, където седеше баща ѝ.

Господин Комбейр, който разглеждаше разсеяно вестниците си, вдигна глава и викна от изненада, виждайки това разстроено лице:

— Какво се е случило, дете мое?

— Кажете ми дали онова, което ми разказа Мати, е вярно? Жил наистина ли е... разведен? — попита тя на един дъх, устремила своя изпълнен с тревога поглед към него.

Господин Комбейр наведе смутено глава.

— Колко зло е това дете! Имаше ли нужда да ти казва всичко това?

— Но вярно ли е то? — попита тихо Паска.

— Е, да, вярно е! Обаче за теб е без значение, тъй като този брак бе благословен в протестантска църква. Тира Алиер беше

протестантка.

Паска трепна.

— Алиер?... Вие казахте Алиер?... Но това е името на онази млада жена, чието дете намерих на улицата завчера! Тя е датчанка... Ах, сега си спомням, че детето прилича на Жил.

— Възможно е. Госпожа Дьо Себр, която стана отново госпожа Алиер, нямаше голямо състояние и трябва да го е намалила съвсем със своето безгрижие и разточителство.

Бледото лице на Паска се беше сгърчило от непоносимата болка и тя бе принудена да се облегне на един стол, защото чувствуваше, че краката ѝ се огъват.

— Можете ли да ми кажете, татко, защо вие и Жил се споразумяхте да скриете всичко това от мен?

— Ние не сме се споразумявали, дете мое! Откакто Тира напусна дома на Жил, за нея не е ставало вече дума между нас. Сигурен съм впрочем, че повечето познати на Жил са забравили тази женитба, която беше кратък епизод в неговия живот. Всъщност той не обичаше тази млада, екзалтирана жена, лудо влюбена в него, която се хвърли на шията му. Не ще съмнение, че е бил поразен за миг от страстния ѝ възторг. Тогава Жил беше едва 22-годишен и опиянен от големия успех на първата си пиеса. Тира не беше лоша, но като мечтателна и сантиментална натура, едновременно буйна и без воля, занемари напълно домакинството си и искаше само едно нещо: да не се отделя никога от мъжа си. Тя му правеше ужасни сцени, ревнуваше го от всичко и от всекиго. Можеш да си представиш как е действувало това върху характера на Жил! След година и половина разводът беше поискан. След една сцена, по време на която Тира, може би, разгневена от ледената ирония, която замества гнева у братовчед ми, отиде дотам, че започна да го заплашва и напусна с детето си семейното огнище. И двамата произнесоха в този ден думата „развод“. Казаха ми, че тя го молила веднага след това да се откаже от решението си, но той беше неумолим и отказа да я види. Ето цялата история на първия брак на Жил. Той не е сметнал за нужно да те занимава с това, защото всичко, повтарям го, е било кратък, но лош сън...

— Аз не го приемам така! — каза Паска с разтреперан глас. — Но има нещо, което няма да му простя никога: че ме излъга.

— Слушай, дете, не преувеличавай! Нали няма да му направиш някоя сцена по този повод?

Паска трепна.

— Не, само ще му върна думата.

— Паска, ти няма да направиш това! Повтарям ти, че този брак е невалиден пред католическата църква.

— Възможно е. Но Жил ще трябва да изпълни своя дълг и да поправи едно зло.

— Ти си луда, казвам ти. Не извършвай нещо, за което ще съжаляваш през целия си живот!

— Няма никога да съжалявам, че съм изпълнила моя дълг! Нито ще съжалявам, че не съм станала съпруга на човек, който излъга доверието ми в него.

И тя излезе от салона, за да избегне новите възражения на баща си. Паска избяга в стаята си, падна на колене пред разпятието и там със сухи очи и разтуптяно сърце потъна в страшната бездна на своите пропаднали илюзии и любов.

XII

— Госпожицата чака господин виконта в зимната градина.

Жил тръгна бързо нататък. Влизайки, отначало не видя Паска. Но тя направи леко движение и той я зърна в единия ъгъл.

Паска стоеше права и когато се приближи, обърна към него разстроеното си лице. Той тревожно попита:

— Болна ли сте, Паска?

Тя отстъпи малко, изтегляйки ръката си от неговата.

— Не! Не съм болна! Но днес научих истината, Жил!

Под този строг и болезнен поглед господин Дьо Себр побледня.

— Казаха ли ви? — промълви той. — А кой?

— Мати.

Жил яростно извика:

— Жалко, нищожно създание! Защо се меси!

— Наистина, не трябваше тя да ми разкрие това!

— Аз щях да ви разкажа всичко; кълна ви се, че щях всичко да ви кажа!

— Да, след като се оженим, за да не мога да се върна назад!

— Не, смятах да ви призная това тези дни, давам ви моята честна дума! Но тъй като този първи брак не беше благословен от църквата, имах правото да склуча друг.

— В такъв случай защо крихте тъй дълго истината от мен?

— Защото първо подозирах, че ще ви бъде неприятно и после, защото тези няколко месеца от семейния ми живот оставиха у мен съвсем слаб спомен.

Вик на възмущение се изтръгна от устата на Паска:

— А вашето дете, нима то е слаб спомен?

Очите на Жил се помрачиха.

— Аз не го познавам и не мога да го обичам. Изпълнявам дълга си, като давам голяма сума за издръжката му. Повече не могат да искат от мен.

— Това доказва, че имате погрешно схващане за изпълнението на дълга си, господин Дьо Себр.

— А какво би трябвало да направя още според вас? — викна буйно той.

— Да възобновите разтрогнатите връзки, да се венчаете в църква и да заживеете с жена си и дъщеря си.

В продължение на няколко мига Жил я гледаше, сякаш не разбираше... Изведнъж грабна ръката ѝ, без тя да може да я дръпне.

— Струва ми се, че говорите под влияние на някаква възбуда, причинена от това неочаквано разкритие — каза той с разтреперан глас. — Иначе не бих могъл да разбера как може да ви хрумне тази безумна мисъл — особено на вас, моята годеница и бъдеща жена!

Тя изтръгна бързо ръката си и впи поглед в очите на Жил:

— Ваша жена! О, не, никога! Вие можете да дадете това име само на онази, която се е наричала госпожа Дьо Себр, на майката на вашата малка Кая.

— Паска! — викна гневно и с болка той.

— Всичко е свършено между нас, Жил — продължи тя, като че ли не бе го чула. — Трябва...

— Вие сте полудели! Аз мога да се ожения за вас, без да извърша престъпление! Попитайте някого от вашите свещеници...

— Да, този брак ще бъде действителен. Но аз виждам по-надалеч, Жил. След като сте пропуснали — вие, католикът — църквата да благослови първия ви брак, вие сте извършили голям грях и трябва да го изкупите.

— Това е моя лична работа!

— Възможно е! Но знаейки това, ако се омъжа за вас, аз ще стана нещо като съучастник в този грях. Освен това ще ми е невъзможно да забравя, че една жена страда, защото ви обича още, и не може да се утеши, че е скъсала връзката, която я е съединявала с вас.

— Възможно ли е това? Аз не съм я обичал никога! Когато се ожених за нея, бях много млад и нейното възхищение ласкаеше моята гордост. Но скоро се наситих на постоянните сцени, на нейното шпиониране и следене. Знаете ли по повод на какво стана разводът? Една вечер в театъра се загледах в една интересна жена, намираща се в ложата срещу нашата. Тира, която беше при мен, ме обсипа на връщане с най-смешни и несправедливи упреци. Отначало посрещнах

всичко това много спокойно, после избухнах и аз и изказах всичко, което ми бе накипяло. Тогава, като фурия, тя грабна револвера, който бях сложил на масата си, и ме заплаши с него. Успях да изтръгна оръжието от ръцете ѝ и казах: „Искате развод — е, добре, ще го имате“. Тя ми отговори предизвикателно: „Мога и без вас да живея!“. На сутринта напусна дома ми с детето, съвсем доброволно, разбирате ли, Паска? Признавам, че колкото и да бях ядосан, аз не бих я изгонил от къщи. Ако не беше си отишла сама, може би щях да понасям още нейното присъствие. Кажете ми, моля, кой е всъщност причината за развода?

— Не отричам, че тя се е провинила пред вас, но това е било от любов. Ако бяхте добър и търпелив, ако бяхте съумели да я вразумите, успокоите...

Той се изсмя иронично.

— Всичко това не е в моя характер. И все пак казах ви, че щях да се опитам да търпя още, ако тя самата не беше скъсала ненадейно всичко.

— След това тя е поискала да се върне...

— Не, не! Само това не! Раздялата беше вече факт и толкова позле за нея.

— Жил! Вие трябваше да се смилите, тя се разкайва! Вие сте отговорен за страданията на тази жена, вече болна и почти сляпа... И вашето момиченце, което не познавате! А то е толкова мило!

— Нима ги познавате? — сепна се той.

— Да, видях ги и двете съвсем случайно... Жил, идете при тях, изпълнете дълга си.

— Замълчете, Паска! Казвам ви, че сте обезумели! Аз си признавам само една вина — че не ви съобщих за този кратък епизод от моя живот. За тази вина моля смирено за прошка! Що се отнася до дълга, който трябвало да изпълня, до грешките, които трябвало да поправам, това е обикновено въображение на прекалено изтънчена личност. Аз никога няма да се откажа от вас и вие трябва да знаете това. Цялото ми сърце ви принадлежи, вие сте мое щастие и мой живот...

— И аз ще ви кажа: Замълчете! Вие говорите като безбожник, Жил. Такъв сте, въпреки онова, което бях повярвала!

— О, защо не сте и вие такава! — извика той в изблик на отчаяние, виждайки, че тя му се изплъзва, защото познаваше много добре нейната воля пред дълга. — Тогава поне не би съществувала между нас тази религия, която ви прави толкова безумно неумолима, толкова отвратително жестока!

Тя го прекъсна с едно движение.

— Жил, вие богохулствувате!

Той прокара ръка по измъченото си чело.

— Извинете, не знам вече какво ви говоря! Ще полудея! Но вие ще се смилите над мен, нали? Аз не мога да живея без вас, моя светлина, без жената, която ме направи по-добър! Ако вие се отдръпнете, ще падна в още по-голям мрак, отколкото по-рано. Размислете, вие имате да изпълнявате един дълг към мен, имате една душа да спасявате...

Той смяташе, че ще засегне уязвимото място; мислеше, че е победил, забелязвайки болезнено колебание в очите, които се извъръщаха от неговия умолителен поглед...

И наистина в съкрушеното сърце на Паска се водеше борба, която не трая дълго. За миг тя се помъчи да разбере къде е нейният дълг. Но веднага се съвзе.

— Бог никога не би искал да спаси една душа с цената на компромис на съвестта! — каза тя твърдо.

Лицето на Жил се сгърчи от мъка.

— Ах, и вие също ме измамихте — вие, която ме накарахте да повярвам вчера, че ме обичате! — каза той с глуха ярост. — Ако беше вярно, нямаше да ме измъчвате така!

Лицето на девойката, зачервено от вълнението, стана внезапно смъртнобледо. Без да отговори, без да го погледне, тя тръгна към вратата. Ала той пристъпи, хвана ръката ѝ с ледените си пръсти, изричайки пламенна молба:

— Паска, моля ви! Не разбивайте живота ми! Дайте ми поне малка надежда!

Този път черните очи на девойката се устремиха към него, изпълнени с безгранично отчаяние. Гласът на Паска изрече ясно, въпреки болката, която я вълнуваше:

— Аз ви обичах и имах доверие във вас. Но това доверие умря. Вие го убихте, Жил.

Пръстите, които държаха ръката ѝ, се отпуснаха и Жил дьо Себр се дръпна назад... Тя излезе, отнасяйки спомена за това бледо лице, за тези отчаяни очи. Отиде да коленичи отново пред разпятието, за да иска сила да може да устои на своето клето сломено сърце, което я подтикваше да се върне назад при този човек.

Жил истински страдаше от провалянето на своята любовна мечта, от ужасната мисъл, че всичко е свършено, щом доверието на Паска беше умряло...

Свършено бе! Свършено! Той няма да я види вече, изгуби това прекрасно създание, което беше пробудило неговата душа. Няма да може вече да търси истината в тези чисти и хубави очи.

Никога, както в този миг, Жил не беше чувствувал до каква степен Паска бе завладяла неговото сърце.

Една врата се отвори тихо близо до него и една тънка фигура, облечена в бяло, се появи на прага, после се дръпна бързо, щом го забеляза.

Но Жил я видя и се втурна към нея.

— Ах, вие ли сте, нещастнице! Вие, която сте клюкарствали...

Той хвана ръката на Мати и с яростно презрение се вгледа в бледото ѝ лице.

Тръпки разтърсиха девойката. Ала нейният поглед устоя предизвикателно на гнева му.

— Е, какво от това? Аз или някой друг, тя все щеше да научи!... Пък и не можех да допусна, че криете нещо от една обожавана годеница.

— Змия! — изрева Жил и ръката му стисна още по-силно нейната. — Ако се подчинях на желанието си, щях да ви смажа като усойница, каквато сте всъщност!

— Направете го! И то веднага! — каза тя с прегракнал глас. — Убийте ме, Жил, вие ще ми направите услуга, защото животът е много жесток за мен.

— Не, няма да ви убия! Предпочитам да ви оставя да страдате, като ви кажа, че сега изпитвам не само равнодушие към вас, но и омраза. Чувате ли ме? Мразя ви и ви презирам!

В продължение на няколко мига той гледа със злобна радост разстроеното бледо лице на Мати, разтрепераните ѝ устни, отчаянието,

изписано в погледа ѝ. После пусна ръката ѝ и излезе от зимната градина.

Мати остана за миг неподвижна, после внезапно вдигна ръце към челото си, простена и се строполи на плочите.

Мисис Смитън я намери там след четвърт час. На виковете на англичанката се притекоха Паска и господин Дьо Комбейр. Пренесоха девойката на леглото ѝ и бързо повикаха лекар. Той установи мозъчно възпаление.

Трябваше да се наеме болногледачка, защото Мати дори в бълнуването си не можеше да понася присъствието на Паска. Тя повтаряше непрестанно едно и също име:

— Жил!... Жил!

Още на втория ден лекарите бяха уверени, че Мати е загубена. И те сметнаха, че ще е по-добре да подготвят баща ѝ за този удар.

Мати умря, без да дойде в съзнание, в ужасен припадък, по време на който не престана да вика Жил и Паска.

Изпитанието беше страшно за господин Дьо Комбейр. Пред своето мъртво дете той забрави недостатъците, които му бяха причинили толкова страдания, и си спомняше само за редките хубави моменти с Мати. В продължение на седмица той стоя като смазан, въпреки нежните и предани грижи на Паска.

Затваряйки в себе си още живата рана на своето сърце, Паска се бе отдала изцяло на баща си. Това ѝ помогна да не си спомня често за ужасното разочарование, което бе преживяла, за страданията, които можеха да бъдат смекчени само с един зов към бога: „Господи, нека страдам аз, но той да бъде спасен!“.

Паска не беше виждала Жил оттогава. Той не присъствува на погребението на Мати и сред усамотението на баща си Паска не чу вече нищо за Жил. Какво щеше да стане с него? Ще има ли смелостта да признае, че братовчедка му беше права, сочейки му неговия дълг?

Уви! Тя беше разбрала в оня ден, че истината бе слабо проникнала в душата му и че само от любов към нея беше опитал да стане по-добър.

Какво ще прави Жил сега, когато Паска бе загубена за него?

Една утрин, на излизане от спалнята на баща ѝ, лекарят не скри от Паска тревогата, която му вдъхваше състоянието на барона, и изказа мисълта, че промяната на климата ще му бъде много полезна.

Трябваше да накарат господин Дьо Комбейр да се реши на това. Отначало той отказа решително.

— Не! Не! Искам да остана тук! Тук живя и моята малка Мати.

Паска настояваше търпеливо, но напразно. Най-последен ден тя заяви решително:

— Татко, лекарят твърди, че съм имала нужда от промяна на въздуха. Не искате ли да идем за известно време в Менафи?

Той я погледна внимателно.

— Вярно, дете мое, ти изглеждаш зле! Прости ми, бях толкова вдълбочен в скръбта си, че не забелязах нищо... Ти се измори с грижите си около мен... После имаше и друго нещо, нали?... Какво стана с Жил?

Тя отговори, опитвайки се да потисне треперенето на гласа си:

— Не знам, татко. Скъсах с него и не съм го виждала оттогава.

— Значи ти все пак не отстъпи? Жалко, той щеше да те направи щастлива. Няма да намериш съпруг като него, който да притежава такива качества.

— Достатъчен ми е този опит! — прошепна тя с болка.

След седмица господин Дьо Комбейр и дъщеря му напуснаха Париж само с един слуга за барона. Паска се надяваше да намери прислужница в Менафи и искаше да се занимава и тя с домакинството, за да прогони упоритите спомени и да смекчи мъката си.

XIII

Завръщайки се от дома на Комбейр, Жил си отиде вкъщи, обезумял от мъка, и се затвори в спалнята си. В продължение на два дни не излезе от дома си.

Постепенно някакво ново чувство се зароди в него: глухо отчаяние и гняв срещу това неумолимо младо създание, което не се поколеба да стъпче в нозете си силната му любов, за да изпълни той онова, която тя наричаше негов дълг. И от това чувство изникна почти веднага друго: мисълта да си отмъсти и да накара и нея да страда.

„Ах, ти ме пренебрегна, отблъсна ме, въпреки молбите ми! — мислеше си той. — Е, добре, ще имаш удоволствието да видиш, че ще увлека и други в пропастта.“

Жил започна да се явява в обществото още по-саркастичен, безгрижен и неговите лудории в продължение на няколко месеца бяха тема за разговор в цял Париж.

В същото време той изгори започнатата под влияние на Паска пиеса и се залови да пише друга, която щеше да накара сърцето на братовчедка му да се пръсне от мъка.

Злият дух проникна още веднъж в тази душа и изглеждаше, че този път победата бе осигурена.

И все пак Жил често се чувствуваше уморен и в това време той се отвращаваше от себе си и от всичко останало, затваряше се и преставаше да се среща с хора.

Една вечер мисълта за самоубийство му хрумна и той не я отблъсна. „Това ще бъде най-доброто разрешение. Наситих се на всичко, животът ми ще е дълъг и глупав.“

Но в този момент слугата влезе и му донесе писмо. Той го отвори с тъга. Старият художник, за когото бе говорил някога на Паска, му съобщаваше, че е на смъртно легло и че ще бъде щастлив да го види за последен път.

Жил го бе забравил напълно от няколко месеца. И днес също, след като прочете писмото, го захвърли на масата, шепнейки:

— Какво бих му помогнал с присъствието си? Горкият човек! Не бих могъл да му кажа нито една утешителна дума... Впрочем никой вече не ме интересува.

Тази нощ обаче той сънува стария Ерве Барнелек, който го гледаше с добрите си очи и го викаше тихо: „Ела, мило мое дете...“. И на сутринта, виждайки бележката на умиращия, Жил си помисли: „В края на краищата защо да не ида да го видя! Щом това ще му направи удоволствие!“.

Към десет часа колата му го отнесе в квартал „Батиньол“, където старият разорен художник живееше в малка квартира, плащана отчасти от Жил, без неговият приятел да знае това.

Болногледачката му отвори и го въведе в скромната стая, където тихо гаснеше Ерве Барнелек.

Радост озари лицето на умиращия, като видя Жил. Той се приближи и навеждайки се над леглото, хвана една ледена от приближаващата смърт ръка.

— Колко съжалявам, приятелю, че бях толкова немарлив от известно време!

— Да, отдавна не съм те виждал — каза болният с изгаснал глас. — Всеки ден се надявах... Толкова те обичам... Ти си толкова добър!...

Лицето на Жил се помрачи внезапно:

— Не, не съм добър! Лъжете се, приятелю, аз съм лош, много лош.

Ръката на стареца се повдигна с усилие и се допря до гърдите на Жил.

— Основата тук е добра... Ти ме обичаше малко. Благодаря... Сега си отивам. Бог ме чака. Много съм грешил през живота си, но напоследък си спомних онова, което бях учил като дете. Свещеникът идва и аз съм готов!

Той млъкна за миг. Жил беше седнал и гледаше замислено стареца. Той завиждаше на този човек, стигнал до края на своя земен път, който си отиваше с такова спокойствие, с увереността, че ще намери там, горе, един милосърден съдия, защото свещеникът бе произнесъл слова, които пречистват грешната душа.

Този грешник, който беше забравил съвсем бога, изповядваше сега вярата, която изпълваше душата на Паска.

Жил трепна, както винаги, когато си спомняше за това. Той мислеше винаги за Паска, когато се чувствуваше по-лош. Тогава му се струваше, че вижда големите отчаяни очи и сякаш някакъв глас му шепнеше: „Жил!... Жил!...“.

В този миг вратата се отвори, един свещеник влезе тихо и пристъпи към леглото.

Жил стана и отвърна на поздрава му. Очите на стареца, почти замъглени, се обърнаха към новодошлия, който се наведе над леглото.

— Благодаря... Благословете ме!...

Ръката на свещеника се вдигна над побелялата глава.

— Да, нека ви благослови бог и да ви приеме във вечния си покой — вас, който сте се върнали при него! Уповавайте се на този безкрайно добър бог, който приема с такова милосърдие разкаяните се грешници. Не се бойте, защото Той се е смилил над вас и ви обича.

— Не се боя... Имам доверие... Господин Дьо Себр?...

Неговите очи, които не виждаха вече нищо, се обърнаха към Жил. Като чу това добре известно име, свещеникът погледна човека до себе си и голяма изненада се изписа на лицето му. Очевидно той не очакваше да намери до смъртното легло на бедния художник този писател, прочут като скептик в творчеството си и като пълен егоист в живота.

Жил се наведе към умирация и хвана ръката му.

— Какво искате, приятелю?

— Искам да ви кажа... Мило дете, бъдете добър... и изпълнете дълга си. Аз невинаги съм правил това...

Думите излизаха с усилие от устата му. Той шепнеше:

— Бог! Вярвам в него!

Лицето му трепна леко и свещеникът допря разпятието до устните му. Животът напусна безшумно тялото на стареца.

Свещеникът затвори очите му, целуна студеното чело, после се изправи и погледна Жил.

Когато чу думите на художника, които отговаряха на неговото състояние, сякаш Ерве Барнелек бе почувствувал в последния си миг какво става в душата на младия му приятел, господин Дьо Себр се сепна. На лицето му се изписа силно вълнение. Той стоя дълго неподвижен, гледайки безжизненото тяло. После се обърна и срещна

погледа на свещеника — поглед строг и честен, в който се четеше дълбок и проницателен ум...

— Щастлив е, че животът му свърши! — каза Жил.

— Да, защото си отиде помирен с бога, когото бе забравил отдавна. Това е една хубава смърт за разкаян грешник като него... Вие бяхте негов приятел, нали?

— Да, от дълги години идвам да го посещавам... Ще се погрижите ли, отче, да му направят прилично погребение? Разноските ще платя аз.

— Разбира се, господине, ще се погрижа, бедният човек няма близки.

Господин Дьо Себр му подаде визитната си картичка, после, покланяйки се пред смъртния одър, целуна челото на мъртвия.

Жил излезе от скромната стая в странно състояние на духа. Той не можеше да си обясни какво става с него. Защо спокойната тиха смърт на този старец беше го развълнувала толкова?

Завръщайки се вкъщи, той намери едно писмо на масата. Хвърляйки разсеян поглед на женския нервен почерк, той го отвори и прочете:

„Простете ми, Жил, че правя тази стъпка. Аз съм много болна, силите ми ме напускат с всеки ден. Смъртта не ме плаши, защото загубих вас, но моята малка Кая, нашата Кая. Жил... Като си помисля, че ще трябва да я оставя сама! Кой ще се грижи за нея?

Може би вие? Но защо никога не пожелахте да я видите? А тя е толкова мила, кротка и нежна! Кая има вашите очи, вашите черти и когато е мрачна, има същата гънка на устата, която означаваше у вас недоволство от вашата бедна Тира. Здравето на дъщеричката ни е крехко и са ѝ нужни много грижи, много обич. Кой ще ѝ даде всичко това, когато мен няма да ме има вече на земята?

Жил, смилете се, спомнете си, че сте баща! Елате да видите детето си, елате да ми кажете, че вие ще ме заместите при нея! Бъдете добър и забравете мъките, които

съм ви причинила — аз все пак ви обичах толкова и ви обичам още!“

Тира

Последните изречения бяха съвсем нечетливи. Очевидно бе, че болната и полусляпа жена бе направила голямо усилие да напише тези редове.

Жил захвърли раздразнено писмото на масата.

„Какво ѝ е хрумнало? Между нас няма вече нищо общо... Детето? Ще го дам в пансион; то ще израсне там като много други деца, за които родителите им не се грижат. Но да се грижа аз за нея... Майка ѝ трябва да е полудяла, за да измисли това.“

— Вечерята е сервирана, господин виконт — съобщи в този момент слугата.

Жил мина в трапезарията, но едва се докосна до гозбите. Той се чувствуваше много напрегнат. Това писмо, което дойде веднага след думите на умирация художник, не можеше да не го порази. После в дъното на душата му, където бунтът и гневът не бяха убили всички добри чувства, нещо бе засегнато от майчината тревога на Тира.

Въпреки всичко Жил не отговори на това писмо и за да приспи угризенията си, се захвана с всички сили с развлечения, пътешествия, посещения в замъците на познати благородници. Ходеше на лов и флиртуваше.

И все пак постоянно си спомняше думите на Паска, която му посочи неговия дълг, тези на Ерве Барнелек и тревожния зов на Тира.

Тогава опита друго средство. Заклучвайки вратата си за външни лица, се отдаде на усърдна работа. Но и там натрапчивите мисли го преследваха.

И мисълта за самоубийство се върна отново при него. Това беше през един есенен ден. Валеше ситен като мъгла дъжд. Жил, изтегнат на дивана в кабинета си, мислеше: „След малко ще си пръсна мозъка. Дотегна ми всичко... Бих искал само да знам какво ще каже Паска, като научи за смъртта ми“.

И изведнъж, ужасен от себе си, той прошепна:

— Аз съм отвратителен! Горката Паска! Ако биха могли да скрият това от нея? Но вестниците ще пишат... не, невъзможно е...

При спомена за Паска всичко преживяно възкръсна в паметта му. С необикновена яснота той си спомняше думите, казвани от нея, които ги бяха сближили.

И тези спомени завладяха душата му, в която се решаваше престъплението срещу него самия.

В някои моменти той бе почувствувал, че вярата е готова да проникне в него. Ако беше искрен, не можеше да не признае, че вярата в съществуването на Бога и в задгробния живот никога не го бе напускала. Днес, докато разглеждаше с привидно спокойствие перспективата за доброволната смърт, Жил чувствуваше в дъното на душата си странен трепет, защото знаеше, че съдията го чака.

„Да, аз вярвам!... Вярвам, както никога не съм вярвал, но като демоните. Вярвам и мразя!“

Той скочи от дивана и тръгна към писалището си. От едно чекмедже извади дървена кутия. Два пистолета бяха сложени в нея. Той ги разгледа, избра един и го остави на масата. После седна и започна да подрежда книгата си.

В този момент на вратата се почука и слугата съобщи:

— Една жена доведе едно момиченце, което иска да ви види.

Жил се обърна бързо:

— Момиченце?... Какво търси това момиченце тук?...

После се досети.

— Нима се е осмелила? — промълви гневно той. И заповяда високо:

— Изпратете детето и кажете, че не мога да го приема.

— Но жената, която придружаваше малката, си отиде, господин виконт. Каза, че ако детето не се върне до шест часа, ще дойде да го вземе.

Лека руменина се появи по лицето на Жил.

— Това е вече много! — каза той раздражено. — Каква комедия! Правете с детето каквото искате, Антоан, заведете го в кухнята...

Жил млъкна. Внезапно той осъзна отвратителното си поведение и се засрами.

— Не, въведете го тук — каза рязко.

Жил стана и пристъпи към вратата в момента, когато се появи детска фигурка, облечена в бяло. Той видя устремението към него изплашени очи. Детето се вдърви на мястото си.

— Коя сте и какво искате? — каза студено мъжът. Гласецът едва промълви:

— Аз съм Кая Жилет дьо Себр и мама ме изпрати да видя татко.

Жил забеляза тогава, че горкото дете трепереше и неговото нежно личице бе пребледняло от ужас. Внезапно почувствува някакво странно вълнение. Пред това дете — неговото — той разбра, че бащиният му инстинкт не е мъртъв. Жил се наведе и притегли Кая към себе си.

— Нима се плашиш от мен, че трепериш така? — запита кротко той.

— Да... аз не ви познавам и не исках да дойда. Но мама ми каза, че татко бил добър... Вие ли сте моят баща, господине?

— Да, аз. Няма да ти сторя зло. Не се бой. Ела да седнеш, Кая, ще накарам да ни дадат нещо за хапване.

Той сложи момиченцето на дивана, където лежеше преди малко, после позвъни да донесат сладкиши. След това седна до детето, чиито очи не го изпускаха.

— И тъй, ти си искала да ме видиш, Кая? — каза ѝ, галейки хубавата руса косица.

Детето поклати отрицателно глава.

— Не, мама искаше това... А аз се страхувах.

— Защо?

Кая се изчерви леко и наведе глава, шепнейки:

— Мислех, че сте много лош, защото никога не идвахте при нас и защото мама много плачеше, когато гледаше вечер вашето портретче, което носи винаги у себе си.

Леко вълнение се изписа в погледа на Жил. Каквото и да се бе случило, той се трогна от постоянството на тази любов и от сълзите, пролети за него.

— Нали виждаш, че не съм толкова лош? — каза той с пресилена усмивка.

— О, не, сега ви обичам!

Тя се понадигна от дивана и приближи свенливо челце до устните на Жил. Той я целуна, усмихвайки се на тъмните доверчиви и нежни очи.

— Ти си много мила, Кая, и аз също те обичам.

— О, татко! — каза тя възхитена. — Колко ще бъде щастлива мама! Но вие ще дойдете да я видите сега, нали?

Лицето на Жил придоби отново студения си израз.

— Не! Ти ще идваш тук, Кая, от време на време, но сама. Ще изпращам колата да те взема и ще прекарваш няколко часа с мен.

Детето го погледна плахо.

— Не искате ли да видите мама? — промълви то. Той махна нетърпеливо с ръка.

— Това е невъзможно. Не ми говори повече за майка си. Хайде вземи си бисквити. Обичаш ли сладкишите?

— Да, татко.

— Когато идваш да обядваш с мен, ще поръчвам на готвачката да ти прави много сладкиши.

Той се опита да я накара да хапне нещо, но Кая каза, че не може да яде, защото гърлото ѝ се било свило.

Господин Дьо Себр видя тогава, че очите ѝ бяха пълни със сълзи.

— Защо плачеш, малка Кая? — попита той и хвана ръката ѝ.

Този път Кая зариде. Жил я гледаше в недоумение и много развълнуван. Той не беше свикнал с деца и този изблик на скръб го слиса съвсем. Тези сълзи не го оставиха безчувствен. Бащинската обич се пробуди в сърцето му.

Прегърна нежно русата главица и я привлече към гърдите си.

— Кажи ми какво има, миличка. Защо плачеш? Риданията се усилиха. Те разтърсваха нежното телце и господин Дьо Себр се разтревожи, защото забеляза колко крехка бе Кая.

— Слушай, миличка, успокой се!

Пръстите му галеха нежно бледата, оросена от сълзите бузка, устните му се докосваха до косите на Кая.

— Хайде стига толкова! Забранявам на сълзите да текат! Усмихни се, Кая... Бързо, една усмивка за твоя татко!

Риданията затихнаха постепенно, сълзите пресъхнаха и детето се опита да се усмихне, вдигайки към баща си своя изпълнен с обич поглед.

— Ето, така е добре! Сега си моята мила Кая. Но кажи ми, защо плака?

Ъглите на устата ѝ се отпуснаха, като че ли сълзите щяха отново да потекат.

— Но защото... защото не искате да дойдете при нас, татко.

В погледа на Жил премина раздразнение и досада.

— Какво те засяга теб това? Ти ще ми идваш често на гости. Ще те заведе и на море през лятото.

— Без мама?... О, не, не!

— Но ти си и мое момиче, Кая! — каза той със сдържан гняв. — Ти си и моя и имам право да те искам при мен.

Тя се сгуши в прегръдките му, шепнейки:

— Аз съм на двама ви.

Господин Дьо Себр трепна леко. Той остана мълчалив, с полуотворени очи. Голяма борба се водеше в душата му. Неговият дълг бе посочен този път и от наивното му дете. Обаче гордостта и неговата независимост се противопоставяха с всички сили.

Гледайки Кая, той забеляза, че бузките ѝ бяха много червени, пипна ръцете ѝ и видя, че те горяха.

— Какво има, миличка? Болна ли си? — попита той тревожно.

— Тресе ме. Винаги ме тресе, когато се натъжа, татко.

— Ще трябва да идеш да си легнеш. Кой те доведе тук?

— Прислужницата. Тя трябва да дойде в шест часа... ако ли...

И внезапно, надигайки се, Кая обви с ръчички шията на баща си. Тя го гледаше умолително с хубавите си очи.

Силно раздразнение обзе Жил. С рязко движение той сложи детето на земята и стана.

— Стига толкова! Безполезно е било да те карат да играеш тези комедии, защото аз не съм толкова наивен, за да се хвана в примката. Ще пратя да те заведат у вас. И вече размислих — няма да идваш при мен. Нямам време да се занимавам с теб.

Нежното личице беше побеляло като палтото, с което Кая бе облечена; тъмните очи, разширени от изненада и страх, гледаха суровото и гневно лице на господин Дьо Себр. Той отвърна поглед, за да не ги вижда, защото чувствуваше, че сърцето му тръпне от нежност и състрадание...

Стори му се тогава, че две големи черни очи, строги и тъжни, се спряха на него. Затаените в душата му угризения се пробудиха в този миг. И той възкликна мислено: „Паска, Паска, нима искате това? Ще се утешите ли малко, ако изпълня желанието ви?“.

И скъпият глас му отговори: „Изпълнете дълга си, защото временните радости на този свят са нищо. Един бог само може да ни даде щастие“.

Тогава той погледна Кая. Лицето на детето изразяваше голямо отчаяние. Жил се наведе, вдигна Кая на ръце и я притисна към гърдите си, целувайки малкото бледо лице.

— Аз сам ще те заведа вкъщи, миличка, и... ние ще се постареем да уредим всичко така, че да бъдем заедно.

— Татко! О, татко!

Той помисли за миг, че детето ще припадне от щастие. Но съвземайки се бързо, Кая го обсипа с милувки, наричайки го „скъпи ми татко“. Жил, обхванат от някакво много хубаво чувство, си мислеше, че Паска бе права и че въпреки спомена, който разкъсваше сърцето му, изпълненият дълг и радостите на бащинството можеха да направят живота му поносим заедно.

Минавайки за миг пред писалището си, той видя приготвения от него пистолет. Лека червенина заля лицето му. Сега осъзна подлостта на своето дело и ужаса от предумишленото престъпление. Жил пхна бързо оръжието в чекмеджето, мислейки: „Надявам се, че бог ще ми прости, защото аз съжалявам искрено за това си ужасно намерение“.

... В същия миг в параклиса на Мадоната в Менафи Паска се молеше и плачеше, поднасяйки мъката на своето сърце за спасението на многообичаната душа, която — тя бе узнала това — затъваше в злото.

И когато стана, стори й се, че старата мраморна Мадона й се усмихна и че закъснелите, почти без благоухание рози разпръсваха днес омаен аромат.

XIV

Тира очакваше завръщането на дъщеря си с голяма тревога. В един от онези моменти на отчаяние тя беше изпратила Кая при баща ѝ с надеждата, че срещата с детето ще смекчи сърцето на Жил. Но момиченцето тръгна и тя реши да го върне. Какво ще стане с малката, ако господин Дьо Себр я приеме студено? Детето беше толкова чувствително. Въображението на Тира го виждаше вече, изгонено от баща му като чуждо до върви само, заблудено в Париж.

„Той ще се ядоса на мен! Няма да иска да я приеме! — мислеше си Тира, кършейки ръце. — Какво направих?... Но аз бях толкова отчаяна, след като не получих отговор от него! Кая! Мила Кая!“

Въпреки слабостта, която я приковаваше на легло от дълго време, тя се готвеше да стане да повика кола и да иде на всяка цена у господин Дьо Себр. Ако не намери там детето, ще тръгне да го търси, но къде? И самата не знаеше, но щеше да открие любимото си дете, съкровището си, единствената своя надежда.

Тира се опита да се вразуми и се поуспокои. Жил не беше толкова лош, за да извърши подобно нещо. Ако е бил суров и равнодушен към жена си, все пак винаги се бе отнасял учтиво към нея. Дори и по време на сцените, които тя му правеше, той не беше си позволил никаква грубост. Вярно бе обаче, че неговата ледена ирония беше по-лоша от всичко друго. Но към детето той не би си я позволил.

И веднага след това ужасната тревога се върна, болното въображение започна отново да работи и бедната жена си мислеше: „Ще трябва да стана! Ще се завлека дотам както мога...“.

Тя се намираше на върха на това трескаво състояние, когато звънецът позвъни. Тира се надигна от леглото с разтуптяно сърце.

„Кая!... И с него!“ Тя се вслуша. Слугинята отвори вратата. Развитият от слепотата слух на Тира долови мъжки стъпки...

„Дали е наистина той?... Жил, моят Жил!...“

Вратата на спалнята се отвори, Кая се втурна към леглото.

— Мамо, ето татко! — викна тържествуващ детският гласец.

Тира се опита да протегне ръце към мъжката фигура, очертана на вратата, но веднага ги отпусна. Тя знаеше с какво иронично нетърпение Жил отблъсваше някога нейните изблици на нежност.

Наблюдателното око, което би видяло в този миг господин Дьо Себр, щеше да забележи какво героично усилие правеше той, когато се приближаваше до младата жена. Защото гордостта и сърцето му се бунтуваха силно срещу жертвата, която направи сега.

— Връщам ви нашата дъщеря, Тира — каза той с твърд глас.

— О, благодаря, Жил!

Тя побледня и се отпусна на възглавницата. Радостта и изненадата я бяха изтощили. Разтревожен, Жил протегна ръка към един звънец. Обаче младата жена малко се съвзе и го спря.

— Не... Това ще мине... Аз съм толкова щастлива! Жил я гледаше с изненада и съчувствие. Докато той беше запазил младежкия си вид и не бе се променил никак след раздялата им, Тира, която беше на същата възраст, изглеждаше остаряла и повехнала.

Изпитото ѝ посърнало лице носеше следите на страданието, русите ѝ оредели коси бяха добили жълтеникав цвят. Без да бъде красива, тя притежаваше някога известен чар благодарение на хубавата си кожа и живите си изразителни сини очи. Обаче сега лицето ѝ имаше цвета на слоновата кост, а помътнелите очи гледаха с блуждаещ поглед.

— Аз съм се променила, нали? — каза тя глухо. — О, толкова страдах!

Тира вдигна очи, опитвайки се жадно да види израза на това непроницаемо лице, което познаваше тъй добре. Ала нощта се бе спуснала...

Силно вълнение обзе господин Дьо Себр. В това състояние на духа нищо не би могло да го върне към Тира, освен промяната, която беше станала с нея и за която той бе до голяма степен виновен.

Наведе се и хвана ръката ѝ.

— Простете ми, Тира! — каза меко Жил. — Бях много нетърпелив и несправедлив. Но ако искате, ние ще възстановим някогашната връзка и аз ще се опитам да стана по-добър съпруг.

— Дали искам, о!...

Тя го погледна унесено.

— Но при едно условие! Нашият брак да бъде благословен от католически свещеник — каза той.

— Както желаете, Жил! Но нима сте станали толкова религиозен?

— Не, още не. Но може би един ден...

— Е, добре, вашата религия ще стане и моя. Искам да споделя всичко с вас.

Той я намери все тъй екзалтирана и неразумна, както и по-рано. Обаче сега Жил не почувствува някогашното раздразнение. Състраданието и съжалението за неговата някогашна суровост го накараха да бъде търпелив към бедната, привързана към него жена.

Стоящата дотогава настрани Кая се приближи и целуна ръцете на баща си и майка си.

— Миличка моя! — пошепна младата жена. — Видяхте ли колко прилича тя на вас? Когато я гледах, струваше ми се, че ви виждам... Но сега ще имам и вас при себе си, Жил... мили Жил!

Тира почувствува, че ще припадне от щастие, когато устните му се докоснаха до ръката ѝ и чу сериозния, развълнуван глас да ѝ казва:

— Да, занапред аз ще бъда при вас, Тира, и ние ще отгледаме заедно нашата малка Кая.

Той седеше до леглото и я разпитваше за началото на слепотата ѝ, която лекарите бяха обявили за неизлечима. Жил бе взел Кая на коленете си, нейната главица бе опряна на гърдите му.

— Виждам малко, когато има силна светлина... Кая, мила, запали лампите...

— Бихте ли застанали до лампата, за да мога да видя лицето ви? — помоли Тира. — Искам да разбера дали сте се променили.

Той изпълни охотно желанието ѝ.

— Вие сте си същият, млад и очарователен! — прошепна тя с тон, примесен с радост и тревога. — А аз остарях, здравето ми рухна...

Той се наведе и хвана ръката ѝ.

— Морално аз съм остарял много повече от вас. Що се отнася до здравето ви, ние ще ви гледаме добре, Кая и аз... нали, миличка?

— Да, татко! Мама трябва да оздравее, за да бъдем всички щастливи.

Тира погледна възхитена Жил.

— Аз съм вече щастлива. Никога не съм се надявала на това щастие!... Не ви забравих нито миг. Вижте, продължавам да нося халката и пръстена, който ми дадохте в деня на годежа ни, когато казахте: „Тъй като обичате сапфирите, ви избрах един“.

Жил пребледня, стори му се, че нещо сви сърцето му дотолкова, че ще го задуши. И той си спомни за зимната градина в дома на Комбейр, където беше разговарял с тази, която беше в продължение на 24 часа негова годеница. Жил чу меланхоличния глас с леко тосканско произношение: „Обичам много сапфирите“.

Той си спомни също за великолепия изумруд, избран от него с любов и заключен сега в едно чекмедже — погребан завинаги.

Силно желание го обзе да избяга, да остави тази жена, която го бе разделила от Паска и която беше причина за нейното презрение. Защото той не се съмняваше вече, че Паска го презира, задето беше скрил от нея женитбата си — единствената тайна, която си бе позволил да има.

Но той видя погледите на жената и на детето, устремени към него с такава обич, и разбра, че макар и да няма лично щастие, ще може да ощастливи тези две страдащи, слаби създания. И под влияние на състраданието изкушението изчезна, гласът на дълга отекна в ушите на Жил. И той успокоен си помисли: „Паска ще бъде доволна“.

XV

Макар че господин Дьо Себр беше известен със своята оригиналност, женитбата му за неговата бивша жена — която той не бе обичал никога — събуди в обществото смущение и изненада. Нещо повече — много чудно беше, че този безбожник искаше да сключи новия си брак с благословията на църквата. Направиха се много предположения и познатите му най-после решиха, че разтрогнатият годеж с неговата братовчедка му бе помрачил разума.

Жил се отнесе с пренебрежение към всичко това. Както бе заявил някога на Паска, общественото мнение не го засягаше. Веднъж поел правия път, той тръгна решително по него, без да се тревожи от сплетните.

Направената жертва — възобновяването на брачните връзки с Тира — беше за него изходна точка за нов живот. Жил си даваше сметка, че без помощта на религията няма да има нужната сила, за да постоянствува в своето добро дело. Затова избра за свой съветник онзи свещеник с умен и честен поглед, срещнат при смъртния одър на Ерве Барнелек.

Той не знаеше името му, но разбра, че служи в „Сен Мишел дьо Батиньол“. Жил отиде една сутрин, когато литургията свършваше, в тази църква.

В здравето на Тира беше настъпило леко подобрение откакто тя се бе върнала при мъжа си. Лекарят бе казал на господин Дьо Себр, че тя може да живее още няколко години, но при големи грижи и без тревоги.

Жил беше добър и внимателен към нея. Той си налагаше да седи при нея, да я забавлява и не отблъсваше нейните изблици на нежност. Обаче не им отвърщаше така, както би желала Тира. Тя чувствуваше усилието в неговите спокойни и нежни отношения.

И ревността започна да я измъчва, както по-рано. Без да смее да прави сцени, след известно време тя започна да проучва живота на Жил. Задаваше му въпроси, въздишаше, плачеше — всичко, което

дразнеше господин Дьо Себр. Той се престори отначало, че не забелязва нищо. Обаче скоро отново започна да губи търпение, говореше с нея рязко и отсъствуваше често от къщи.

Тира се отчая съвсем, а той, виждайки я пак толкова сломена, бе обзет от разкаяние и стана по-нежен. В продължение на няколко дни всичко вървеше добре, но беше достатъчно да се забави вечер и жена му възобновяваше сцените.

Жил нямаше да има куража да понесе първите месеци на съвместния живот, ако не беше Кая. Той обикна детето, което също го обичаше от цялото си сърце. Понеже смяташе, че здравето на Кая е много крехко, сам се заложи с образованието ѝ, нае домашни преподаватели и следеше работата ѝ. Жил я разхождаше с колата си, отговаряше мило на всички нейни въпроси.

— Открих в себе си душата на образцов баща — отговори той на Леон Боди, който се учуди, като намери в кабинета му Кая, седнала в единия ъгъл, заобиколена от куклите си.

По настояване на Жил детето трябваше да ходи често в църква. Тира пожела също да стане католичка, но убеден, че тя иска само да му се хареса, той се задоволи засега да я осветли по някои въпроси около католическата религия.

Що се отнасяше до него, вратата проникваше все повече в душата му и това също бе голяма изненада за онези, които го познаваха.

Пиесата, започната под влияние на отчаянието, беше изгорена. Жил се захвана с друга, която отразяваше неговите нови убеждения. Той работеше много, защото имаше нужда да занимава мисълта си, която отлиташе често към Менафи.

Жил беше написал писмо на господин Дьо Комбейр, уведомявайки го за женитбата си и молейки да съобщи за това на Паска. Баронът отговори с няколко топли и трогателни думи, подсказани очевидно от дъщеря му, прибавяйки в края на писмото си:

„Паска се моли за вас и това беше голяма утеха за нея! Обаче тя не беше изненадана, защото е убедена, че имате благородна душа и че ще изпълните най-последващия дълг си.“

Оттогава Жил не беше писал вече в Менафи.

През един априлски следобед, завръщайки се неочаквано вкъщи, господин Дьо Себр намери Тира в кабинета си, наведена над отворените чекмеджета, да се взира в писмата от Паска.

Виждайки го пред себе си, тя трепна и се изчерви. Изплашените ѝ очи се устремиха към Жил, чието лице изразяваше изненада и учудване, които се превърнаха скоро в страшен, студен гняв.

Той попита строго:

— Какво правите тук?

— Аз... Жил... Простете ми!

В погледа ѝ се изписа ужас. Ръцете ѝ се заловиха за ръба на масата, тя се олюля и щеше да падне, ако Жил не беше я подкрепил.

Той я отнесе на дивана и позвъни да донесат вода. Когато видя клепачите ѝ да се отварят, отпрати камериерката. Изплашеният умолителен поглед на Тира го видя сам пред нея, строг, с презрителна гънка на устата.

Но състраданието към това слабо морално и физически създание измести гнева. Някога той би я обсипал безпощадно с жестоката си ирония. Днес Жил се опитваше да се успокои, за да не я разстрои още повече.

И затова, виждайки я разтреперана, изплашена, се наведе към нея и хвана ръката ѝ.

— Успокойте се, Тира, и нека се обясним веднъж завинаги — каза сериозно той. — Знаете ли, че ми е много неприятно да бъда постоянно под вашето подозрение?

Тя склочи ръце и промълви:

— Простете!... Но аз толкова ви обичам!

— Затова ли ме оскърбявате, като се съмнявате в мен?

— Не, Жил! Не! Не се съмнявам!

— В такъв случай какво търсехте из моите чекмеджета?

Тя повтори изплашено:

— Простете! Сгрехих! Но аз съм измъчвана от страха, че се откъсвате от мен. Разбирам много добре сега, че не съм била жена за вас... Но чуйте, Жил, никой не би ви обичал колкото мен!

Тя наведе глава и целуна смирено ръката на мъжа си. Трогнат, въпреки всичко, той каза по-меко:

— Знам искреността на вашата обич. Успяхте ли да прочетете тези писма?

— Не можах, не виждам добре... Прочетох само подписа...

— А знаете ли коя е тази Паска?

Тя поклати отрицателно глава.

— Тя е моя братовчедка, по-голямата дъщеря на барон Дьо Комбейр.

— По-голямата му дъщеря ли? Но той имаше само една — Мати...

— Не, той имаше и друга, родена от брак, за който никой не знаеше.

Овладейвайки вълнението си, Жил разказа на Тира накратко историята на Анджиолина и как се бе запознал с Паска в Менафи.

— А тя... като майка си ли е хубава? — попита Тира, която слушаше с голямо внимание.

Господин Дьо Себр отговори рязко:

— По-хубава, според братовчед ми Франсоа.

— Значи тя ви е писала?

Ръцете ѝ трепереха. Дълбоко съчувствие обзе сърцето на Жил, виждайки тревогата по това бледо лице.

— Слушайте, Тира! Ще ви говоря съвсем откровенно — каза той, хващайки ръката ѝ. — В момента, когато се разменяше тази кореспонденция между нас, ние бяхме свързани с голямо приятелство. Едва след пристигането на Паска тук разбрах, че я обичам.

Нежната ръка потрепери.

— ... В онзи момент аз се смятах за напълно освободен от вас. Ето защо не се поколебах да поискам Паска за жена и ние се сгодихме... За един ден... Защото тя научи от Мати за вашето съществуване и веднага ме отблъсна. Нещо повече, тя се опита да ме накара да разбера, че мой дълг е да се върна при вас, като поискам благословията на църквата. Но аз, обезумял от гняв и скръб, не исках нищо да чуя. Не съм я виждал оттогава. От други разбрах, че тя е напуснала Париж с баща си, за да се завърне в Менафи след смъртта на Мати.

Последните думи не изненадаха Тира, макар че тя не знаеше нищо за тази смърт. Жил не бе ѝ говорил никога за братовчедките си Дьо Комбейр, а и през последните месеци тя бе заета изключително с мисълта за мъжа си и дъщеря си.

В този миг цялото ѝ внимание беше съсредоточено върху разкритието, което ѝ направи Жил, и бедното ѝ сърце туптеше от тревога и скръб.

Тези чувства бяха изписани тъй добре по разтревоженото ѝ лице, че Жил, трогнат, се наведе и целуна челото ѝ, набраздено с леки бръчки.

— Не се измъчвайте, Тира! Благодарение на Божията помощ аз проумях своя дълг и се върнах при вас.

Тя каза глухо:

— Но вие я обичате?... Още я обичате.

Ръката, която държеше ръката на Тира, трепна.

— Не мога да ви кажа, че не я обичам, но правя усилия, за да прогоня от моето сърце този спомен. Бих искал да ми вярвате, мила моя — добави той сериозно, стискайки леко тънките пръсти на младата жена.

— Да, аз ви вярвам — каза тихо тя.

— И няма да ме подозирате сега, след като говорих откровеност с вас?

— Не, Жил, не!

И внезапно сълзи бликнаха от очите ѝ и се търколиха по домашната ѝ рокля.

Някога сълзите ѝ дразнеха Жил, той напускаше веднага стаята, където се намираше тя, затваряше се в своята или пък излизаше. Днес седна при нея, обгърна раменете ѝ с ръка и попита:

— Защо плачете?

— Защото... вие трябва да ме мразите, защото аз ви отделих от нея!

Лицето на господин Дьо Себр се помрачи.

— Не, Тира, има друга причина, която би прокопала сега пропаст между нея и мен — каза той развълнувано.

Тя го погледна въпросително със замъглените си очи. Ала обяснение не дойде. Печалният и сериозен поглед на Жил сякаш се загуби за миг в някаква тайнствена далечина, после се наведе към окъпаното в сълзи лице.

— Престанете да плачете — каза кротко той. — Аз ви причиних страдания, но ви давам моята дума на християнин и честен човек, че нямам сега друго желание, освен да ви дам малко щастие.

— Вярвам ви, Жил! — прошепна тя, навеждайки главата си, за да допре чело до устните на мъжа си.

XVI

От този ден между двамата съпрузи не се появи ни най-малък спор. Жил беше винаги внимателен, а младата жена, изглежда, се бе отказала от ревността, чиито изблици винаги бяха отчайвали господин Дьо Себр.

Тира се залови сериозно с изучаването на католическата религия под ръководството на мъжа си. В началото, както бе помислил Жил, тя имаше само желанието да му се хареса, но сега някакво друго чувство я въодушевяваше.

Само че от деня на разговора в работния му кабинет здравето ѝ започна бързо да се влошава. Сега тя не напускаше вече шезлонга в салона, откъдето през отворената врата можеше да вижда Жил, работещ на писалището, или по-скоро да усеща присъствието му.

Лекарят не скриваше от господин Дьо Себр, че фаталният край изглежда близък. Младата жена беше сериозно болна и не можеше да се надява нито да я спаси, нито да продължи дните ѝ.

При това известие сърцето на Жил се сви. Той се привързваше все повече към Тира, виждайки усилията ѝ да поправи недостатъците на своята природа. Тази вярна любов го бе трогнала дълбоко, още повече че си спомняше със съжаление за своята студенина и някогашната си презрителна ирония.

Когато дойдоха първите горещини на юни, господин Дьо Себр, по съветите на лекаря, нае една вила в гората на Фонтенбло и заведе жена си там. Обаче това, макар и кратко пътуване и промяната измориха много Тира. Тя не се оплакваше и твърдеше, че е много щастлива между мъжа си и своето дете в това кокетно жилище, заобиколено от градина с цветя. За Жил или за Кая нейните бледи устни намираха винаги по една усмивка и нежна дума.

Но когато беше сама, горещи сълзи се стичаха по повехналото лице и нейните сухи пръсти стискаха разпятието от слонова кост, което ѝ бе подарил Жил тази зима.

Един следобед свещеникът дойде да я види. На излизане от вилата той срещна господин Дьо Себр, който бе пристигнал от Париж, където бе ходил по работа.

— Как я намирате, отче? — попита Жил. Свещеникът поклати глава:

— Много слаба! Тя вече е съвсем подготвена и мисля, че ще е разумно да я накарате да се причести, приятелю.

Дълбока скръб се изписа по лицето на Жил.

— Когато пожелаете, отче... Бедната ми Тира... Не мога да си представя, че няма да я виждам вече, да се грижа за нея, да ѝ угаждам!

Свещеникът го погледна със съчувствие. След като се прости с него, Жил тръгна към салона, който излизаше на терасата, където седеше обикновено болната. Тя се усмихна, виждайки го, и му протегна ръката си, която той целуна продължително.

— Какво ми носите? — попита Тира, сочейки пакета, който Жил държеше.

— Няколко нови книги, за които казват, че са хубави и които ще ви прочета тези дни. Както виждате, мисля за вас, скъпа!

— О, да! Вие сте добър — каза тя трогната. — Повтарях това преди малко пред свещеника... Трябва да сте го срещнали по пътя?

— Вярно... И знаете ли какво ми каза той? Че скоро ще можете да приемете първото си причастие.

— Много ще бъда щастлива. Време е наистина... Лек трепет мина по бледото ѝ лице.

Господин Дьо Себр не смееше нищо да каже, разбирайки какво означават тези думи. Той знаеше, че е безполезно да я заблуждава с надежда за подобрене.

— Искате ли да седнете за малко? — поде тя с треперещ глас. — Искам да ви кажа... Не се знае какво ще се случи, може да умра порано, отколкото мислят...

— Какви ги говорите, мила? — каза той с упрек, сядайки в едно кресло близо до шезлонга. — Нищо не налага да се предполага подобно нещо.

— Няма значение, по-добре ще е да ме изслушате. Най-напред ви моля за прошка, че ви направих нещастен, като се омъжих за вас...

Той сложи ръката си на устните на младата жена.

— Престанете, Тира, не се обвинявайте така пред мен, аз съм виновен! Бях много млад, това е вярно, и се ожених, без да размисля, но това не може да оправдае начина, по който се отнесох към вас и към нашето дете.

— Но аз толкова ви дотегнах с моята ревност и моите претенции! Днес разбирам колко безумна съм била и че с друго държане щях да имам може би неоценимото щастие да спечеля сърцето ви. Бях много нетактична, Жил...

— А аз — много лош. Аз съм повече виновен и не желая да се обвинявате, чувате ли, скъпа Тира?

— Щом искате, няма да говоря вече за това. Но има и друго нещо, което искам да ви кажа. Вие ще останете сам с нашата малка Кая. Знам, че я обичате нежно, че ще изпълните дълга си към нея. Но нейното здраве е крехко, тя е тъй чувствителна и са й нужни много грижи и внимание, които не ще можете да й дадете, колкото и добър баща да сте.

Тя спря с глухо ридание.

— Моля ви, не се измъчвайте така! — каза Жил развълнувано. — Ако бог пожелае да ви отнеме от нас, не се бойте, нашата Кая ще бъде добре. Разбира се, не мога да твърдя, че ще ви заместя напълно...

Тя го прекъсна:

— Не можах, уви, да направя много за бедното дете! И ето защо ще е по-добре да си ида...

— Тира, какво говорите?

— Оставете ме да говоря, приятелю! Ето какво искам: вие да се ожените повторно, когато мен няма да ме има вече, вие...

— Да се ожения отново? Каква е тази безумна мисъл? Не! Не! Успокойте се! Никой няма да заеме вашето място при Кая! — запротестира Жан.

— Тази мисъл, напротив, ще бъде утеха за мен, ако знам, че жената, която вие изберете, ще може да обича моята Кая.

— Но аз ви казвам, че...

— Почакайте, Жил! И аз също мислих. Не можах да ви направя щастлив, но друга би могла — онази, която вие обичате още, нали, приятелю?

— Млъкнете! — каза рязко той. — Защо ми говорите за нея? Аз почти я бях забравил...

Тира се надигна задъхана.

— Вярно ли е това?... И... обичате ли ме малко? Той допря устни до челото ѝ.

— Аз ви обичам много, скъпа Тира! — каза развълнувано Жил.
— Ще бъда чудовище, ако не би било така.

Тя сложи глава на рамото му. Но той не видя малката сълза, която се плъзна по повехналата буза, не чу едва доловимите думи, които изрече младата жена:

— Нея не я обичате така!

Те стояха мълчаливи.

— Искам да бъдете щастливи! — прошепна внезапно треперещият глас на Тира. — От онова, което тя е направила, узнавайки за нашето положение, личи, че братовчедка ви е благороден човек и ще бъде добра към Кая. Вие ще се ожените за нея след смъртта ми...

Тя прекъсна, потрепервайки с цялото си тяло.

— Само това няма да стане! Никога няма да се оженя за Паска!
— каза сурово той.

— Защо? О, Жил! Аз съм уверена, че я обичате още и че страдате! А искам да бъдете щастлив, любов моя!

Тайнствена светлина сякаш излъчваха очите, които се устремиха към Жил, топла нежност трептеше в гласа, примесена с тъга...

Изпълнен с възхищение пред силата на това женско сърце, готово за всички жертви, в което живееше истинската християнска любов, Жил падна на колене и целуна разтрепераните ръце.

— Не бях достоен да бъда толкова обичан, Тира! — каза смирено той. — Вие още повече увеличавате моето разкаяние за мъките, които съм ви причинил... Но не ми говорете вече за Паска. Никога няма да я поискам за жена.

— Но защо?

— Защото тя няма да забрави, че поисках ръката ѝ, като скрих от нея за вашето съществуване. Паска няма вече доверие в мен... А тя не признава любов без доверие.

— Ако тя ви обича истински, ще ви прости.

— Няма да поискам никога това от нея! Не ми говорете повече, Тира, оставете ме да мисля само за вас, скъпа моя!

Лъч от щастие мина по измъченото лице.

— Вие не сте ме наричали така досега — каза тя с вълнение. —
Защо тъкмо днес...

— Защото сте светица и защото ви обичам.

Жил видя към него да се навежда едно сияещо лице, една
разтреперана ръка погали главата му.

— Повторете ми го пак... Кажете го, любов моя!

— Да, аз ви обичам, Тира, и то не както заслужавате, но толкова
може моето клето мъжко сърце.

Клепачите на Тира се сведоха, сякаш да задържат в душата ѝ
сериозното лице и нежния му поглед. Устните ѝ прошепнаха:

— Бог е добър, задето ми изпрати тази радост в последните
часове на моя живот!

* * *

Тя заспа тихо през един юлски следобед в прегръдките на Жил,
за да не се пробуди вече. През целия си живот той щеше да запази
спомена за неизразимата любов, с която го беше обгърнала Тира, и
едва доловимия глас, който бе прошепнал пак:

— Вие ще бъдете щастлив!... Кая също. Ще се моля за вас
двамата, моите най-любими същества на земята.

XVII

— Писма за татко ли са това, Антоан? Дай да ги занеса аз.

И вземайки от ръцете на слугата подноса, отрупан с писма и списания, Кая влезе в кабинета на баща си.

Той беше празен. Момичето сложи подноса на писалището, хвърли нежен поглед към големия портрет на майка си, пред който всеки ден слагаше свежи цветя, после отиде да седне в любимия си ъгъл с изморен вид, изненадващ у едно дете.

Бедната Кая беше отслабнала и побледняла повече. След смъртта на майка ѝ, която беше силен удар за нежния ѝ организъм, тя заболя тежко. Жил я беше гледал с голяма преданост. Обаче той разбра, че неговата обич, колкото и силна да беше, не можеше да замести майчините грижи, особено при едно толкова нежно дете като дъщеря му.

Но въпреки това те трябваше да се приспособят към положението, защото той и не помисляше за втори брак. Жил само щеше да намери по-добра възпитателка за Кая от сегашната — една сериозна жена, но много сурова, и детето се боеше от нея.

Този следобед той прекрати един разговор с главната изпълнителка в новата му пиеса, която, колкото и да се различаваше от предишните, бе имала голям успех, и се върна вкъщи. Кая, чувайки гласа му във вестибюла, се втурна към него.

— О, татко! Не предполагах, че ще се върнете толкова скоро! Колко се радвам!

— Побързах заради теб, миличка! Боли ли те още главата?

И Жил погали детето по горещото чело.

— Почти ми мина. Но сега ще мине съвсем, щом си дойдохте.

Господин Дьо Себр подаде шапката си на слугата и хващайки Кая за ръка, влезе с нея в кабинета си.

— Донесох пощата, татко! Сложих всичко на писалището ви.

— Много добре, миличка — каза разсеяно той. После седна и взе Кая на коленете си. Тя сложи глава на гърдите му.

— Какво прави, докато ме нямаше тук?

— Госпожица Марго ми каза да си почина. Опитах се да спя, но не можах и тогава започнах да мисля за вас — и за мама.

— Бедничката! — каза развълнувано Жил и се наведе, за да я целуне. — И аз също мислих за теб, Кая. Разговаряхме с госпожа Дорбах за моята пиеса, която ще се представи в Америка в началото на есента. Стана дума за теб и тя ми посочи едно хубаво кътче в Швейцария, с чудесен въздух. Там ще прекараме спокойно лятото. Какво ще кажеш?

— Ще ми е добре навсякъде с теб, скъпи татко! — отговори мило тя.

— Тогава ще се приготвим за път идната седмица. А сега седни, миличка, докато прегледам пощата.

Изведнъж сякаш сърцето му престана да тупти. Там, на обикновен бял плик, зърна добре познат почерк.

— Паска! — прошепна Жил.

Внезапно любимият образ възкръсна с тайнствена сила в паметта му и той разбра, че тази любов, потъпкана от дълга, не беше умряла.

Но какво ли искаше тя от него? След смъртта на Тира господин Дьо Комбейр му бе писал няколко думи, добавяйки в края, че дъщеря му се моли за починалата и за онези, които остават. Жил беше малко засегнат, че тя не бе прибавила нито ред и заключи със свито сърце, че Паска не искаше да има вече лични връзки с него, че се опасява той да не помисли, че някогашните ѝ чувства се връщат.

Сега отвори плика с разтреперана ръка. Единствените думи бяха:

„Елате, Жил, имам да ви кажа нещо. Доведете и вашата малка Кая.“

Той остана като вкаменен за миг, без да вярва на очите си. Тя го викаше... той щеше да я види отново! Какво ли искаше да му каже? Но ако...

Не, не, безумие беше да мечтае за подобно нещо!

Но ще отиде, ще замине по възможност по-скоро... Жил искаше да знае...

Той се наведе към Кая, която гледаше учудено развълнуваното лице на баща си.

— Миличка, иди бързо да кажеш на Виктория да приготи пътната ти чанта. Утре заминаваме за Италия.

Детето отвори широко очи.

— За Италия! Аз мислех, че ще отидем в Швейцария, татко!

— Може би после. Сега ще гостуваме на моя братовчед, барон Дьо Комбейр, и дъщеря му Паска. Но всъщност Паска те познава. Спомням си, че тя ми разказа някаква нещастна случка с твоята бавачка, след която те завела при майка ти...

— О, значи това е онази красива госпожица, която имаше такива хубави черни очи? О, татко, колко съм щастлива, че ще я видя! — викна детето с възторг.

— Да, тя е много добра, ще видиш! И аз съм щастлив, че ти я обичаш, миличка! Иди да кажеш на Виктория, а на мен изпрати Антоан.

Детето хукна навън. Господин Дьо Себр сложи писмото на Паска на масата. И едновременно неговият поглед се спря на портрета на Тира. Той се наведе към нея, шепнейки:

— Нали не ми се сърдите, скъпа Тира, че се отзовавам на нейната покана? Тя не е от онези, които ще ми забранят да си спомням за вас.

Стори му се, че замъглените очи му се усмихнаха кротко и че нежният глас на Тира отговаряше:

— Ревността не съществува вече тук, където съм. Вървете, Жил, обичайте я!

* * *

Топлият следобед си отиваше. Във въздуха над гората Силви се носеше лека прохлада. Няколко слънчеви лъчи бяха останали още тук-там по дънерите на дърветата, по листата, леко раздвижени от слабия ветрей. С приближаването на нощта благоуханието на нагорещената земя, на цветята, особено на розите на Мадоната се носеше като омайна милувка.

Човекът, който бързаше към параклиса, където го чакаше тя, дишаше с наслада. Откакто бе идвал тук, никога не можа да вдиша аромата на розите, без да съживи сломена за прекараните с Паска мигове. И затова Жил беше забранил да носят това цвете в дома му.

Внезапно той се спря. Пътеката свършват тук и пред него се появи параклисът, покрит с рози.

Тя беше седнала там, на старата пейка, заета да сее сребърни цветя върху черната коприна на една покривка за олтар. Един лъч на залязващото слънце си играеше със златистите вълни на косата и, плъзгаше се по наведеното чело и осветяваше леко чудния ѝ профил.

Жил гледаше тази картина с мълчалив възторг. Цялото му сърце се стремеше към нея, но не смееше да пристъпи. Забавяше мига, в който към него щяха да се вдигнат очите, от чийто поглед се боеше и които пламенно желаше да види.

Но Паска трепна и го усети. Красивото ѝ лице се изчерви, очите ѝ блеснаха. Изящните ръце се протегнаха към Жил.

— Ето ви, приятелю! Не се забавихте!

— Бих желал да можех да дойда още по-бързо, Паска!

Той стисна ръцете ѝ, но не се осмели да ги целуне, макар погледът на Паска да му казваше ясно, че тя му е простила. Но дали напълно?

Изтегляйки бавно ръцете си, тя взе работната си чанта, сложена до нея, и извади оттам едно писмо, което му подаде.

— Прочетете най-напред това, приятелю. А после ще си поговорим.

Той разгърна листа и не можа да не извика от изненада, като видя почерка на Тира — този треперещ, нечетлив почерк, който бе имала напоследък.

„... Не ви познавам, госпожице Паска, но от малкото, което знам за вас мога да мисля, че се обръщам към една изключително благородна душа. Зная, че Жил ви е поискал за жена, че сте приели и че после сте скъсали с него, узнавайки за моето съществуване. Знам също, че вие първа сте му посочили дълга, който е трябвало да изпълни към дъщеря си и мен. Той самият ми каза това. Сега аз ще умра

и ще ги оставя сами — него и моята Кая. Сърцето ми е изпълнено с признателност за добротата му, проявена към мен. Мога да заявя гласно: ако е имал прегрешения някога към мен, той ги изплати със своята преданост и съчувствието си към бедната си болна жена.

Но ето го сам... и той ви обича още. Жил ми каза, че никога вече няма да се обърне към вас, защото е изменил на доверието, което сте имали в него. Наистина ли вие не ще простите. О, аз не мога да повярвам в това, ако сте го обичали истински! Моля ви, върнете се при него!

Оттам, от горе, аз бих желала моят скъп и благороден Жил да бъде щастлив! Аз не ревнувам вече, не се бойте нито за вашето щастие, нито за милувките на моята Кая...

Защото ви поверявам и нея. Паска! Позволете да ви наричам така! Заместете за нея горката й майка, бъдете добра и нежна към моята малка Кая.

Ще се моля за всички ви и ще ви благославям. Не се бойте скоро след смъртта ми да станете госпожа Дьо Себр. Кая има нужда от майчини грижи, а Жил — от нежна и обична съпруга.

Изпълнете желанието на една умираща, чието сърце се облива в кръв, но чиято душа се е примирила вече с всичко!

Позволете ми да ви целуна като сестра. Паска, и искам от вас само едно — да говорите понякога за мен на скъпата ми Кая и малко на Жил, когото обичах толкова.“

Тира дьо Себр

Треперещата ръка на Жил допря листа до устата си.

— Тира... Бедна приятелко, която накарах толкова дълго да страда! — промълви той развълнувано.

— Тя постъпва като християнка, Жил. Какъв героизъм има в този последен завет на нейното сърце!... А сега седнете тук...

Тя му посочи свободното място до себе си, на пейката.

— И кажете, искате ли да изпълните последното желание на жената, която така ви е обичала?

— Как? Нима бихте желали?... — попита той развълнувано. — Някога вие ми казахте, че доверието ви в мен е изчезнало и аз не смеех да се надявам.

— Не мислите ли, Жил, че можем да имаме доверие в онзи, който е прегрешил, но е бил достатъчно смел и благороден, за да поправи грешките си и да изпълни дълга си? В онзи, който е минал през голямото изпитание на скръбта и саможертвата?

Той каза тихо:

— Паска, вие не знаете откъде съм минал преди това.

— Жил, аз ще бъда горда и щастлива да стана ваша жена... ако ме искате още!

— Дали ви искам!... О, Паска! Разбрахте ли колко страдах?

— Да, разбрах — прошепна тя.

И очите ѝ се просълзиха при спомена за борбата в собственото ѝ сърце.

— Вие ми връщате вашето доверие, нали, скъпа моя?

— Напълно и с радост.

Тя наведе челото си, което господин Дьо Себр целуна нежно.

— Доведохте ли вашата малка Кая? — попита Паска.

— Да, оставих я при баща ви.

— Да идем при нея! О, как ще я обичам!

— Не се съмнявам в това, мила! Въпреки цялата ми добра воля и обичта ми към нея, аз не можах да заместя майка ѝ. Но вие, Паска...

По бледото, малко отслабнало лице на девойката вълнението предизвика лека прелестна розовина. Черните нежни очи гледаха с радост сериозното, озарено от възродената му душа лице на Жил дьо Себр.

— Трябва да ви дам нещо за спомен от този ден — каза тя. Протегна ръка и откъсна една пурпурна роза. — Ето, приятелю, запазете я. Някога ви дадох една роза като залог за моето приятелство и друга като доказателство за моето доверие — в деня на годежа ни. Нека тази роза бъде за възкръсналото завинаги наше доверие! Нали, Жил?

— Нека Бог да ни помогне да нямаме вече нищо скрито един от друг, Паска, и да живеем в пълно съгласие! — отговори пламенно той.

— Елате сега да благодарим на Мадоната, на която се молих толкова за вашата бедна Тира и за вас, скъпи Жил.

Те бутнаха вратичката на параклиса и коленичиха пред олтара. Малката мраморна Дева Мария протягаше към тях ръцете си, сякаш ги закриляше.

И на Паска ѝ се стори пак, че Мадоната ѝ се усмихва.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.